

Tiiu Kiveste • Elma Künnapas

ILUS EMAKEEL

3. klassi õpetajaraamat

SISUKORD

Sissejuhatus	3
Soovitusi õppenädalate kaupa	5
Kes targaks tahab saada	5
Õpi elamise tarvis	19
Mina ise	25
Küünlad kuusel säravad	36
Õige sõber kaalub enam kui kuld	41
Kodumaa on kõige kodusem maa	55
Kevade on sala tulnud	74
Lugemiskontrolli ülesandeid	85
Metoodilist kirjandust	88

Kujundus: Mai Suvi
Toimetaja Margit Ross
Tallinn, 2008
ISBN 978-9985-0-2228-3
© Tiiu Kiveste, Elma Künnapas, 2008
© Kirjastus Koolibri, 2008

Kõik õigused on kaitstud. Ilma autoriõiguse omanike eelneva kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle raamatu osa paljundada ei elektroonilisel, mehaanilisel ega muul viisil.

Kirjastus Koolibri
Hiiu 38
11620 Tallinn
www.koolibri.ee

Trükitud Greifi
trükikojas

Sissejuhatus

„Ilusa emakeele” 3. klassi komplekti kuuluvad õpik (1. ja 2. osa), töövihik (1. ja 2. osa), CD ja kontrolltööde kogumik.

Õpetamise mitmesuguseid eesmärgesid arvestades peavad õpikud olema nüüdisaegsed, arvestama muutuvat maailma, sisaldama õpilasele huvi pakkuvaid tekste, tuginema mitmekesistele infoallikatele. Sellesse õppekomplekti on valitud lugemispalu, mis kajastavad nii varasemat kui ka tänapäevast koolielu. Aktuaalsete teemadena on käsitletud koolikiusamist ja vägivalda, interneti ja arvutitega seonduvat; taotletakse tolerantsust ja hoolivust, püütakse kujundada loodushoidlikku ellusuhtumist.

Nii õpikus kui ka töövihikus pole ainult ilukirjandustekstid, kasutatud on ka meediatekste, teatmeteoseid, kõike, mis õppekavas on seotud tekstiõpetusega ja igapäevaelus lugemisega. Tänapäeva vahest liigagi pragmaatilises maailmas ei tohi unustada õpilase fantaasiamaailma arendamist. Seega on õpikus tekste, mis suunavad last ka kõike ilusat ja imelist tähele panema. Tekstide valikul ja lahtimõtestamisel on arvestatud lugemiskirjaoskuse nõuetega.

Et õpiku tekstid ei jääks vaid heade kirjanduspalade tasemele, loovad teksti- ja -järgsed küsimused seoseid **teiste õppeainetega**, näiteks matemaatika, loodusõpetuse, ajaloo, inimeseõpetusega. Õpiku ühe tsükli teemaks ongi soovitus õpilasele: „**Õpi elamise tarvis!**”

Komplekti koostamisel on autorid lähtunud sellest, et õpetatav oleks järjekindlalt **süsteemiseeritud** ja **struktureeritud**. Õppematerjal on nii töövihikus kui ka õpikus jaotatud **nädalate ja tundide kaupa, keeleteema** seisab õpikus alati eraldi leheküljel. Keeleteemade puhul on arvestatud, et neid oleks lihtne tarbe korral üles leida ja vajalik meelde tuletada.

NB! Kirjastuse koduleheküljel www.koolibri.ee on õpiku tutvustuse juures ka autorite koostatud **põhjalik töökava, mis sisaldab ka kogu õppematerjali käsitlemise täpset ajalist jaotust**.

Õpik koosneb tsüklistest, mida alustab **vaheleht**, välditud on traditsioonilist aastaagadest lähtuvat jaotust. Vaheleht avab järgneva õpikuosa, selgitades, milliseid teadmisi õpilane tsükli vältel juurde saab. Õpiku kummagi osa lõpus on **sõnastik** keerulisemate või ebaharilike sõnade seletustega. Tekstis on

need sõnad tähistatud tärniga, mis juhatab õpilast tarbe korral sõnastikust abi otsima. Võõrnimedele ligikaudne hääldus on esitatud nime juures sulgudes.

Töövihik on õpikuga tihedasti seotud: vastava tekstiga seotud töövihiku ülesannete ja harjutuste numbrid on õpikus esitatud. Tööülesanded on seotud nii sõna, lause kui ka teksti tasandil, nõuavad paaris- ja rühmatööd, skeemide ja graafikute mõistmist, põhjuste otsimist ja järelduste tegemist. On ülesandeid, mis püüavad lugemispala kangelasega samastumise kaudu kujundada ootuspäraseid väärtushinnanguid. Palju on **funktsionaalset lugemisoskust** ehk lugemiskirjaoskust arendavaid harjutusi.

Üks osa harjutustest on keeleteemade omandamiseks ja kinnistamiseks, õpikuga on need seotud vastava nädala keeleõpetuse kaudu. Iga keeleteema lõpetuseks on töövihikus **enesekontrolliküsimused ja -ülesanded**, mille täitmisega saab õpilane tagasisidet selle kohta, kuivõrd ta on õpitu omandanud.

Kuulamisülesannete juhised on trükitud õpikus ja töövihikus, vastav tekst või muusikapala on **CD**-l.

Soovitusi õppenädalate kaupa

1. OSA

1. NÄDAL

KES TARGAKS TAHAB SAADA

- **Eeltööna** panna rühmas/paaris kirja vastused järgmistele küsimustele: *Mida annab inimesele õppimine? Millised tegevused aitavad õppida? Kus on võimalik õppida? Kui kaua on vaja ühel inimesel õppida, et targaks saada? Mida on sinul vaja veel kindlasti õppida?*
Võrrelda saadud vastuseid omavahel ja tsükli vahelehel pakutuga, **arutleda** õppimise teemal.
- **Vahelehe vaatlus:** *Leia teemad, millest sa midagi juba tead või mida oskad; tahaksid rohkem teada/osata; arvad end mitte midagi teadvat/oskavat.*

Emakeel on kõigil oma

Hayde Kaia Leino

- **Paaristööna** mõelda sõnu või sõnapaare, milles on sõna *ema* või *keel*.
Nõrgemate õpilaste puhul võib õpetaja nimetada või kirjutada ette nt sõnad *kassi, minu, vene, ema, isa, koera, eesti, lind, inglise, vana, heli, võõras, linnu, riigi, pudi, sala, tule, kasu, maitsev, pilli, tipp, maa, looma, armastus, keel, piim*. Lapsed sobitavad need õige skeemi juurde ise. Olenevalt tunni tempost ja laste jõudlusest vähendab või suurendab õpetaja sõnade hulka.
Töö tulemus kirjutatakse tahvlile.
Näidis.

- Järgneb **arutelu**: *Mis sõnad on seotud sinu emakeelega? Põhjenda oma valikut. Mis sõnad on seotud kellegi teise emakeelega? Põhjenda.*

- **Lugeda ja vaadelda** sõnu, mis jäid arutelust välja. Selgitada üheskoos välja, mida nad tähendavad.

Luuletust saab lugeda osalistega (jutustaja, vares, kiisu, lehm, tibu), erilist rõhku panna vastava looma/linnu intonatsioonile.

- **Uurimisülesande** tulemused võib kanda tabelisse. Lisada võiks ka andmed oma tuttava/sõbra vanemate või nende tuttavate emakeele kohta.

Näidis.

ees- ja perekonnanimi	emakeel	vanemate/muude tuttavate emakeel
Kati Kuusik	eesti keel	ema – eesti keel isa – eesti keel ema sõbranna – rootsi keel

Oluline on tabeli täitmisel meelde tuletada, kuidas kirjutatakse keelte nimetused, kuidas nimed.

Kui tabelis on võõrapäraseid perekonnanimesid, siis võib arutada, kas nime eripära järgi saab alati otsustada, mis keeles inimene kõneleb, ja millest üldse oleneb see, mis keeles keegi räägib. Tõenäoliselt on häid näiteid klassi laste enda nimede hulgas.

Tabeli täitmine võib jääda ka koduseks ülesandeks, aga kindlasti tuleb tabelleid koos analüüsida, teha tulemustest kokkuvõte. Valmis tabelitest võib korraldada näituse.

Tähestik. Tähestikuline järjekord

- Sissejuhatuses võib **meenutada tähestikku** ilma õpikusse vaatamata: tuletada meelde ja lugeda tähestikku mõttes; panna tähestik paberile kirja; võrrelda oma tähestikku pinginaabri omaga või rühmas; parandada oma tähestikku, kui selles on vigu.

Lugeda paariliste/rühmade tähestikke ette, parandada, arutleda vigade üle. Koostada õpilaste abiga tahvlile tähestik ning kontrollida see õpiku järgi üle, teha vajalikud parandused.

Leida tahvlil olevast tähestikust tähed, mida eestikeelsetes sõnades tavaliselt ei ole. Tuua näiteid sõnadest/nimedest, milles neid tähti ette tuleb, kasutada võõrsõnade leksikoni. Arutleda võiks ka nende sõnade keelelise päritolu üle, rakendada paaris- või rühmatööd.

- **Vaadelda** õpiku keelelehekülje vastavaid näiteid. Pöörata tähelepanu võõrnimede hääldamisele. Kui klassis on mõni laps, kelle ees- või perekonnanimi sisaldab võõraid tähti, siis saab neid hästi näidetena kasutada.

- Vajaduse korral harjutada võõrtähtede kirjutamist ja teha vihikusse kirjajharjutus, et viimistleda nende õiget kirja pilti ja seoseid.

Enne tähestikulise järjekorra teema juurde asumist lasta lastel kooli kaasa tuua telefoniraamatuid, mõni õhem lasteleksikon või teatmeteos. Kooli raamatukogust saab vajaduse korral tuua klassi teisigi teatmeteoseid ja paljundada lastele klassi õpilaste nimekiri. Tähestikulise järjekorra teema juures alustada arutelust: *Kust võib leida sõnu ja nimesid, mis on seatud tähestikuliselt järjekorda? Miks on seda tehtud? Mis oleks teisiti, kui sõnad ja nimed oleksid suvalises järjestuses?*

Iseseisvalt reegliteni jõudmiseks vaadata ja otsida näiteid käepärastest raamatutest. Järgnevat tööd võib teha nii suuliselt kui ka kirjalikult: *Vaata klassi õpilaste nimekirja või telefoniraamatut. Mille järgi on inimeste nimed järjekorda seatud? Kuidas on järjestatud ühesuguse algustähega perekonnanimed? Kuidas on järjekorda seatud need inimesed, kelle perekonnanimed on täpselt ühesugused?*

- Leida viis erineva algustähega tähestikuliselt järjekorras olevat sõna (iga laps kasutab seda allikat, mis temal käepärast on) – sõnastada reegel.

Leida viis ühesuguse algustähega tähestikuliselt järjekorras olevat sõna – sõnastada reegel.

Leida viis sellist sõna, milles on ühesugused kaks esimest tähte ja mis on tähestikuliselt järjekorras – sõnastada reegel.

- Järgneb õpiku keelelehekülje **vaatlus** ja harjutus vihikusse (õ lk 7). Vihikusse kirjutatut saab pärast kontrollida paljundatud klassinimekirja järgi.

Igal sügisel

Leelo Tungal

- Alustada õpikus esitatud eelülesannetest.

Arutada, mida tähendavad sõnad *hõng* ja *laande* (*laas*). Suunata lapsi kasutama õpiku sõnastikku.

- **Kirjeldada** luuletuse meeleolu.

- Tv h 1–3 **kuulamisülesande** (CD-1, 2 ja 3) kirjalikud põhjendused tuleks kindlasti klassis ette lugeda. Teha kokkuvõtte, missugune muusikapala laste arvates kõige paremini luuletusega sobis. Seda pala võib kuulata joonistamisülesande täitmise ajal (tv h 3). Oluline on koos läbi arutada tv h 2 vastused (sügisel tunnused).

Valitud muusikateose alusel võib kunstiõpetuse tunnis joonistada tervikliku sügispildi ja arutleda, milliste värvidega muusika laste kujutluses seostub.

- Tv h 4–6 eeltöona korrata tähestikulise järjekorra reeglistikku.

Astrid Lindgren

- Astrid Lindgreni austuseks ei ole vahest palju kulutada koguni päev/nädal. Võimalusi on mitmesuguseid. Näiteks võib kooli kaasa tuua Astrid Lindgreni raamatuid (kasutada ka kooli raamatukogu) ja ajalehtede-ajakirjade väljalõikeid, teha neist näitus; koostada väikesi raamatututvustusi, ettekandeid; korraldada karnevali Lindgreni raamatute kangelastest, kes end ka põhjalikult tutvustavad; korraldada joonistusvõistluse, viktoriini, seinalehe Lindgreni austajatele, temaatilise klassiõhtu.
- **Mäng „Õhtusöök”**. Lapsed on jaotatud rühmadesse. Iga rühm valib ühe Lindgreni raamatu, mida kõik selle rühma lapsed on lugenud; iga laps kehasub üheks tegelaseks sellest raamatust. Raamatu tegelased kogunevad ümber laua õhtust sööma. Nad räägivad omavahel juttu, kuid tegelaste nimesid ei tohi kasutada. Küll aga peab omavaheline kõnelus peegeldama seda, kes keegi on: võib rääkida raamatus toimunud sündmustest, rakendada sellele tegelasele iseloomulikku häält, sõnavara, väljendada talle iseloomulikku. Teised rühmad peavad esituse lõpuks ära arvama, kes keda mängib.
- Kui koolis on hea lasteraamatukogu, saab sealt kindlasti väga asjalikku abi Astrid Lindgreni päeva korraldamiseks. Võimaluse korral võib vaadata Lindgreni raamatute põhjal vändatud filme, korraldada filmiõhtu vms.

Jälle kooli

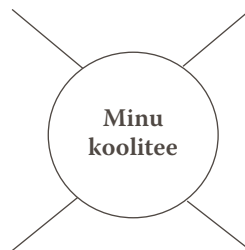
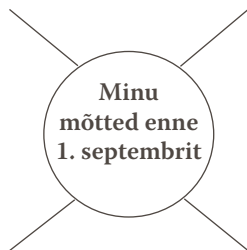
Astrid Lindgren

- Vastata teksti ees olevale küsimusele (suuliselt või vabakirjutamisena).
- Enda ja Bullerby laste kooliteed võib võrrelda nii suuliselt kui ka kirjalikult. Kirjalikus vormis võib töö vormistada vihikusse tabelina:

SARNASUSED	ERINEVUSED

- Õ lk 12 mõistatuste vastused: 1) *tahvlile kirjutamine*, 2) *kiri*.
 - Tv h 7 nõuab küllaldaselt aega, et laps saaks tõesti ilusasti kirjutada.
 - Tv h 8 valminud teksti täpsust ärgitada lapsi kontrollima õpikupala järgi.
 - Tv h 9 antud sõnadest võib liitsõnu moodustada mitmel viisil: antud sõnu omavahel kokku liites (koolitee, koolitund, suvetund, suvekool, suvete, teetund); antud sõnadele teisi sõnu liites (koolimaja, autokool, suveaeg, õhtutund, tunnitöö, metsatee, teekäija, keskkool, suvepuhkus, täistund jne).
- NB! Oluline teada tekkinud liitsõna tähendust! Analüüsida vigu.

- Tv h 10 mänguline tähestiku ja tähestikulise järjekorra kordamise harjutuse võib korraldada paaristööna. Teha esimesed viis sõna terve klassiga üheskoos, edasi jätkata paaris.
 - **Kirjutada jutt** teemal *Minu mõtted enne 1. septembrit* või *Minu koolitee* – mõlema teema puhul kasutada alusena tehtud kirjalikke töid (vabakirjutist ja vihikusse tehtud tabelit). Kui eeltöö on olnud suuline, siis koostada kas kogu klassiga või individuaalselt mõtete kogumiseks ideekaart.
- Näidis.

Atu võetakse kooli (I-II)

Kalju Saaber

- **Leida õpiku sõnastikust** järgmiste sõnade tähendus: *ivake, pentsik, patent, nõutama, vaimusilm, ehku peale, piidlema, mullune, leiubüroo, vastne, maskeeruma, teps, ragulka, bumerang, košmaar, valedetektor*. Kirjutada sõnad tahvlile ning koostada iga sõnaga näitelause.
- Tv h 11 vastuseid kontrollida klassis üheskoos, otsida tekstist põhjendusi (vastused ei ole otseselt antud, vaid nõuavad järeldusoskust).
- Tv h 12 põhineb fraseoloogial (fraseologism on piltliku, tervikliku tähendusega sõnaühend) ning osa lapsi võib õpetaja abi vajada: *lõviosa elust – suurem osa elust, kool sai argiasjaks – kool sai igapäevaseks nähtuseks, tarkusest muhku minema – palju õppides väga targaks saama, igaihel ei lenda ükskordüks rändlindudega Egiptimaale – igaihel ei unune korrutustabel sügiseks ära, asjad olid ehku peal – asjad polnud kindlad, väiksemad pabulad – nooremad lapsed, raadionupp keerati vaiksemaks – omavaheline jutt jäi vaiksemaks või lõpetati ära, jäädi vakka.*
- Tv h 16 lihtsam variant on panna ritta sõnu, mis ei moodusta lauset, aga on siiski tähestikulises järjekorras.
- Tv h 17–19 täitmisel suunata õpilasi kasutama võõrsõnade leksikoni, pöörata tähelepanu võõrsõnade tähendusele.

2. NÄDAL

Häälikuühendid

- **Korrata** üle tähestik ja häälikurühmad: täishäälikud, kaashäälikud ja sulghäälikud. Järjestada tahvlil olevad tähekaardid (täishäälikud punased, sulghäälikud rohelised, suluta kaashäälikud sinised) tähestikuliselt. Eraldada tähestikust täishäälikurühm, suluta kaashäälikud ja sulghäälikud.
- **Kuulamisülesanne** – õpetaja loeb ette sõnad: *toas, karp, õel, tolmune, varsti, naela, valge, kausi, koi, kohver, sente* jne. Lapsed nimetavad häälikuühendi ja selle koostise kuulnud sõnas.
- **Sõnamäng** (individuaalse, paaris- või rühmatööna) – õpetaja moodustab tahvlil olevatest tähekaartidest häälikuühendi (soovitavalt mõned kaashäälikuühendid ka kolmest tähest koosnevad ja *s*-i või *h* kõrval asetsevad *k, p, t*). Kirjutada teatud aja jooksul vihikusse sõnu, milles antud ühend esineb. Vihikusse kirjutatud sõnade **vaatlus**, ühendi eraldamine (värvimine, ringitamine vms) ning reegli sõnastamine: *Millest koosnevad täishäälikuühendid? Millest koosnevad kaashäälikuühendid?*
- Õpiku keelelehekülje **vaatlus** (lk 16) ja häälikuühendi õigekirjareegli sõnastamine.
- **Kuulamisharjutus**: *Milline häälik tundub teistest pikem?* Kirjutada sõnad õigesti vihikusse: *(nägin) musta koera, pehme sambla, valge kinda, istusime lauda, vaatasin silma, eksisin paksu metsa, märkasin karpi, kutsusin sõpra, luges salmi.*
- Häälikuühenditaju **kinnistamiseks** mängida sõnamänge, mida saab siduda häälikuühendite leidmise, moodustamise vms-ga.

Kassid tulevad

Henno Käo

Kodukas ja kodukass

Valeria Ränik

- Enne teema juurde asumist vastata kodutööna kahele õpikus esitatud küsimusele: *Mida tead arvutist? Mis on internet?* Sama võib teha ka klassis rühmatööna.
Enne luuletuse „Kassid tulevad” lugemist **töö** tärniga **sõnadega**: *liduma, disko, virtuaal.*
- **Intonatsiooniharjutusena lugeda** luuletust kahel moel: kas kassina või hiirena. Luuletus sobib hästi ka viisistamiseks. Lapsed võivad leida viisi ise, aga hästi sobib nt laulu „Muti metroo” viis.

Luuletust „Kodukas ja kodukass” saab laulda „Uhti, uhti, uhkesti!” viisil.

Võrrelda neid kaht luuletust.

Leida luuletusest täis- ja kaashäälikuühendiga sõnu. Uurida, missuguste sõnade õigekiri võib tekitada raskusi.

- Tv h 21-22 võib jätta mitmepäevaseks koduseks tööks. Oluline on kontrollida h 21 erinevatest allikatest saadud vastuseid. H 22 tulemusi kommenteerivad küsimuste koostajad. Selle harjutuse juures rõhutada seda, et küsimuste koostaja peab vastuseid ise täpselt teadma.
- Tv h 21 vastused „Lahedast leksikonist” (Tallinn, Sild, 2002):

Mitu nime on olnud Tallinnal? Kirjuta need nimed.

Litna või Lidna, Lyndanise, Kesoi või Keso, Ledenets, Kolõvan, Revel või Reval või Reväl, Tanin Lidna või Tanin Linda, Taanilinna ja viimane on Tallinn.

Milline on Eesti pikim jõgi?

Võhandu jõgi – 157 km, järgmine on Pärnu jõgi – 142 km ja Pedja jõgi – 128 km.

Millisel maal ei kasutata perekonnanimesid?

Euroopas on selliseks maaks Island. Perekonnanime kasutamine keelati seal lausa seadusega ära 1925. a.

Kust on pärit pluss ja miinus?

Pluss ja miinus on pärit Araabiamaadest. Araabia teadlased olevat arutanud nii:

Pluss ja pluss annavad plussi – minu sõbra sõber on ka minu sõber.

Miinus ja miinus annavad plussi – minu vaenlase vaenlane on minu sõber.

Miinus ja pluss annavad miinuse – minu vaenlase sõber on ka minu vaenlane.

Kust pärineb apelsin?

Apelsin pärineb Hiinast ja on üks maailma vanemaid viljapuid. Ka nime on apelsin saanud oma sünnimaa järgi – hollandi keeles tähendab apelsin hiina õuna.

Viimasele küsimusele leiab vastuse kassiraamatutest. Siinkohal nt üks Google'i otsingumootori abiga leitud versioon (<http://www.rate.ee/blogs>).

Miks kassid nurruvad?

Väga vastuolulistel ja erinevatel põhjustel. Kass nurrub, kui ta on õnnelik või on hoopis stressis. Nurrumine tundub kassi maha rahustavat. Võib-olla isegi kassi valu vaigistavat. „Ma ei ohusta sind,” ütleb ta selle hääliitsusega teisalt. Emakass nurrub ka siis, kui kohtab oma poegi. Nii et nurrumise sügavamad põhjust teab vaid kass ise.

Nüüd arvatakse siiski, et nurrumine tuleb kassi häälepaelaaparaadi või häälekarbi rütmilistest impulssidest. Kassi ajus on justkui kell, mis saadab hääleaparaadi lihastele korrapäraseid närvisignaale, mispeale nood mitu korda sekundis sulgevad ja avavad häälelõõrikäigu.

Nõnda võib kass näuguda ja nurruda samaaegselt, mis on eriti müstiline.

Suured kaslased möirgavad, tiiger võib nii nurruda kui möirata, puumad ja gepardid aga ainult nurruvad.

Mis on arvuti?

Margaret Stephens, Rebecca Treays

- Selle teema käsitlemisel on hea, kui klassis on lastele mõeldud arvutialaseid teatmeteoseid (nt „Minu sõber arvuti”) – nendes on häid ja lihtsaid pilte, mis aitavad mõista küllalt keerulist teabeteksti.
- **Mäng „Trükimasin”.** Iga laps on trükimasina/arvuti klaviatuuril üks täht (kui lapsi on vähem kui tähti, siis saab mõni kaks tähte). Õpetaja ütleb sõna ja trükimasin hakkab tööle: nt sõna *laps* esimese tähe omanik tõuseb püsti, lööb plaksu, ütleb *l*; teise ehk *a*-tähe omanik teeb seejärel sama, siis *p*-täht ja lõpuks *s*. Harjutatakse hoolega ja mängutrükimasin hakkab kiiresti ja veatult tööle. Et keeleteemana käsitletakse teisel nädalal häälikühendeid, siis on otstarbekas valida neid sisaldavaid sõnu.

Samal viisil saab treenida ka häälikupikkuse taju, suure ja väikese algustähe ning *i* ja *j*-i õigekirja jms.

- Õpikutekst sisaldab pikki ja keerulisi sõnu, nii et kehvema lugemisoskusega lapsi võib toetada **suuline eeltöö** tahvlil:

*si ses ta tak se
in for mat si ooni
and me ko gu sid
ar vu ti graaf i ka
e lek tri arv e
sead me stik
pro gram mi deks
per so naal arv u ti
te le vii so ri ek raan*

- Võimaluse korral viia tund läbi arvutiklassis, kus laps saab arvutiga seotut näha ja katsuda: uurida programme, nende nimesid, arvutigraafikat; arvutite välimuse ja suuruse muutumisest aja jooksul leiab häid fotosid www.google.com/piltide (*images*) hulgast (otsing *old computer / modern computer*).

Kui lastel on olemas oma meiliaadressid, saab arvutiklassis korraldada kiire kirjavahetuse. Harjutada võib ka rühmadega, et aidata neid, kel pole vastavaid kogemusi.

Arvuti tõlkimisoskuse puhul on olulisim teave, et arvuti ei suuda ühemõtteliselt tõlkida sõnu, millel on mitu tähendust. Sõnade mitmetähenduslikkusele on pööratud tähelepanu tv h-tes 23-24. Tutvuda võiks ka www.neti.ee pakutavate sõnastikega.

Kui on vähegi võimalik, harjutada arvuti ja tervise teema tekstis esitatud soovitusid läbi arvuti taga istudes. Muidugi saab neid harjutusi teha ka koolilaua taga.

Teema lõpetuseks vaadata, mida pakub www.delfi.ee lasteleht (ül õ lk 22).

- Tv h 26 õpetab koostama **kokkuvõtet**. Ülesannet peaks toetama klassitöö: leida tekstist need olulised mõtted, mida kokkuvõtte tegemisel kasutada; kirjutada leitud mõtted märksõnadena tahvlile (või lapsed oma paberile); jaotada märksõnad töövihikus antud alapealkirjade alla. Valminud kokkuvõtteid on soovitatav koos analüüsida, leida õnnestunud ja ebaõnnestunud variandid; vajaduse korral koostada uued kokkuvõtted, arvestades eelnevalt tehtud vigu.
- Tv h 27-28 on mõlemad **kuulamisülesanded** (töövihiku 1. trüki puudub 28 ees kuulamisülesande tingmärk).
- Tv h 27 eeltööna esitada järgmised küsimused: *Kes on ahjualune? Kus ahjualune elab? Millega ahjualune tegeleb?* Kuulata juttu (CD-4) kindlasti kaks korda ja anda aega harjutuse lõpus oleva ahjualuse kirjeldamiseks. Lugeda koostatud kirjeldused klassis üksteisele ette.
- Tv h 28 eeltööna teha vihikusse enne jutu (CD-5) kuulamist mõistekaardi alus. Siis saab kuulamise ajal seda rahulikult täita. Soovitatav on teha pause, et lapsed jõuaksid olulised sõnad üles kirjutada ja kuulata juttu vähemalt kaks korda. Kuulamistekst ei paku lahendusi, kuidas arvutialust vältida. Suunata lapsi leidma võimalikke lahendusi: *viirustõrje programmid, mitte lubada arvutialusel nupule vajutada* jne. Lõpuks koostada tahvlile ühine mõistekaart – see aitab nõrgematel õpilastel oma mõistekaarti täiendada ja parandada.
- Tv h 29 koostatud mõistekaardi (tv h 28) alusel **kirjutada muinasjutt**. Enne kirjutamist korrata üle muinasjutu tunnused. Kui vaja, kirjutada üheskoos tahvlile jutu ülesehituse põhimõtted: esimene lõik – sissejuhatus, teine lõik – sündmused ja erinevad tegevused, kolmas lõik – kokkuvõtte tegemine ja loo moraali esitamine.

Napakas jutt number kaheksateist

Henno Käo

- **Arutleda** ajaleheteemal teksti ees esitatud küsimuste toel.
Enne lugemist teha selgeks, mida tähendavad sõnad *üдини, ürisk, maffia, dieet, skandaal, vabalinn*.
- Tv h 30 eeldab õpiku lugemisteksti kasutamist.
- Tv h 31 väljamõeldud ajalehenimede kirjutamisel juhtida tähelepanu nimeortograafiale (vt töövihiku näide).
- Tv h 32-33 valmistavad ette **enesekontrolli** ülesandeid (lk 17-18).
- Tv h 34 tutvustab ajalehe ülesehitust. Uurida ajalehte kui tarbekirjandust: *Mis on lehe esiküljel? Mis on keskel, mis servades? Mida on rohkem: kas juttu või pilte? Miks? Miks on nt kuulutused ikka ühe koha peal ja lehe viimane külg ikka enam-vähem ühesugune?* Suunata lapsi järelaluseni, et kõige tähtsam peab olema esiplaanil ja konkreetset lugejat huvitav info talle kiiresti kättesaadav.
- Tv h 35 esitab lihtsas vormis uudise ülesehituse. Kirjutamiseks saab näidete-na kasutada harjutusi 32 ja 33. Arutleda uudiste rubriigis võimalike teemade üle: *politsei-uudis, liiklusuudis, uudis linnas või maakonnas toimunud sündmuse kohta, spordi-uudis, naljakas uudis elust endast jne*.
- Ajaleheteema võtab kokku **rühmatöö** ülesanne (õ lk 25). Valikuna on pakutud ka dieedikogumiku koostamist.

3. NÄDAL

k, p, t ja g, b, d sõna alguses

- **Korrata** üle tähed *f, š, z ja ž*, tuua võõrsõnade kohta näiteid. Näidete alusel sõnastada reeglid, mille järgi tunda ära võõrsõna. Arutleda võõrsõnade ja omasõnade erinevuste üle.
- Õpiku keelelehekülje **vaatlus**. Sõnade tähenduste kontrollimiseks ja täpsustamiseks kasutada sõnastikke.
- **Analüüsida** järgmiste sõnade kirjapilti: *pall, ball, puss, buss, kaas, gaas, tušš, dušš, pass, bass*. Moodustada nende sõnadega vihikusse lauseid. Võõrsõna-teemat toetavad tv h-d 38–41; 44, 48. Tv h 40 juures on soovitatav kasutada käepäraseid võõrsõnastikke või ÕSi.

Kummi-Tarzan (I-II)

Ole Lund Kirkegaard

- Alustada **ennustamisega** lugemisteksti pealkirja põhjal. Lapsed, kes on seda raamatut juba lugenud, võiksid kuulaja rolli jääda.
- Loo temaatika on aktuaalne, kuid mõnele valus ja ebamugav. Eesmärk on mõista kiusajate, kiusatavate, kaaslaste ja perekonna käitumist ning tundeid; leida lahendusi, kuidas koolikiusamist vältida; anda nõu nii tõrjutud lapsele kui ka kiusajatele (teadmises, et kiusaja vajab samuti abi ja nõu).
- Tv h 36 kirjutatud vastused lugeda klassis ette; analüüsida neid.
- Tv h 37 vanasõnade sisu ja tähendust analüüsida üheskoos ning arutleda, missuguse tegelase kohta üks või teine vanasõna võiks sobida.
- Teemat kokkuvõttev **ülevaade** teha olenevalt kooli või klassi vajadustest **rühmatööna**, soovituslikud teemad: *Kui ma satun kiusatava rolli, siis...*, *Kui mulle meeldib kiusata, siis...*, *Kui ma märkan klassis, et kedagi pidevalt kiusatakse, siis...*
- Õpikuteksti võib **jutustada** mina-vormis (Kummi-Tarzanina) või ema rollis (ema jutustab oma pojast) või isa rollis.

Kuul aastal 2014

Maanus Hurt

- Teemat **sissejuhatavaid** küsimusi: *Milliseid eesti keele murdeid tead või oled kuulnud? Too näiteid. Millises Eesti piirkonnas räägitakse hoopis teistmoodi, kui näiteks televisioonis kuuleme? Kui lapsed teavad nimetada mõningaid murdesõnu, siis võib need tahvlile kirjutada.*
Järgneb **arutelu**: *Miks räägitakse Eesti eri paigus natuke eri moodi? Mis rahvusest on need inimesed, kes kõnelevad murdekeelt? Tuua näiteid teiste riikide ja rahvaste kohta, nt suurtes riikides on eri paigus murdeerinevused suured. Selgitada dialekti sisulist tähendust.*
- Murdeteksti (**CD-3**) on Põhja-Eesti õpetajal soovitav enne tundi ise kuulata. Lapsed võiksid enne kuulamisülesande juurde asumist lugeda iseseisvalt näiteks koolipoisi jutumullis olevat teksti (õ lk 30). Selgitada, kuidas lugeda *q*-tähte neis sõnades. Seejärel kuulata CD-lt tervet lugu ning püüda vaikselt kaasa lugeda.
- **Koduseks lugemiseks** on kaks võimalust: lugeda tervet teksti nii, nagu kirjas on või lugeda murdeteksti kirjakeelde tõlgituna. Tõlkimistööd võib teha klassis lause haaval, abiks on õpiku sõnastik (lk 31). Tõlkida võib ka rühmatööna, iga rühm esitab klassile ühe lõigu kirjakeeles.

- **Kirja kirjutamise** eeltööna meenutada üldisi vormistus- ja ülesehitusnõudeid. Tuleviku kooli võib ka joonistada ning lisada pildile täpsustavaid viiteid ja märksõnu.

Sõna „nutma”

Gianni Rodari

- Pealkirja järgi võib **ennustada** nii suulise kui ka kirjaliku tööna (paberile). Põnevaks ennustamisviisiks võib anda lastele tekstis olevaid võõraid sõnu ning lasta neist moodustada paar lauset või lühike kirjeldus, milles antud sõnad omavahel seotud on.

Sõnavaratöö: selgitada, mida tähendavad sõnad *kleidislepp, vitriin, antiikne, etruskid, ori*. Kasutada õpiku sõnastikku.

- Tv h 42 funktsionaalse lugemise ülesande vastuste seast valida just lugemistekstiga sobiv. Kui mõnele küsimusele pakutakse mitut vastusevarianti, siis arutada nende üle klassis.
- Tv h 43 ettevalmistuseks tuua kooli raamatukogust mitmesuguseid teatmeteoseid, mis ühel või teisel moel puudutavad tekstis nimetatud muuseumi-eksponaate.
- Tv h 45 tutvustab **uurimistöö** põhialuseid. Nõrgema klassi puhul tuleb seda teha õpetaja abiga tunni ajal, tugevama klassi puhul alustada uurimistööga tunnis, jätkata iseseisvalt. Vajaduse korral tuua klassi sobivaid teatmeteoseid jm allikmaterjali.
- Tv h 46 märksõnaartikli võib kaunistada teemakohase foto või illustratsiooniga ja koostada klassi artiklitest kogumiku „Meie klassi väike ajaloo entsüklopeedia”.
- Tv h 47 suunab loogiliselt arutlema: abi võib olla mineviku meenutamisest: *Kas sinu emal oli lapsena arvuti? Kas sina tead, mis on arvelaud? Miks seda enam vaja pole?* jms. Ärgitada sel moel last ennast ümbritsevaga ajaliselt suhestama.
- Teema lõpetuseks külastada mõnda muuseumi vastavalt võimalustele ja huvidele.

Kõik, mis juhtub ja ei juhtu

Ott Arder

- Ott Arderi luuletus võtab kokku selle nädala teemad. Koos võiks **arutleda**, kuidas on see luuletus seotud Kummi-Tarzani, murdeteksti ja muuseumilooa.

Rühmatöö teemasid: *Mida ma tahaksin ette teada? Mida ma ei tahaks ette teada? Imed, mis minuga on juhtunud.*

4. NÄDAL

Kevade

Oskar Luts

I–III osa

- Võimaluse korral vaadata „Kevade” filmiversiooni, sobib ka ainult õpiku teksti osa kohta käiv filmilõik. Meenutada õpetaja suunamisel filmist huvitavamaid ja tüüpilisemaid hetki ning tegelasi (on stseene, mida teavad kõik).
Tv h 49 kuulamisülesanne (CD-7) eeldab, et film on tuttav. Kui lapsed ei ole filmi näinud ega filmimuusikat kuulnud, siis kuulata enne harjutuse täitmist CD-l olevaid muusikalõike üheskoos ning arutleda iga muusikalõigu järel, mis võis kuulatud muusika taustal toimuda. Seejärel täita harjutus.
- Teksti I-II osa eesmärk on **arutleda** õpiraskuste, õppimist segavate asjaolude teemal (ka nt mure ja kõrvalised mõtted), klassikaaslaste abistamise üle õppimises, üksteisemõistmise, hädavale, varjamise, kahtlustamise üle.
- **Sõnavaratöö:** *kõster, lauluraamat, laupäevaõhtune õppimine.*
- **Jutustada** teksti mina-vormis või Arnona või Tõnissonina.
- Tv h 50 lünkadesse kirjutada sobivaid tekstilähedasi sõnu või sõnapaare. Olu-line on kasutada võimalikult palju oma sõnu (v.a faktidele tuginevad). Näidstekst: *Tõnisson sai karistuse/ülesande/lisaiülesande. Ta pidi nädal aega pärast tunde kooli jääma ja neli salmi pähe õppima/tuupima/ajama. Arno otsustas sõpra/klassikaaslast/Tõnissoni aidata. Nii läks Tõnissonil õppimine/tuupimine/päheajamine palju kiiremini/ladusamalt/lõbusamalt. Ühel laupäeval/õhtul/õhtupoolikul märkas Arno, et sõber/Tõnisson/poiss/klassivend ei suutnud/saanud/tahtnud õppida. Arno sai aru, et sõbra peas/meeles/hinges olid hoopis teised mõtted/plaanid. Ühel/esmaspäeva/koolipäeva hommikul käskis kooliõpetaja/õpetaja Tõnissonil köstrituppa minna. Kirikuõpetaja arvas, et Tõnisson laskis parve jõe põhja. Tõnisson palus sõbral/Arnol teistele öelda, et nad peale kooli/tunde koos koju läinud/kõndinud/jalutanud.*
- Tv h 51 vanasõnu võiksid lapsed seletada ning tuua näiteid, millal ja kuidas on nad ise kirjapandud vanasõnaga seotud olnud.
- Tv h 52 eeltööna võib õpetaja nõrgema klassi puhul mõne vanasõna ette valmistada ning paigutada need segiaetud sõnakaartidena tahvlile. Lapsed seavad vanasõnad ise kokku (lihtsam variant on esitada vanasõnu üksshaaval). Lisaks „Vanasõnaraamatule” (A. Hussar, A. Krikmann, I. Sarv. Tallinn: Eesti Raamat, 1984) on väärt allikas ka võrguteavik (vt <http://haldjas.folklore.ee/~kriku/MOISTA/>). Sama töö võib korraldada ka rühmatööna: igale rühmale

näiteks kolm vanasõna ning ülesandeks on sõnakaartidest need õigesti kokku panna.

Lisaülesandena leida iga õigesti sobitatud vanasõna järele „Kevade” tekstist sobiv tegelane.

- Tv h 53 täitmiseks võib abi leida ÕSist. Moodustada tekkinud sõnadega vihkusse lauseid. Näidissõnu: *hinge peegel* (silmad), *hingevalu* või *hingepiin* või *hingehäda*, *südamepiin* või *südamevalu*; *murekoorem*; *silmarõõm* (inimene, kes sulle meeldib); *silmatera* (kallis inimene); *heameel*; *naljameel* (huumorimeel); *lillepidu* (muretus); *valutunne*, *rõõmutunne*.
- Tv h 54 juhatab ühtlasi sisse õpikukatkendi IV–VI osa. Tööjuhendis antud kolme küsimuse põhjal võib teha rühma-, paaris- või individuaalset tööd ning koostada saadud tulemuste põhjal ühine loetelu, mis kirjutatakse töövihkusse.
- Tv h 55 sulghäälikuülesande juures võib nõrgem klass moodustada esialgu lauseid suuliselt ja alles seejärel kirjutada töövihikusse.

IV–VI osa

- Nende katkendite puhul võib kasutada nn **stopp-lugemist**: lugeda jupi kaupa koos tekstijärgsete küsimuste ning ülesannetega.
- Loo **kava koostada** (õ lk 38) nõrgema klassi puhul õpetaja abiga ja klassis üheskoos, tugevama klassi puhul moodustada kavapunktid näiteks vanasõnadena. Jutustamisülesande täitmisel kasutada koostatud kavapunkte, kuid pidada kinni ühe osa piiridest (nt jutustab üks laps ainult I osa, teine laps II osa jne).
- **Jutustada** võib Arnona, Tõnissonina või loo lugejana.
- Tv h 56 võib teha teema käsitlemise eri etappidel: enne jutustama õppimist, kasutades lugemisteksti abi; pärast jutustama õppimist (järgmisel tunnil) mälu järgi; ka võib järjestatud sündmusi kasutada kokkuvõtivate kavapunktidena, mis toetavad jutustamist.
- Tv h 57 teksti võib kasutada etteütluks, seda vajaduse korral lihtsustades. Kehvema kirjutamisoskusega laste puhul sobib see siiski ainult harjutamiseks.
- Tv h 58 sõnaketi moodustamise põhimõte leida, toetudes riimitunnetusele. Nõrgemate laste puhul teha näitlik eeltöö tahvlile.
- Tv h 59 tekkinud sõnade tähendust analüüsida ka üheskoos ja tuua vajaduse korral lausenäiteid.

5. NÄDAL

ÕPI ELAMISE TARVIS

- **Tsükli temaatika vaatlus, arutelu** vahelehel nimetatud teemadel: *Milline on sinu eredaim koolimälestus? Kui palju uusi sõpru oled koolis saanud? Kas õpetaja on ka sinu sõber? Põhjenda vastust. Missuguseid kogemusi oled koolis saanud? (nt tulen ise kooli, tean oma kooliteed, oskan liigelda, tunnen liikluseeskirja, tean tunnikorda, oskan kuulata, kui teised räägivad) Kelleks tahad saada? Millest unistad? Kui kaua õpid kodus? Kas õppimine on töö? Põhjenda vastust. Kuidas tuled kooli? Mis võtab kauem aega, kas hommikul kooli tulemine või pärast tunde kojumine? Missuguseid oskusi oled koolis saanud? (oskan lugeda-kirjutada, korrutada-jagada) Missugused on sinu lemmiktunnid? Kas vahetunnid võiksid pikemad olla? Põhjenda vastust. Küllap õpetaja leiab ise küsimusi juurdegi.*

Uurida, mis ootab ees: arutleda ka vahelehe teise poole põhjal.

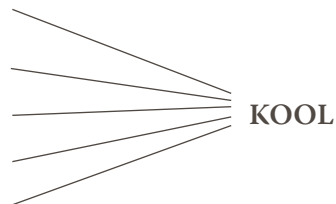
Silbitamine ja poolitamine

- Enne põhiteema käsitlemist **tuletada meelde** tähestikku, meenutada, mille poolest erinevad häälik ja täht: *Kumba loeme, kirjutame, kumba häälda-me ja kuuleme? Õpetaja võib tahvlile kirjutada sõnu, mida lapsed rütmiliselt häälega loevad, proovivad silbitada: koolis, tunde, õpime, direktor.*
- Moodustada õpikus pealkirja all olevatest silpidest sõnad (*õpetaja, tahvel, lapsed*). Tuletada kindlasti meelde, mis on täishäälik, mis täishäälikuühend, samuti silbitamise põhimõtted. **Juhtida** õpilaste **tähelepanu** sellele, et poolitamine tugineb silbitamisele.
- Lehekülje lõpus olevad sõnad tuleb õigesti poolitada (*kuuse-tukad, kurgi-salati, puu-kuur*). Sobimatuid poolitusi võib tuua näiteks veelgi: *luuletus elutulest, maja ümber oli põõsa-saed* jms.

Supikool

Els Järvi

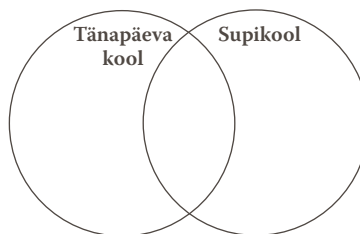
- Alustada **ennustusküsimusest**. Kirjutada tahvlile põhisõnaks *kool* ja lisada sellele täiendeid, nii et tekiks eri tähendusvarjundiga liitsõnu: *algkool, kesk-kool, ülikool, kutsekool, elukool* (selle sõna juures kindlasti seletada, mis see on), *põhikool*.

- Enne pala lugemist **vaadata pilte**: *krihvel* on paljudele ilmselt tundmatu kirjutusvahend. Rööbiti õpiku teksti lugemisega teha töövihiku harjutust 60. Teksti võib lugeda iseseisvalt, vastuseid kontrollida klassis. Supikooli õppemaks oli 7 rubla (3.50 maksid ise, poole tasus vabrik). Lause, mis kirjeldab vaeslaste välimust, on lk 42: *Kõigil vaeslastel olid juuksed masinaga maha aetud, seljas hallid kleidid, põlled ees, pätud jalas.*

Juhtida õpilaste **tähelepanu** ka illustratsioonile lk 42, kus on näha pätud – riidest sussid.

- Pärast lugemist ja tv h 60 küsimustele vastamist rääkida klassis ka praegustest vaeslastest. Tekstijärgsete küsimuste vastuseid võib kujutada tahvlil, vihikus või rühmatööna suurel paberil Venni diagrammina: ühisossa kirjutatakse *tänapäeva kooli / lapse enda kooli ja supikooli ühised tunnused*, nt ka praegusaja koolis saavad õpilased süüa, õpivad lugemist-kirjutamist, mõnes koolis on õppemaks jne; teistesse ringide osadesse *ainult supikoolile / tänapäeva koolile omased tunnused*, erinevused leiavad õpilased kindlasti kergemini üles, eraldi võiks rääkida õpilaste füüsilisest karistamisest supikoolis.

Vana aja koolitüdruk

Leelo Tungal

- Pärast luuletuse lugemist vaadata üle küsimused õ lk 43. **Juhtida** õpilaste **tähelepanu** huumorile: *Mis teeb luuletuse huumorikaks? Mida ütleks sinu ema niisuguse küsimuse peale?*
- **Arutleda**, kas koolivorm on vajalik. Põhjendada oma arvamust.
- Tv h 61 sobib tugevamas klassis koduseks ülesandeks. Soovijad võivad jutu asemel kirjutada luuletuse.
- Tv h 62 eeltööna korrata üle poolitamise reeglid. Harjutuse ühesilbilised sõnad on *töö, mao, söed, suur, klimp, need, vead, pauk, koer, reis, vist, sorts, või, nõid, valss, käed, nirk, kärp, ja, park, varss, read.*

Mida vahetundides vanal ajal tehti

Tiia Toomet

- Tekstijärgsele küsimusele vana aja mängude kohta (õ lk 45) paluda vastata laste vanematel ja kuulata ning võrrelda vastuseid järgmises tunnis: *Kas oli ka ühesuguseid mängu? Missuguseid mängu saab kasutada näiteks klassiõhtul?*

- Tv h 63 teha **rühmatööna** klassis. Hea oleks alustada paaristunni ajal, et aeglasemad lapsed ei jääks ajahätta, võib vähendada ka mängude arvu. Kui rühmatööks pole küllalt aega, võib mängujuhendid koostada ka koduse ülesandena.
- Tv h 66 eeltööna **tuletada meelde**, kuidas vormistatakse kirja ja kirjutatakse aadressi. (Õpetaja võiks enne tundi üle vaadata kooli aadressi sihtnumbri.)
- **Vestelda** lastega nende kirjasõpradest, e-kirjadest: *Vahest kogub keegi klassist marke? Kust oled saanud kõige kaugema kirja?* jms.
- Tv h 67 õige tekst :

*Tänukiri
Lugupeetud direktor!
Täname teie kooli kolmanda klassi õpilasi huvitavalt korraldatud mängude päeva eest!
Austusega
Mari Maasikas
Lasteaia Pillerpall juhataja*
- Tv h 68 kontrollimisel pöörata kindlasti tähelepanu kirja välimusele.

6. NÄDAL

Lauselõpumärgid

- Skeem (õ lk 46) aitab **meelde tuletada** lausetüüpe ja nende lõpumärke: punkti, küsimärki, hüüumärki. Lasta õpilastel endil koostada väit-, küsi- ja hüüdlauseid. Kindlasti juhtida laste tähelepanu ka sõna *aitäh* kirjapildile.
- Õpikus lk 46 viimase küsimuse vastused võivad olla üsna erisugused: „*Kuidas on?*“ või „*Kuidas tundub?*“ või „*Kas sobib?*“ – „*Vapustav!*“; „*Hiilgav!*“ jne.

Sügis

Viivi Luik

Sõit-sõit läbi salu

Ernst Enno

- Luuletuste ilmekaks lugemiseks **pöörata** õpilaste **tähelepanu** sellele, et iga värsirea lõpus pole pausi. Paus on ikka mõtte lõpus, mida harilikult tähistab kirjavahemärk.
- Enne lugemist kontrollida täpselt sõnastikust, mida tähendavad tärniga tähistatud sõnad.

- Klassitööna arutleda sügise märkide üle, seejärel kirjutada vihikusse kirjeldus. Kodutöök **joonistada** vihikusse pilt „Sügisene loodus”.
- Tv h 69 eeltööna arutleda kujundliku keele üle, otsida luuletustest näiteid. Ülesande näidisanalüüs:
puudest said jaheda leegiga lõkked – puud on kollased, punased, võib võrrelda tulega.
Ilm luuletuses on päikeseline, taevas kõrge. Kui on pilves ja vihmane, on ka pilved madalal – luuletaja ütleb, et *taevas on kõrgele tõusnud*. Luuleread *näed sa, kui kauaks septembrikuu valgus jäi peatuma viljapuuaeda* viitavad õuntele, pirnidele, ploomidele – kõigele, mida sügisel aiast korjatakse.
Ernst Enno kirjutab, *et haava lehed on purpur, kasel on kuld*. Võib tuletada meelde eelmist luuletust: kuidas Viivi Luik lehtede värvi kirjeldab.
Luulerida *tuul toob metsa tagant tuld* väljendab tuulist ilma, sest tuli on kirjud lehed, mida tuul kannab.
- Tv h 70 paremad luuletused võiks klassis ette lugedes välja selgitada, koostada neist klassistendil meeleoluka väljapaneku.

Kunksmoor

Aino Pervik

- Sissejuhatuses ja meeleolu loomiseks **arutleda**, kes on Kunksmoor, mida lapsed temast juba teavad. Kui võimalik, siis vaadata koos multifilmi (saab vaadata ka Delfi lastelehelt). Fantaseerida, kes olid Kunksmoori vanemad, miks tal selline nimi on ning miks ta saarel elab. Kui on näha, et lapsed Kunksmoorist eriti midagi ei tea, siis jäetagu fantaseerimine hilisemaks, kui jutt juba loetud.
- Kunksmoori lugu võib lasta **jutustada** nii, nagu räägiks Kunksmoor ise oma saarest, iseendast ja oma elamust.
- Mõistatuste vastused (lk 49): 1) *ahi*, 2) *seen*, 3) *pada vee või leemega tulel*
- Tv h 71 tegemisel juhtida õpilasi veel kord katkendi juurde ja kontrollida sõnastikust tärniga sõnade tähendusi. Kunksmoori kirjeldus on õpikus lk 49, veel on kirjeldatud saart (lk 48), Kunksmoori maja (lk 49), maja sisemust (lk 49), kollet (lk 49).
- Liitsõnu on tekstis palju. Enne lisaülesande täitmist tuletada meelde, kuidas on tavaks liitsõna poolitada.
- Tv h 72 küsimuste koostamist võiks alustada klassis: *Mis oli saarel? Kelle maja oli saarel? Kus oli Kunksmoori maja?*
- Tv h 73 lünkade täitmisel pöörduda veel kord õpiku teksti (lk 48-49) juurde, nii on kergem sõnu katkendisse sobitada.

Varese reis soojale maale

August Jakobson

- Enne teksti lugemist **vaadata** kindlasti illustratsiooni (õ lk 50): *Mis viitab sellele, et vares on tõesti lõunamaal? Mis näitab, et tal on väga palav?*
- Õppida teksti **jutustama** nii, nagu vares seda teekonda nägi.
Tv h 74 vastused: *natuke laisk – ivake laisavõitu; luiskama – tühja juttu ajama; narrimine – nokkimine; märkama – silma puutuma.*
- Õpiku teksti põhjal koostatud küsimusi võiks klassis üksteisele esitada ja neile ka vastata.
- Mõistatuste vastused (õ lk 51): 1) *vares*, 2) *harakas*, 3) *kägu*
- Tekstijärgne küsimus (õ lk 51) nõuab ränd- ja paigalindude nimetamist. **Paigalinnud** on nt vares, varblane, harakas, tihane, rähn, leevike; **rändlinnud** on looke, rukkirääk, metsvint, musträstas, kuldnokk, metshani, luik. Väikesed laululinnud talvituvad Vahemere ääres, suuremad Aafrikas, Aasia maades. Huvitavat materjali lindude-loomade kohta leiab internetiaadressilt <http://bio.edu.ee/loomad/>.
- Tv h 78-79 võib anda kiirematele nuputamiseks. Salakirja vastus: *Tule homme lõunaks vana tamme juurde. Pets*
- Tv h 80 koostatud küsimusi võiks klassis esitada ja neile koos vastuseid otsida. Asjakohane on meeldetuletus, et küsimuse lõpus on küsimärk.
- Tv h 81 kirjutada ühte veergu ainsuse, teise mitmuse 2. pööre. Mitmusevormi puhul võib sõna tüvi muutuda: kontrollida saab *da*-tegevusnimega (*rääkida, rääkige*). See on õpilastele kindlasti keeruline, aga meeldetuletuseks vahest õpetajale. Õpilaste puhul tuleb pöörata tähelepanu kirjapildile.

7. NÄDAL

Käes on helkurite aeg!

Leelo Tungal

- Enne teema juurde asumist oleks hea pildi abil (lk 52-53) **rääkida liiklemisest** pimedal ajal: *Mis on pimedal ajal jalakäija kõige suurem abiline? Ennustage, kui kaugelt näeb autojuht pimedal ajal tumedas riietuses jalakäijat? (26 meetri kauguselt) Kui kaugelt on asulas näha aga helkuriga jalakäijat? (150 meetri kauguselt) Kui kaugelt näeb autojuht jalakäijat maanteel kaugtulede valguses? (300 m kauguselt) Miks peab autojuht jalakäijat kaugemalt nägema? (et vältida otsasõitu ja jõuda pidurdada)*

- Pärast luuletuse lugemist arutada, miks peab helkurit kandma, kuhu helkur kinnitada. Abiks on eelnev arutelu, õpiku illustratsioonid ja tekstid (lk 53-54).

Liiklemine pimedal ajal

- Teksti võiksid lapsed **lugeda** iseseisvalt ja täita seejärel tv h 82.
- Tv h 83–88 juurde kuulub kindlasti **vestlus** ohutu liiklemise teemal.
- Tv h 85 mõistatuste vastused: 1) *maantee*, 2) *trollibuss*. Lisaks leiab toredaid mõistatusi internetiaadressilt <http://haldjas.folklore.ee/~kriku/MOISTA/>.
- Internetiülesande (õ lk 54) täitmiseks tuleb õpetajal endal kõigepealt Las-te Liikluskaitse Leegioni koduleheküljega tutvuda. Esitatud küsimustele võiksid lapsed vastused otsida kodus (kooli arvutiklassis), hiljem saab neid võrrelda klassis. Vastused: *Jalakäija peab liikuma vasakpoolsel teepeenral. Halva nähtavuse korral tohib liikuda ainult ühes reas. Täiesti nähtamatuks muutub jalakäija üksteisele vastu sõitvate sõidukite valgusvihus. Mõistlikum on siis sõiduteelt maha astuda ja jälgida lähenevate sõidukite tulesid.*

Huvitavaid fakte

- Tv h 89 tegemiseks tugineda õpiku tekstile (lk 55).
- Tänapäeva autode kiiruse võiksid lapsed koduse tööna ise välja uurida, aga vastuse leiab ka eespool nimetatud internetiaadressilt (www.lll.ee): *Ametlik kiirusrekord maapinnal 1 miili (1,6 km) läbimiseks püstitati Nevadas (USA) 1997. aastal inglase Andy Greeni poolt. Kiiruseks mõõdeti 1227,985 km/h. Esmakordselt ületati autoga helikiirus (1191,6 km/h). Võrdluseks arutleda, kui kiiresti tavaliselt autod sõidavad.*
- Helkurite kavanditest peaks klassi **näituse** koostama. Tuletada õpilastele meelde, et nad helkureid ikka kannaks, sest enamik liiklusõnnetustest jalakäijatega juhtub pimedal ajal.

Härra Huu sõidab linna

Hannu Mäkelä

- Sissejuhatareks rääkida laste endi kooliteest: *Kuidas tuled kooli? Mis kell tõused? Kui kaua tuled kooli?*
- **Kahekõnede** koostamise ülesande (õ lk 56) võib teha ka rühmadega: üks rühm juhatab teed koju, teine kooli, kolmas bussijaamast, -peatusest jne. Järgida viisaka suhtlemise etiketti ja reegleid.
- Jutule lõpu **kirjutamine** ja oma koolitee **joonistamine** sobivad hästi koduülesanneteks.

- Tv h 92 nõuab õpilaselt väga tähelepanelikku skeemilugemist. Enne iseseisvat tööd uurida klassis üheskoos täpselt järele, mis kuskil asub, siis on kergem harjutust teha. Õpetaja võib järgnevat teksti kasutades esitada õpilastele küsimusi.

Lihapood asub piima- ja kommipoe vahel. Jalgsi jõuab töö juurest raamatukokku kõige kiiremini kommipoe müüja. Lihapoe müüja peab tööle minnes iga päev ületama raudtee. Koolist McDonald'sisse minnes ületavad lapsed teed kolm korda. Taksojuht ja president on omavahel naabrid. Kõige lühem koolitee on piimamüüja lastel. R-kioski müüja ei pea tööle minnes teed ületama. Laevakaptenile meeldib einestada rannarestoranis, sest selle akendest saab merele vaadata. Rongijaamast sadamasse või rannarestorani sõites näeb vasakul pool teed purjekaid ja paremal pool teed presidendilossi ja kiviuku.

Härä Huu teekonna märkimiseks tuleb uuesti üle lugeda teksti viimane lõik (õ lk 56). Alustada tuleb linna sissesõiduteelt (tv lk 47 all vasakul).

8. NÄDAL

MINA ISE

- **Tsükli temaatika vaatlus.** Lihtsam on vastata küsimustele, kes ma olen, kas ma meeldin iseendale, teistele. Seletada tuleb, mis tähendab, et inimene on nagu sa ise: ta on meist igäihe moodi. Tähelepanu pööratagu sallivusele: keegi pole teistest üle, vaid igäihel on oma head ja halvad küljed. *Inimene on võimalus* üle võib arutleda mitut viisi, nt *sul on võimalus saada oma unistuste amet, kui teed selleks tööd, õpid; sul on võimalus hästi õppida, kui pingutad ennast; on võimalus, et sul on palju sõpru, kui oled ise sõbralik.* Võib küsida ka õpilaste käest, missuguseid võimalusi nad iseenda juures veel oskaksid näha. Kindlasti küsida, mida tuleb teha, et võimalused teostuks. Peaks jõudma järelduseni, et sihikindel töö kannab vilja.
- Edasi vaadata ka skeemi allosa, arutleda nende teemade üle: *Kas see, et me oleme täna tunnis, on juhus? Ei ole, see on lihtsalt tunniplaan ja koolikohustus. Loteriivõit on juhus. Mis veel võib juhus olla? Mis oleneb inimese juures kasvatuses? Mis teeb meid õnnelikuks, mis õnnetuks? Millest õpilased unistavad?*
- Näiteks võib avada oma õpiku sisukorra: *Miks on raamatutes sisukorrad? Mida sa sealt leiad? Kas õpikut, millel sisukorda ei ole, oleks mugav kasutada?*

***i* ja *j*-i õigekiri**

- Esimese ülesande nimekiri on õpiku lehekülje keskel, pildi kõrval. Sõnad tuleb välja **kirjutada** kahte veergu.

<i>i</i> -ga sõnad	<i>j</i> -iga sõnad
mina, poisist, hiiglasest, ilusast, laia, pimedal, saiast, maiasmokast, klassi, parimast, seinapildil, jäätisest	julgest, majas, paljudest, jänespükstest, soojust, jooksjast, lauljast, jahedast, jäätisest

Sõna *jäätis* on mõlemas veerus, sest temas on nii *i* kui ka *j*.

Silbitada neid sõnu, kuulata, kumb häälik kostab silbi lõpus, kumb alguses. *i* ja *j*-i võib märkida värviliselt. Võib silbipiirid ka püstkriipsudega märkida, siis on näha, et *i* on silbi lõpus, *j* aga sõna ja silbi alguses. **NB!** Liitsõna osasõnad silbitatakse eraldi.

- Koostada vihikusse samasugune **nimekiri** enda kohta, näiteks *mina koosnen laisast ülestõusjast, heast matemaatikust, ulakast vigurkaelast, julgest poisist*.
- Harjutus (õ lk 58) kirjutada kindlasti **vihikusse**. Lisatavad *a* või *ja* märkida värviliselt.
- **Juhtida tähelepanu** keelelehekülje lõpus olevatele lühikese sisseütleva vormidele (kuhu?). Esitada sõnade *majja*, *ajju*, *tujju* kohta küsimus. Küsimust on lihtsam leida, kui õpetaja lisab sõnadele tegusõnu: *astus majja (kuhu?)*, *mõte tungis ajju (kuhu?)*, *sattus heasse tujju (kuhu?)*.

Kes ma olen?

Eva Koff

- **Lugeda** teksti üheskoos klassis, **arutleda**. Nt proovida ennast teistele esitleda, alustada nii: „Tere, mina olen... Mulle meeldib... Ma olen jutukas, sõbralik, vahel jonnakas...” **Kuulata** üksteise esitlusi. Proovida ennast tutvustada lühidalt, tuues välja kõige olulisema. *Kuidas on muutunud sinu välimus? Iseloomustada oma harjumusi, näiteks mulle meeldib väga koeraga jalutada, ma aitan meelsasti ema, harjutan iga päev klaverit*.
- Nimekiri enda kohta (õ ül lk 59) on õpilastel vihikus juba olemas (tehtud *i* ja *j*-i õigekirja harjutusena). Nüüd võib seda täiendada, mõtlemata sõnadele, milles on *i/j*.
- Õpiku tekstis on öeldud, et inimene koosneb ka unistustest, hirmudest ja sõpradest. See osa inimesest muutub kogu aeg: *Millised sinu unistused on*

täitunud, millised mitte? Tuleta meelde oma varasemaid hirme. Millest oled üle saanud? Võib koostada tahvlile loendi, mida on kartnud poisid, mida tüdrukud. Õpilastel on kindlasti uusi, aga ka vanu sõpru. Rääkida nendest. Miks vahel sõprus katkeb, kaob?

- Fotosid emast, isast, vanaisast, vanaemast vaadata kindlasti koos (õ lk 59), anda võimalus ka lastel mööda klassi käies üksteise fotosid vaadata. Fotodest võib korraldada näituse.

Kui ma ükskord nurgas seisin

Lehte Hainsalu

- Kõigepealt tuleks **arutleda**, kas karistus on üldse vajalik: *Mille eest tuleks karistada? Kuidas sind on karistatud? Milline karistus on tõesti mõjunud?*
- Tv h 93 esimese vastusena pakutakse tüüpiliselt poissi, sest *ronib kase otsa, kõrvetab kassi saba, kiusab õde*. Mingil juhul ei tohi teistsugust vastust veaks lugeda, laps peab oma arvamust põhjendama. Vabadus peaks jääma ka vanuse, välimuse, iseloomu kirjeldamiseks, ehkki välimus on lohakavõitu, sest *pükste põlveots jäi kase otsa*. Nurka saadetakse seda last tihti, sest *tuttav ammu on tapeet, sada korda üle kaetud, kümme korda üle vaetud (kaema – vaatama)*. Isa arvas, et lapsel tuleb mõistus pähe, aga tegelikult mitte, sest ta on tihti nurgas ega ole muutunud.
- **Rühmatööna** (õ lk 60) koostavad õpilased tabeli: *kasulikud karistused, halvavad ja kasutud karistused*. Kokkuvõtte võib samuti koostada rühmatööna. Plakatitest teha klassis või koolis näitus.
- Tv h 94 võib teha koos pinginaabriga või samuti rühmatööna.
- Tv h 95 riimita sõna on *pähe*.

Tiia Toomet

- Tiia Toometi tutvustuse juures võiks huvi tunda, kas õpilased on käinud Tartu Mänguasjamuuseumis. Vaadata leheküljel olevate raamatute esikaasi. Milliseid neid raamatuid on lapsed lugenud? Kuidas on Tiia Toometi teosed meeldinud?

Kaur mõtleb

Tiia Toomet

- Alustada tuleb õpiku teksti tähelepanelikust lugemisest. Ema soovitas enda üle järele mõelda, sest Kaur oli pahandust teinud. Kaur nimetas oma teist mina ennast kõrvalt vaatavaks Kauriks. *Mis on siis inimese teine mina? (südametunnistus, hinnang iseendale)* Ennast kõrvalt vaadata polegi ju väga kerge,

lihtsam on teisi kritiseerida. Enda vastu tuleks aus olla, oma vigu tunnista.

- Tv h 96 vastuseid kontrollida kindlasti teksti abil. Näidisarutlus: *Kauri lugu oli sügistalvel, sest sadas lund. Kuu võis olla oktoobri lõpp, novembri algus, sest sadas esimest lund. Kellaaeg võis olla 4 või 5, sest tekstis on öeldud, et oli hiline pärastlõuna. Kaur oli viie- või kuueaastane ega käinud veel koolis, sest ta oli guasšidega veel üsna kohmakas ega saanud aru ema soovitusest enda üle järele mõelda. Kaur jäi häтта nii ema kui Siimu soovitusega, sest ta vaatas end algul kõrvalt ainult välimuse järgi, ülesanne oli temavanuse poisi jaoks liiga keeruline. Kauri ema ja Siim ootasid, et Kaur saaks aru, kuidas olla oma tegevuses rahulikum. Kaur oleks saanud paremini aru soovitusest olla oma tööde ja tegemiste juures hoolikam ja mitte rabeleda.*

Lisaülesande teksti (enda iseloomustuse) pealkiri võiks olla „Mõtted iseenast kõrvalt vaadates”.

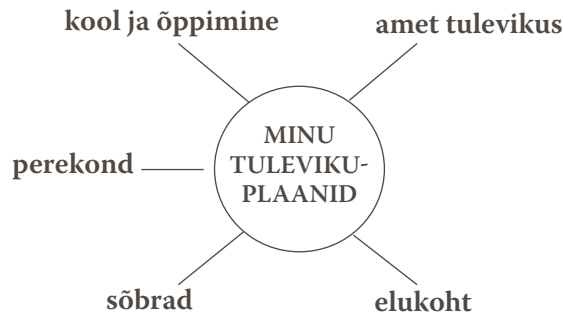
- **Jutustada** nüüd lugu nii, nagu Siim, Kauri vend, seda nägi.
- Tv h 98 liitsõnu tuleb kindlasti kontrollida õpiku teksti järgi (lk 62-63): *elutoas, kööginurgas, rinnaesist, pealelõuna, diivaninurgas, niimoodi, sukkpüks-tes, lumehelbed, isuärata, suurräti, pikkamööda, kikivarvul, koerakeeles, koiliblikas, iseendale, purgitäie.*
Saab teha veel sõnu *diivanilauale, rinnaräti, eluhelbed, koeraliblikas.* Need sõnad võiks klassis koos välja otsida.
- Tv h 99 valesti kirjutatud sõnu (*riiul, maias, vaia, raiuma, asjad, ojja, põial, nuiad*) on lihtsam leida silbitades (*i silbi lõpus, j silbi alguses, erandlik on sõna ojja*).

Mina ise

Mari Saat

- Enne teksti lugemist **rääkida** inimeste välimuse muutumisest, sellestki, kuidas võib muutuda sisemiselt: *Kas õppimine toob inimesele muutusi? Põhjenda. Kuidas oled ise välimuselt muutunud?* Tuletada meelde ka oma klassikaaslasti esimeses klassis. *Kuidas on nemad muutunud?*
- Tv h 100 eeltööna vestelda, mis siis on inimese päris mina. Õpilased võiksid lahti teha oma vihikus töö, mille nad koostasid enda kohta (õ lk 59). Vastused eeldavad järeldusoskust: *Inimene muutub kindlasti välimuselt, aga ka teadmistelt, saab vanemaks, tal on endal lapsed jne. Mina ise on tüdruk, sest talle meeldib vanaema ilus kirsipunane kübar. Sõbraks on Tiina.*
- Tv h 101 sobib koduseks ülesandeks tugevamas klassis. Enne koostada **ideekaart**:

Näidis.

- Enne teksti kuulamist **lugeda** lünklikku teksti (tv h 102), siis on kergem kuulates lünki täita. Aeglasemas klassis tuleb CD-d kuulata rohkem kui kaks korda.
- Tv h 103 lünkadega laused: *Öökulliemal oli Öökullilaps, suurte ja hallide tiibadega. Päeval pelgavad nad heledat päikesepaistet. Aga Öökullilaps oli sõnakuulmatu laps. Ere päike pimestas ta silmad. Nüüd istus Öökullilaps tiheda rohu sees ning valas kibedaid pisaraid. Ta on kõige ilusam ema maailmas. Tal on head, hallid ja lahked silmad.*
Kõik lisatud sõnad on *omadussõnad*.
- Jutu oma emast „Minu ema” võiks anda koduseks tööks, luuletada armastavad lapsed võivad teha luuletuse.

9. NÄDAL

Sirli, Siim ja saladused

Andrus Kivirähk

- Sissejuhatuses võib tutvustada Andrus Kivirähki lasteloomingut (kirjanikulehekülj tuleb teise poolaasta õpikus). **Arutleda** inimeste unistuste üle: *Millest oled tihti unistanud? Millest unistasid lasteaialapsena, millest nüüd? Kuidas unistused muutuvad? Miks inimesed üldse unistavad?*
- Tekstijärgsed küsimused ja ülesanded pakuvad tekstipõhist arutelu ning omailoomingulist tööd: oma unistus(t)e kirjeldamist või oma unistuste maailma kirjeldamist. Eeskuju pakub õpiku tekst.
- Tv h 104 on funktsionaalse lugemise harjutus, mida nupukamad õpilased võiksid esialgu teha ilma õpikuta (lünka sobivad sõnad on antud harjutuse all sulgudes), kontrollima peaks aga õpiku järgi.

- Tv h 105 võimalikud vastused: *pilvedes hõljuma* (unistama, unelema), *õhulosse ehitama* (suuri unistusteplaane tegema); *kujutluspilti looma* (mõttes mingist esemest, sünnimusest, olukorrast pilti looma, kõnelema sellest teistele); *vaimusilmas nägema* (ette kujutama).
- Tv h 106 tabeli täitmisele lisaks juhtida tähelepanu muutustele kirjutatud sõnades ning *i* ja *j*-i asetusele antud sõnades.

Jutt vasakukäelistest

Hilli Rand

- Klassis on tavaliselt ikka mõni vasakukäeline laps. Teksti eesmärk on tegelikult laiem – **arutelu** inimeste erisustest, nende märkamisest ja nendega arvestamisest.

Vasakukäelistele inimestele tehtud mitmesugustest tööriistadest annab ülevaate (koos piltidega) internetilehekülg aadressil <http://www.lefthandersday.com/>. Lisainfoks: ülemaailmset vasakukäeliste päeva hakati tähistama 13. augustil aastal 1976, et teadvustada selle inimrühma erisusi ja vajadusi.

- Mõistatuste vastused: 1) *kaks kätt koos sõrmedega* (kui klassis on mõni vene rahvusest laps, siis tema võib arvata, et tegu on jalgadega, sest vene keeles nimetatakse näppe ja varbaid ühesuguse sõnaga – seda huvitavat nähtust võib lastele ka tutvustada), 2) *käsi koos näppudega*.
- Tv h 107 neljas küsimus sobib ka vabakirjutamise ülesandeks enne lugemispala juurde asumist – hiljem on lastel töövihikus sellele küsimusele siis lihtsam vastata.

- Tv h 108 eeldab teksti tähelepanelikku uurimist. Sünonüümide lisamiseks kasutada interneti keeleveebi või sünonüümisõnastikku aadressil <http://www.eki.ee/dict/synonymid/>, muidugi võib kasutada ka käepäraseid raamatuid.

vasaku – *parema; hüvaku; paremat kätt; paremal pool; õiget kätt* (siin ei tohiks valeks lugeda ka sõna mitmetähenduslikkusest tulenevaid variante nagu *paremaks tegema; parendama; hüvendama; täiustama; tõstma taset; tuju tõstma*)

noorem – *vanem* (siin võib otsingusõnana kasutada ka sõna *vana*, siis saab rohkem vasteid); *seenior; eakas; elatanud; aastates; puruvana; kõrges (soliidses) eas (vanuses); kõrgeeline; vanaealine; muldvana; auväärse eas; ühe jalaga hauas; hall habe suus; küllalt (palju) aastaid turjal; raugastunud; tuituvana* (murdes)

õde – *vend, veli; vennas*

vähem – *rohkem, rohkemini; rohkemalt; enam; hullemini*

varem – hiljem, hiljemini; pärastpoole; edaspidi; sinnapoole; pärast; tagantjärele; takka (igaiüks takka tark)

tänapäeval – vanasti, ennemuiste; ennevanasti; (enne)muistsel ajal; muiste; vanal ajal; endisel ajal; vanal hallil ajal; enne veeuputust; Noa ajal; ammu möödunud aegadel; ammusel ajal

kurval – rõõmsal, lõbusal; lõbusatujuline; rõõmukil 'rõõmsa ilmega' (nägu on rõõmukil); rõõmsa näoga

aeglasemalt – kiiremini, kiiremalt; rutemalt; rutemini; rutem

hästi – halvasti, pahasti; sandisti; kehvasti; kehvalt; viletsalt; hullusti (hullusti välja kukkuma); viletsasti; sitasti; räbalasti; näruselt (asi tuli näruselt välja); nigerikult; nigelalt; lahti (lahti pole midagi); katki (siis peab midagi katki olema, mis sellest siis katki on); korrast ära; pole midagi hõisata; kuri on karjas; väga halvasti; päris põrgu (kurat, saatan) lahti

10. NÄDAL

Sõna – küsimus – sõna lõpp

- **Vaadelda, analüüsida** õpiku keelelehekülje (lk 70) näiteid, lisada omi.
- Toetava vahendina koostada mõistekaardisarnane skeem suurele lehele: leida **paaristööna** sobilikke näiteid ja kanda need suurele skeemile; teha sõnalõpud värviliseks; koostada näitesõnadega lauseid.
- Vanasõnahrjutuse võib kirjutada ka vihikusse.

Nõiutud Tuks I–III

Juhan Jaik

- Tekstieelseid küsimusi võib kasutada **vabakirjutamisülesandeks**.
- **Lugeda** teksti stopp-lugemise meetodil: iga osa lõpus ennustatakse, mis juhtub edasi. Et palaga saaks rahulikus tempos algusest lõpuni tegelda, on hea planeerida see võimaluse korral paaristunnile.
- Tv h 110 saab soovi korral ühendada kunstiõpetuse tunniga ning joonistada nõiaküla suurele paberile.
- Tv h 111 põhjal võib kokkuvõttena koostada kogu klassi ühise nõidade loetelu, milles nimetatud ka nende ametioskused. Lisaks joonistada iga nõia kohta väike pilt ning kleepida need loetelu kõrvale.
Teksti teises osas kaks vanasõnaga sarnanevat lauset (ül õ lk 75): *Et üldse kõnelda, selleks on vaja palju tarkust ja ... rumalale teeb ta suu ainult kahju.*
- Tv h 112 eeldab kindlasti teksti korduvat lugemist.

- Tv h 113 eeltööna korrata kaashäälikuühendi õigekirja reeglina seonduvate sõnade kirjutamist. Harjutus võib olla raske lastele, kelle emakeel ei ole eesti keel.
- Vestelda muinasjuttude teemal (õ ül lk 77). Lisaks võib õpetaja kaasa tuua mitmesuguseid looma- ja imemuinasjuturaamatuid, et neid näidata, koos lugeda jms. **Piltjutu joonistamise** võib suunata kunstiõpetusse. Korrata piltjutu tunnuseid.
- Tv h 114 tekkinud sündmuste loetelu võib kasutada kavapunktidenä ja õppida selle järgi muinasjuttu **jutustama**. Sündmuste õiget reastamist võib toetada nii tekst kui ka joonistatud piltjutt.
- Tv h 115 antud sõnad (*tuul, luule, laks, plaks, maja, kaja*) peavad kindlasti jääma värsirea lõppu ning vastama rea alguses olevale küsimusele, siis tekiavad vajalikud riimid: nt *Mis oleks ilm ilma tuuleta / ja luuleraamat luuleta...*
- Tv h 116 õppida tundma erinevaid sisukordi, nende kasutamise võimalusi. Teha sellest kokkuvõte.

11. NÄDAL

Sõna ja küsimus

- **Vaadelda, analüüsida** keelelehekülje näiteid (õ lk 78), tuua ise lisa. Vajaduse korral moodustada skeem suurele lehele ja lisada laste näited skeemile.
- Õpikus oleva harjutuse võib soovi korral kirjutada vihikusse. Õpetaja võib ise koostada lünkharjutusi, milles kasutatakse antud küsimusi. Harjutamiseks võib kasutada ka mõnda loetud teksti: sõnade kohta esitatakse ise küsimusi.

Mure ja amour

Ott Arder

- **Pildi vaatlus ja analüüs:** *Loe luuletuse pealkirja. Kuidas on pealkiri seotud taustapildiga? Mida tähendab sõna „amour“? (tõlge luuletuse all) Miks on lind suur ja must? Miks on poiss joonistatud nii väike? Millele viitab koolikott oksal?*
- **Arutelu** luuletuse põhjal, tõlgendus: nt *mure tundub mõnikord hästi suur, sest tunned ennast jõuetu ja abituna murest jagu saama (... ja ma ise nii kangesti väike); pilk võtab uduseks läike siis, kui nutt ja pisarad kurku ja silma tulevad; vahel on nii, et on muretunne, kuid ise nagu ei oskagi seletada, millest see mure tuleb – need on pisiasjad, mis meele kurvaks teevad ja millest kõiki hästi ei mäleta; luuletuse lõpuosa viitab sellele, et suurematel lastel ongi suured mured, kuid kui keegi sind armastab, siis saad igast murest jagu.*

Koerapoeg Pätt (I–III)

Indrek Hirv

- Pärast iga osa lugemist anda sündmused edasi erinevate tegelaste pilgu läbi (poiss, ema, isa, Pätt, klaver, klaveriõpetaja).
- Tv h 118 otsida väljendite tähendusi ka aadressilt <http://www.keeleveeb.ee/> kõnekäändude ja fraseoloogismide andmebaasist:
kahe otsaga asi – nii hea kui halb ja kunagi ei tea, millega lõpeb
koerus – ulakus, kelmus
mõõt sai täis – kannatus katkes, tegevuse lõpetamine, ei suutnud rohkem kannatada
nagu püha lehm – puutumatu; asi, mida kummardatakse ja austatakse tingimusteta
tegi pätti – tegi pahandust, koerust, kurja, ulakust.
- Tv h 119 lugeda enne sobiva vormi kirjutamist kindlasti terve lause lõpuni. Omaloomingulise tööna kirjutada analoogne kiri oma koerale, hamstrile, rotile, hiirele, kilpkonnale, kalale vms.
- Tv h 120 võib esialgu kirjutada mälu järgi, pärast kontrollida õpiku tekstist.
- Tv h 121 elukutsed: *meremees, laulja, politseinik, tantsija, korvpallur, jalgpallur, suusataja, juuksur, arst, miljonär* (arutelu viimase sõna seosest elukutsega).
- Tv h 122 eeldab teksti kasutamist ja taotleb valiklugemisoskuse arendamist.
- Tv h 123 suunab tööle sõnastikuga ja nõuab sõna tähenduse täpset tundmist. Vajaduse korral võib klassis enne üheskoos näiteid moodustada, seejärel kirjutatakse vihikusse oma laused.

12. NÄDAL

Käabuspapagoid (I–III)

Eleanor Farjeon

- Alustada kindlasti enne teksti olevatest küsimustest. **Kirjutada** lühike **ennustus**, kasutades loetletud sõnu. Niisugust võtet võib kasutada muudegi tekstide puhul häälestusena. **Lugeda** ennustusi üksteisele klassis ette.
- Teksti tervikkuse huvides on mõistlik töövihiku funktsionaalse lugemisoskuse harjutused teha järjest.

1. osa lugemisega rööbiti võib teha tv h 124. Nõrgema klassi puhul on ilmselt parem tekst enne läbi lugeda ja seejärel harjutuse juurde pöörduda. Papagoide välimus: *Nad olid sileda rohiroheline keha ja pikkade siniste saba-*

sulgedega. Laste õnne leiavad õpilased kindlasti üles. Küsimusele, kas papagoi teadsid, missugune ennustus on nende laste oma, jäägu õpilaste otsustada. Ilmselt arvatakse pigem, et ei teadnud, sest nad on linnud ega oska inimese kombel mõelda. Mustlanna istus just kooli juures sellepärast, et iga ennustuse eest sai ta penni ja koolis käis palju lapsi.

- Tekstijärgsed küsimused (õ lk 84) suunavad üleklassiarutelule.
- Tv h 125 on ennekõike kiirematele ja nupukamatele. *Kääbuse* vastandsõna on *hiiglane*.
- Tv h 126 **kõnekäänud**: *kellelgi on õnnelik käsi – õnne olema; magas oma õnne ära (maha) – tallas oma õnne jalgade alla; õnn öitseb – õnne leidma; õnnesärgis ilmale tulnud – õnnetähe all sündinud*.
- **2. osa** lugemise eel **korrata ennustamist**. Ennustada võib õpetaja valikul kas kirjalikult või suuliselt. Enne lugemist selgitada välja tärniga sõnade täpne tähendus. Tekstijärgsele küsimusele (lk 86) võib vastata, et papagoi oli Susanile oma elu päästmise eest tänulik.
- Tv h 130 vastused leiab tekstist: *Susanil ei olnud ühtki ülearust penni. Susan ei osanud lugeda, sest ta oli vaene ega saanud käia koolis. Susan ei palunud oma õnnesedelit ette lugeda, sest ta oli kindel, et see on hea õnne sedel, et ta tahtis oma õnnesse uskuda*. Võib-olla leiavad lapsed veel midagi nende vastuste sarnast. *Küllap oli Susan õnnelik, sest uskus oma õnne*.
- Tv h 131 väljendid: *süda tõmbus valusasti kokku – ehmus, hakkas kartma; ta nagu visati püsti – hüppas kiiresti üles; küünitas käe – sirutas käe; sai liikevele – hakkas liikuma; ei olnud ilmaski ühtki ülearust penni – oli vaene*.
- **3. osa** lugemise eel **korrata ennustamist**.
- Küsimustele pala lõpus peaksid õpilased vastama suuliselt. Raskem on kindlasti arvata, kas Susan oli õnnelik inimene. Tõenäoliselt oli, sest ta oskas rõõmu tunda ka väikestest asjadest, väikestest kingitustest. Tema oli kindel, et papagoi kinkis talle tõelise õnnesedeli.
- Tv h 132 võiks teha kogu loo lõpuks. Tähelepanu jäägu kindlasti positiivsele, et õpetada lapsi iseennast kõrvalt nägema ja õiglaselt hindama.
- Tv h 127 võib teha koolis, aga see võib jääda ka koduseks ülesandeks.
- Tv h 128 võib anda kodus vabatahtlikult teha, klassis lasta järgmises tunnis ette kanda.
- Enne tv h 129 eeltööna arutada üheskoos, mille kohta ülesanded on koostatud, siis on õpilastel lihtsam tööjuhendeid teha. Võimalikud juhendid: *Kirjuta lünka j, j, jj, ij, ii. Paranda sõnade algustäht. Kasuta sulghäälikuid. Kirjuta lünka õige sulghäälik. Ise koostatud ülesanne ei tohi täidetud olla. Juhtida õpilaste tähelepanu ka sellele*.

Trollitalv

Tove Jansson

- Pala lugemisele võiks eelneada **vestlus** sellest, kes on muumitrollid. Kui võimalik, siis **vaadata** koos **multifilmi**. Samas võib piirduda ka õpiku illustatsiooniga (lk 87). Küsida lastelt, kes on muumijutte lugenud.
- Tekstijärgsed küsimused (lk 88) keskenduvad pala ülesehitusele ja selle sisuliste osade tajumisele. Pala esimene pool kõneleb muumitrollide hubasest majast ja nende rahulikust talveunest. Selgesti eristuv teine osa algab lausega *Ning nüüd juhtus midagi niisugust...* (lk 88 lehekülje keskel), sellest, kuidas esimene muumi järsku talveunest ärkas.
- 1. osa meeoleolu on rahulik, vaikne, tasakaalukas. 2. osa on ärev, Muumitroll on hirmunud ja tunneb end väga üksi.
- Õppida pala kahes osas **jutustama** vastavalt meeoleoludele ja teemadele.
- Mõistatuste vastused: 1) *lumi*, 2) *vesi ja lumi*, 3) *räästatilgad*, 4) *lumi*.
- Tv h 133 osa küsimusi nõuab kindlasti õpiku kasutamist: *Trollid magasid novembrist kuni aprillini, seega viis kuud*. Lause, millest alates toimub pala tegevuses pööre, on lk 88: *Ning nüüd juhtus midagi niisugust, mida polnud juhtunud sellest ajast peale, kui esimene muumitroll talveunne jäi*. (Väike Muumitroll ärkas ju üles.) Luuletuse kirjutamisel lasku lapsed oma fantaasial lennata, õpetaja ei tohiks siinjuures piiranguid esitada, kas või riimide vms näol.
- Tv h 134 järgmine lause võiks olla: *Suures elutoas magas vahva muumipere talveund*. Kolmas lause: *Suures elutoas magas vahva muumipere mõnusalt talveund*. Neljas lause: *Suures elutoas magas vahva muumipere mõnusalt pikka talveund*.
- Tv h 135 teha kõigepealt **ideekaart** oma vihikusse, igaüks kirjutagu oma hirmudest. Järgnevalt **jaguneda** õpetaja abil kaheks: eraldi poisid ja tüdrukud ning võrrelda oma ideekaarte. Nüüd **valida** tüdrukute ja poiste hulgast üks, kes läheb oma vihikuga tahvli juurde. Tahvlipind tuleb **jagada kaheks**, ühele poolele kirjutab tüdruk, teisele poiss. Seejärel võivad teised appi minna ja oma vihikust mõne uue hirmu kirjutajale ette öelda. Kui kõik on tahvlile kirjutatud, hakkab õpetaja sarnastele hirmudele jooni alla tõmbama. Üle jäävad hirmud, mis on erinevad. Sõltub klassist, kuid enamasti on hirmud ikkagi sarnased või erinevad üsna vähe. Õpilastele peaks selline hirmude võrdlemine üsna põnev olema.
- Tv h 136 teates peab kirjas olema, kuhu Tiiu Tiinaga läks ja kui kaua ta õues on. Tänapäeval on peaaegu kõikidel lastel mobiiltelefonid, võib ju lisada, et Tiiu helistab koju.

13. NÄDAL

KÜÜNLADE KUUSEL SÄRAVAD...

- **Tsükli temaatika vaatlus**, vestlus jõuludest: *Mida oled imeks pidanud? Kas päkapikud käivad sul juba külas?* jms.

Ime

Eva Koff

- Enne lugemise juurde asumist tuleb sõnastiku abil selgeks teha **tärniga sõnade tähendus**.
- Kirjutada vihikusse nimekiri „Tavalised asjad”. Pärast kirjutamist loendavad õpilased, mitu tavalist asja nad nimetasid, ja kirjutavad arvu teksti alla. Võib klassis võrrelda, mis nimetatust on kõigil ühesugune, mis erineb.
- Otsida tekstist lause, mis sõnastab, mis on ime.
- Tv h 137 lause ime kohta on õpikus lk 91: *Ime on see, mis paneb imestama*. Loetelust (õ lk 91) väljakirjutatu võib erineda. Klassis saab sel teemal korraldada arutelu: *Miks mõni ime tundub mõnele suur, mõnele väike?* Pinginaabrid võrdlevad oma imesid, ühesugustele võib nt joone alla tõmmata. Õpetaja juhendamisel jagunevad õpilased 4–6-liikmelistesse rühmadesse. Koostatakse kokkuvõtte, mille igaüks kirjutab oma vihikusse. Kokkuvõtte võib näiteks sisaldada punktiarvestust: missugused imed said kõige rohkem punkte (olid välja kirjutatud kas kõigil või mitmel), missugused olid suured imed, missugused väikesed. Võib võrrelda, kas poiste ja tüdrukute imed on sarnased. Lõpuks valib iga rühm oma esineja, kes esitab oma rühma kokkuvõtte ka teistele.
- Tv h 138 sõnad lugeda kõigepealt *h*-häälikuga. Seejärel kirjutada sõnad vihikusse üksteise alla, nii et saaks lisada seletuse. Selle harjutuse võib anda ka koduseks ülesandeks.

Klaasist paabulind

Eleanor Farjeon

I osa

- Enne lugemist teha selgeks tärniga sõnade tähendus.
- **Vestlus** taskurahast: *Missugune võiks olla normaalne taskuraha suurus? Mis on raiskamine, mis säästmine?* jne.
- **Sõnad** tekstis, kus peab olema **h-häälik** (ül õ lk 93), on *erned, ead, sokulaadierned, ärra*.

- Tv h 139 eeldab täpset teksti järgimist. Anna-Maria elukohta kirjeldab loo esimene lõik, selle esimene lause on ühtlasi teksti esimene: *Anna-Maria elas ühel veidral vanal kõrvaltänaval Londoni ühes kõige veidramas ja vanemas linnajaos. Näidisvastused: Mellini õuele kogunesid lapsed, sest see oli sillutatud, seal ümber olid poed, mille vaateaknaid nad imetlesid. Vantorelimehele meeldis see, et Anna-Maria naeratas talle. Anna-Maria armastas, hoidis oma väikevenda, sest ta oli nõus oma ainsa penni eest talle maiustusi ostma.*
- Viimast küsimust arutades võiks lasta tõsta käsi õpilastel, kellel on õdesid-vendi. Rääkida, mida koos tehakse, kus käiakse, miks vahel tülli minnakse jne.
- Tv h 140 igasse veergu tuleb **6 sõna**: nimisõnad *hüljes, hirv, hotell, hoog, hoki, hurtsik*; omadussõnad *hubane, huvitav, hädine, hämar, hea, hõre*; tegusõnad *hädaldab, hoiab, hoopleb, hüüab, hulgub, hõögub*.
- Tv h 141 sobib lisatööks tugevamatele õpilastele. **Sünonüümid** on näiteks järgmised: *hädaldab – viriseb, kaebleb; hoiab – säilitab; hoopleb – kütleb, uhkustab; hüüab – hõikab; hulgub – rändab; hõögub – põleb vaikselt*.
- Tv h 142 mõistatuste vastused: 1) *võti lukuaugus*, 2) *tuuleveski*, 3) *padi*, 4) *kinda, soki kudumine*.

II ja III osa

- Enne lugemist teha selgeks tärniga sõnade tähendus.
- Pärast teksti lugemist arutleda tekstijärgsete küsimuste toel kinkimise ja kingituste teemal (õ lk 96).
- Tv h 143 näidisvastused: *Anna-Maria vanemad olid vaesed, neil polnud sel aastal raha kingituste ostmiseks. (Nad elasid väga vaeses linnaosas, vt I osa alguslõik). Anna-Maria sai kingituse kolmekuningapäeval, 6. jaanuaril. See daam võis olla lihtsalt keegi hea naine, aga samas ka haldjas (või hoopis keegi kolmas, kes lastel endil pähe võib tulla). Sest puu oli mõeldud esimesele tüdrukule, kes seda imetleb. Anna-Maria andis oma imeilusa klaasist paabulinna väikevennale, sest too oli väga kurb katki läinud jõuluvana pärast ja Anna-Maria armastas ning hoidis oma venda väga.*
Võiks juhtida laste tähelepanu veel kord mõttele, et andmise rõõm on teinekord suurem kui saamise rõõm.
- Tv h 144 väljendid: *murdis pead – nuputas, mõtles välja; võitis südame – võlus; lelu – mänguasi; kee – kaelaehe; sirama – särama, sätendama; sai vaevalt sõba silmale – suutis vaevu magada; aare – varandus*. Kolmekuningapäev on 6. jaanuaril ja see päev lõpetab jõuluaja.

- Tv h 145 esitatud jutu põhistruktuuriga tutvutakse klassis õpetaja juhendamisel. **Alustuse** lause on teksti esimene lause (õ lk 92). **Põhiosa** algab lausest *Vahel kasutas Mellini õue ühelt suurelt teelt teisele pääsemiseks väntorelimees* (lk 93). **Lõpetus** on loo viimane lause (lk 96). Võiks kirja panna lause alguse *Aga Mellini õue teistel lastel oli igaiühel mõni kena asjake* ja kogu lõpulõigu klassis ette lugeda.
- Tv h 146 lauset saab pikendada mitmesuguste sõnadega, nt *Kaunis daam kinkis kolmekuningapäeva õhtul väikesele Anna-Mariale imeilusa ehitud jõulupuud.*

14. NÄDAL

Lepatriinude jõulud

Janno Põldma

- Võimaluse korral vaadata üheskoos joonisfilmi „Lepatriinude jõulud” ning tutvustada Janno Põldma samanimelist raamatut.
Tv h 148 kuulamisülesanne (CD-9) põhineb filmi algusest pärit muusikakatkendil, kus taustal kostavad hääled, kõne jms. Kuulata tähelepanelikult ja täiendada kuulamise ajal tabelit. Õpetaja äranägemise järgi võib tabelit täita ühtaegu filmi alguse vaatamisega, lisaks nägemismeelt rakendades on ülesanne lihtsam.
- Tv h 149 esimesele kolmele küsimusele võib vastata mälu järgi, hiljem peaks tekstist oma vastusele põhjenduse leidma.
- Tv h 150 nuputamisülesande vastused:

<i>vendade pakkid</i>	<i>isa pakk</i>	<i>ema pakk</i>	<i>sõprade pakk</i>
<i>vanaema pakk</i>	<i>vanaisa pakk</i>	<i>õdede pakk</i>	<i>Mia pakk</i>

- Tv h 151 **korrektuurharjutus** keskendub tähelepanu arendamisele, alustuseks tuleb kogu retsept läbi lugeda, seejärel otsustada, mis on valesti ja parandada: *taigen – 100 g võid, 2 ja pool kl nisujahu, 1 (tk) muna; koogikate – 300 g kohupiima, 2 muna, 2 spl suhkrut, 2 tl vanillisuhkrut, ½ kl mustikaid, suhkrut maitse järgi.*

- Tv h 152 korrektuurharjutus nõuab õigekirjavigade parandamist. Et vigu on väga palju, on iga lause järel antud sulgudes kontrollarv. Kui ülesanne osutub raskeks, võib seda teha lause haaval klassis üheskoos.

Jõuluvalgus

Henno Käo

- Luuletus pilab kaudselt tänapäevast kommertslikku jõuluaega. Selle mõtet saab hästi edasi anda ka siis, kui lugeda ülalt alla ainult värsiridade viimaseid sõnu: *algus, (päeva)valgus, ei ole, kole, sinus, minus, selgus, algus, (jõulu)valgus, melu, (raha)elu, kölksub, mulksub, jõulumusa, talvetusa, saanid, toonid, kinki, (jõulu)sinki, (küünla)sära, (jõulud) ära, sinus, minus, selgus, algus, (jõulu)valgus*. Selgitada, mida tähendavad *melu* ja *tusk*.
- Tv h 153 **luuletuse kirjutamine proosatekstina** eeldab luuletuse põhjalikku analüüsi. Harjutuse paremaks õnnestumiseks teha suulist eeltööd. Näidistekst: *Kui talv algab, siis lähevad (muutuvad) päevad väga lühikeseks. Kui lund ka pole sadanud, siis on õues pime ja kole. Kuid igaiühes on siiski mingi jõulutunne, mis kordub igal aastal samal ajal. Inimesed seivad mööda poodide ja ostavad tohutul hulgal kaupi. Tänavatel ja poodides kostab jõulumuusika, lauldakse pühast ööst ja saanidest. See peaks kurva ning pimedat aja rõõmsamaks tegema. Kui kõike seda poleks, siis ei muutuks midagi, sest meis kõigis on ikkagi see eriline jõuluaja tunne.*
- Tv h 154 salakirja lahenduslauseid on: *arvesta kingisaaja hobisid, vajadusi, maitset ja iseloomu; kingi rahalise väärtusega ei kiidelda; liiga kallis kink tekitab saajas ebamugavust.*

Väike jõululugu

Anne Rekkaro

- Terviknäidend on avaldatud Anne Rekkaro raamatus „Lastenäidendid” (Ilo, 2004).
- **Lugeda** rollilugemise võttega, lavastada grupiti.

15. NÄDAL

Piparkoogisüda

Leelo Tungal

Häid jõulupühi!

Kalju Lepik

Meie pere jõulud

Reti Könninge

- Luuletuste ilmekas lugemine eeldab analüüsi, mida pakuvad luuletusejärgsed ülesanded ja küsimused.
- Tv h 156 kuulamisülesande küsimustele võib vastata lühidalt. Kõige kiiremini sai nimekirja valmis Johanna. Tema nimekiri oli 4 lehekülge pikk. Kiku on Johanna hamster. Isa arvas, et soovide täitumiseks tuleb teha tööd ja teenida raha. Telki ja autot soovis isa. Lumelauda, muusikakeskust, rulariideid soovis Erik. Hamstri jooksupalli tahtis Johanna. Uusi aknaid tahtis isa. Mäesuuski soovis Erik. Johanna on 7-8 aastat vana, sest ta mängib veel nukkudega, aga oskab juba kirjutada, seega käib koolis. Erik on vanem, vahest 13-14 vana, sest tema soovid on suurema poisi soovid. Ema mõte on vahva. Müttajad öös on päkapikud, kes inimeste soovid jõuluvanani viivad.
- Tv h 158 ristsõna vastused: 1) *kindral*, 2) *pension*, 3) *dattel*, 4) *disko*, 5) *kevad*, 6) *BMW*, 7) *beebi*, 8) *garaaž*, 9) *miljon*, 10) *krokodill*, 11) *öökull*, 12) *tuule* (viimane pikale veninud ruut on ülearune).
- Tv h 163 muusikapalad (CD-11, 12, 13) esindavad oma žanrit selgesti. Lapsed määratlevad selle tõenäoliselt vaevata: esimene on lastelaul, teine lugu on kirikulaul ja kolmas sobib kogu perele. Oma otsust põhjendada võib õige lihtsalt, tähtis on, et laps ise laulule eriomaseid tunnuseid püüab leida.

16. NÄDAL

ÕIGE SÕBER KAALUB ENAM KUI KULD

- **Tsükli temaatika vaatlus.** See on mahukas peatükk (ajaliselt peaaegu veebruari lõpuni), mis hõlmab väga mitmesuguseid teemasid, nt aeg, raha, sõprus. Avalehe analüüsis pöörata tähelepanu märksõnadele *virmalised, raha, muistend, aeg ja ajaarvamine, nimisõna, omadussõna ja tegusõna*. Sõpruse teemaliste märksõnade juurde võiks tagasi pöörduda, kui käsitletakse lugu ainulaadsest elevantilapsest – selle looga juhatatakse sõpruse teema sisse.

Sõnaliigid

- 2. klassis on lapsed õppinud mõistet *teigusõna* ning tutvunud käändsõnadega, mis vastavad küsimusele *kes? mis?* ning *missugune?* Meenutada õpitud mõisteid.
- Tahvlil võiks olla suur pabertahvli paber, mille keskele on kirjutatud **SÕNALIIGID**. Töö käik: **Paaris- või individuaalse** tööna kirjutada paberile kolm sõna, mis vastavad küsimusele *kes?* ning kolm sõna, mis vastavad küsimusele *mis?*. Iga paar/laps valib kummagi küsimuse alt ühe sõna ja ütleb selle õpetajale, kes kirjutab sõnad suurele paberile vastava küsimuse alla. Vaadata koos, mida need sõnad sisuliselt tähistavad (olendeid, esemeid, nähtusi). Sõnastada koos lause, mis kirjeldab antud sõnade tähendust, ning kirjutada see sõnade alla. Seejärel pealkirjastada kogu tekkinud sõnaseltskond mõistega **NIMISÕNAD**. Juhul kui laste pakutud sõnade seas ei ole nähtusi või nimesid (nii elusolendite kui kohanimesid) märkivaid sõnu, siis küsida, mis küsimusele vastavad näiteks *vihm, udu, ilm, õnn, Kaarel, Tartu*, ning seejärel lisada need skeemile.

Samal moel võiks tegutseda ka omadussõna ja tegusõna käsitledes.

Lõpuks on tahvlil järgmine skeem, mis võib kogu selle teemaga tegelemise ajaks jääda klassi seinale, siis saab seda vajaduse korral kas täiendada või mälu värskendamiseks sellele viidata:

- Kui skeem koostatud, siis on mõistlik pöörduda õpikus oleva skeemi juurde (lk 6), **vaadelda näitesõnu** ja lisada kordamiseks veel neidki, mis lastel paberi pealt ütle mata jäi. Seejärel **kirjutada** õpiku harjutus vihikusse ning tagasiside saamiseks see kindlasti ka kontrollida.
- **Mäng** sõnaliikide harjutamiseks. Klass jaotatakse rühmadeks. Iga rühma ühele liikmele antakse üks nimisõnadest koosnev sõnaloend, nt *lill, rong, koer, moos, tüdruk, maja, tiik, oks*. Teised rühma liikmed seda loendit näha ei tohi. Pärast stardisignaali peab see mängija kirjeldama ühte loendis olevat sõna kas ainult omadussõnadega või ainult tegusõnadega (see lepitakse enne kokku). Teised rühma liikmed peavad ära arvama, mille või kellega on tegu. Mängu mängitakse aja peale (nt 2 min). Iga äraarvatud sõna annab ühe punkti. Võidab see meeskond, kes kõige rohkem sõnu ära arvanud. Nt omadussõnaline kirjeldus: *See on kollane, ümmargune ja kuum – päike*; tegusõnaline kirjeldus: *See särab, soojendab, loojub – päike*. Oluline on koostada sellised sõnaloendid, mida saaks kirjeldada nii tegu- kui omadussõnadega, siis saab neid mitu korda kasutada.

Kelgutamas

Astrid Lindgren

- Enne teksti juurde pöördumist täita töövihiku kuulamisülesanne (tv h 1, CD-14). Ristsõna vastused: 1) *ilutulestik*, 2) *krudiseb*, 3) *kirikukell*, 4) *uisutamine*, 5) *seinakell*, 6) *jäide, lahendussõna – suusatamine*. Seejärel vestelda, millised lahendussõnad kellegi vaheaja juurde kuulusid, ning joonistamine võib jääda tunni lõpu või koduseks ülesandeks.

Ristsõnaga alguse saanud vestlus vaheaja tegemistest jätkub tekstieelsete küsimustega (õ lk 7). Teksti lugemiseks kasutada rollilugemise võtet. Tekstijärgsed küsimused (õ lk 9 kuni jutu koostamise ülesandeni) valmistavad ette järgmist tundi – jutu kirjutamise tundi.

- Tv h 4 õiged vastused on: „Pipi Pikksukk”, „Bullerby lapsed”, „Vahtramäe Emil”, „Mio, mu Mio”.
- Tv h 5–7 kinnistavad sõnaliikide taju.
- Tv h 2 mõistekaarti täiendada kõikvõimalike mõtetega vaheajal toimunu kohta. Oluline on lisada kõik pähetulevad mõtted, sest mida rohkem on esialgu märksõnu, seda enam koguneb jutu kirjutamiseks vahvaid mõtteid.
- Tv h 3 on samuti jutukirjutamise eeltöö, sünonüüme saab oma jutus kasutada.
- Omaloomingulise **jutu kirjutamine** mõistekaardi alusel (vt ka õ lk 9). Et töö on mahukas, võiks kasutada paaristundi, sest 45 minuti sisse ei mahu eeltöö koos kirjutamistegevusega. Kui paaristundi pole võimalik teha, siis jääb eeltöö tundi ja jutu kirjutab igaüks kodus. Töö käik: valida mõistekaardilt ainult üks alateema – see, mille kohta tekkis kõige rohkem põnevaid mõtteid. Vaadata valitud alateema juures olevaid märksõnu. Märkida ära need, mida kindlasti tahetakse jutus kasutada. Mõelda, kas selle teema kohta on veel mõtteid, lisada need mõistekaardile. Vaadata uuesti alateemat, järjestada (nummerdada) märksõnad toimumise aja järgi, vajaduse korral lisada veel mõni tegevus. Koostada valitud alateema skeemi alusel jutt. Arvestada jutu kirjutamisel tegevuste järjekorda, kõiki märksõnu.

Virmalised

Henno Käo

- Alustada teksti ees antud küsimustest. Võimaluse korral vaadata lühikest videoklippi virmalistest, sest kirjeldusest ei pruugi laps, kes pole virmalisi näinud, üldse aru saada. Videoklipi saab hõlpsasti kätte aadressilt www.youtube.com, kus otsingulahtrisse võib kirjutada kõik järgnevad otsingusõnad: *aurora*, *northern light*, *polar light*. Lisaks saab eeltööna läbi arutada teised talvised ilmastikunähtused ning nende erinevad kõnekeelsed nimetused, nt *härmatis*, *jäätumine*, *lumi*, *jäide*, *must jää*, *kiilasjääd*, *tuisk*, *purgaa* (tugev lumetorm Venemaal) jne.
- Lugemispala sisaldab palju vahvaid sõnu. Arutleda nende tähenduse üle enne lugemist, lugemise ajal või pärast lugemist. Otsida tekstist värvikaid tegusõnu.
- Tv h 8 nõuab teksti täpset mõistmist, sest töövihiku lauseid on õpiku tekstiga võrreldes pisut muudetud.

- **Jutustada see muistend** (ül-d õ lk 11). Jutustamiseks võib koostada kava või jutukaardi. Lapsed, kellel on teksti ümberjutustamisega raskusi või kellel on tugev kakskeelsusest tulenev keeleprobleem, võib jutustamise aluseks võtta töövihiku harjutuse 8 – see on kogu muistendi lühikokkuvõte. Õpilased, kellele meeldib joonistada, võivad jutustamise toeks kasutada omatehtud see-riapilte.
- **Kirjutada omaloominguline muistend.** Eeltööna tuletada meelde muistendi tunnused. Mõtete kogumiseks valida üks talvine loodus- või ilmastikunähtus ning koostada selle kohta ideekaart, milles kajastuksid nähtuse tekkevõimalused, aga ka nähtust ennast iseloomustavad märksõnad.
- Tv h 9-10 kordavad tegusõna mõistet ja tähestikulist järjekorda, arendavad sõnavara. Vastavalt vajadusele korrata tähestikku ning tuletada meelde tähestikulise järjekorra põhimõtted.

17. NÄDAL

Rahalaul

Hando Runnel

- Rahateemat alustada **vabakirjutamisega**: 3 minuti (või ka pikema aja) jooksul panna kirja kõik mõtted, mis tulevad pähe seoses sõnaga *raha*. Seda kirjutist tuleks säilitada ka järgmise tunni tarvis.
Lugeda vabakirjutised klassis ette. Kui klassis on üle 20 lapse, siis võiksid ette lugeda need, kes seda soovivad. Ettelugemise ajal esitada täpsustavaid küsimusi või lasta selgitada mõnda arusaamatuna tunduvat mõtet.
- Hando Runneli rahalaulu lugeda nagu proosateksti, mitte rütmiga luuletust. Siin on oluline mõte ja selle väljatoomine. Alustuseks lugeda individuaalselt. Enne lugemist pöörata tähelepanu antud luuletuse eripäradele. Järgneb arutelu luuletusejärgsete küsimuste ja ülesannete toel (õ lk 12).
- Tv h 11 sobib asendama eelnevalt soovitatud vabakirjutamist, kuid kindlasti lasta ka selle ülesande puhul lastel omi mõtteid vahetada.
- Tv h 12-13 keskenduvad nimisõnadele ja arendavad sõnavara, täpsustada vähemkasutatavate sõnade tähendust. H 13 sõnadega moodustada lauseid või koostada lühijutt.

Raha minu elus

Alustada töövihiku kuulamisülesandega (tv h 14, **CD-15**). Kuulata esitatud laulu sõnu. Võib jagada laulusõnad lastele kätte ja koos laulda.

Rahalaul

Otsi lolli, kes ei kardaks kolli,
kui on kollil rahamaitse suus.
Raha mängib elus põhirolli,
raha see on õnn ja armastus.
Kõrged mõtted see on puhas möga.
Pole ilu ilma rahata.
Söö ja maga, sarvevahet süga –
ega elult muud ei taha ka.

Raha võim on suur ja igavene.
Elu lühikene – raha pikk.
Kel on vähe või on natukene,
sellel puudub helge...
sellel puudub helge tulevik.

- Süveneda eelmisel tunnil kirjutatud vabakirjutisse. Soovi korral täiendada seda uute mõtetega.
- Tv h 15 täita **paaristöona** ja kasutada tehtud vabakirjutisi. Tutvustada kirjapandut kaaslastele.
- **Lugeda** õpikust (lk 12-13), mida arvavad lapsed rahast, ning võrrelda neid oma vabakirjutises ja töövihiku harjutuses 15 kirjapanduga.
- Tv h 16 võtab rahateema kokku. Omaloomingulise **jutu kirjutamiseks** koostada **ideekaart** (kasutada vabakirjutisi, tv h 15 ja 16). Nõudlikum ülesanne on kirjutada veenmiskiri: pidada kinni kirja kirjutamise põhinõuetest ning mõelda hoolega läbi sisu, mis peaks täiskasvanut veenma lapsele raha andma. Kirja kirjutamisele võib eelneda paaris- või rühmatöö, kus arutleda mitmesuguste veenmisvõtete või -mõtete üle. Kirja ei pea tingimata tegema individuaaltööna, võib koostada ka rühma või paari ühise kirja. Lugeda kirjad kaaslastele ette, otsustada koos kirja veenmisjõu üle.
- Teema kokkuvõtteks korraldada rühmatöö – **probleemilahendamistegevus** –, mille eesmärk on osata rahaga otstarbekalt ringi käia. Koostada rühmadele tööleht: sellel on kirjeldatud olukorda või ettevõtmist, milleks on antud kindel rahasumma, ja sõnastatud nõudmine selle summaga antud olukorras ning kirjeldatud tingimustes toime tulla. Iga rühm koostab kõige otstarbekama raha kasutamise projekti, mida tutvustatakse ka teistele rühmadele.
Tv h 17 näitab lisaks nimi- ja tegusõna mõiste kinnistamisele ka eri sõnaliikide vahelist seost.

Ausalt teenitud münt

Norra muinasjutt

I–III

- Lugada teksti **stopp-lugemise** meetodil, pidades silmas tekstieelseid ja -järgseid ülesandeid.
- Tv h 18-19 teha pärast seda, kui teksti esimesed kolm osa on läbi loetud. H 18 näidisvastused: *ema saatis poja metsa, päris aru, kupatas poiisi metsa tagasi, vihastas poiisi peale, söimas poiissi, ajas poiisi kodust minema; poeg jooksis metsa, korjas oksti, haletses kivi, kattis kivi kuuuga kinni, leidis laeka, viis laeka järve äärde, viskas mündid vette, läks koju, selgitas emale juhtunut.*

IV–VI

- Alustada eelnevalt **loetu meenutamisest** ning **ennustada**, mis juhtub IV osas. Kaupmehe iseloomustamise ülesanne (õ lk 17) nõuab teksti juurde tagasipöördumist ja oma arvamuse kinnituseks näidete otsimist.
- Teksti V ja VI osa on CD-l (CD-16). Tv h 20 nõuab väga tähelepanelikku kuulamist ning vajaduse korral tuleks muinasjutu viimaseid osi kuulata mitu korda. Olulisi nimisõnu võib üles kirjutada nii kuulamise käigus kui ka hiljem koos klassiga arutledes.
- Tv h 21 vastused on: *kass; meri või torm; rotid; poiiss; kaupmees; kivi; poiisi ema.*
- Tv h 22 valminud kava alusel **jutustada** kogu **muinasjutt**.

18. NÄDAL

Suur ja seisev ripub seinal

Ott Arder

- Ott Arderi luuletus juhatab sisse **ajateema**. Tekstieelsed küsimused (õ lk 18) haakuvad nii matemaatikas kui inimeseõpetuses läbitud teemadega, kuid eesti keele tunnis võiks ajale läheneda laialdasemalt.
- Luuletus sobib hästi **ümberjutustamiseks**. **Analüüsida** iga salmi ning **arutleda** koos, mida luuletaja on tahtnud öelda.
- **Rühmatööna** n-õ tõlkida luuletus lihtsasse kõnekeelde. Iga rühm töötab ühe salmiga, pärast loetakse proosatekstit klassis ette.
- Järgneb **arutelu** luuletusejärgsete küsimuste (õ lk 18) põhjal. Õpilased võivad oma mõtteid ka paberile kirjutada ja siis ette kanda.

- **Kirjutada** ajaga seotud väljendeid ja vanasõnu vihikusse või rühmatööna suurtele tahvlipaberitele.
- **Joonistada** vanasõnu.
- Tv h 23 suunab luuletusest vastuseid otsima: *kell – ajaloom, suur ja seisev; kellakägu – ajalind; kellakägu on rikkis – ei näita nägu, vedru välja visand; kellapommid – kullakarva kommi*).
- Tv h 24 loomingulise ülesande lisategevustena võib joonistada ajalooma kunstiopetuse tunnis ja meisterdada tööõpetuse tunnis. Korraldada joonistatud või meisterdatud ajaloomadest näitus, autorid esinevad ka tutvustavate etteastetega.

Miks hakati kasutama ühist ajaarvamist?

- **Tutvustada** teatmeteoseid, sealhulgas raamatut „Kui tahad teada...” (Singoni, 2000 ja 2002), millest pärineb ka õpikus olev teabetekst.
- **Lugeda** teabeteksti **lõikhaaval** ning esitada samal ajal küsimusi, mis annavad tagasisidet selle kohta, kas veidi keerulisemast tekstist on õigesti aru saadud.
- Tekstijärgsed küsimused (õ lk 19) ei ole ajaarvamise kohta, vaid juhatavad sisse järgmise lugemispala „Seebilugu” – ruumipuuduse tõttu on need pisut eksitavalt teabeteksti järel.
- Tv h 25 eeldab head tekstimõistmist ja laste osalusel võiks õpetaja tahvlil ajatellele näiteks esimesed tähised ära märkida.
- Tv h 26 vanasõnade tähenduse üle arutada klassis koos, seejärel kirjutab igaüks töövihikusse oma kogemusest. Ühe vabalt valitud vanasõna kohta **kirjutada lühijutt** lapse endaga asetleidnud juhtumi põhjal.
- Tv h 27–29 tegelevad lisaks liitsõna- ja omadussõna mõistele ka sõnavara laiendamisega. H 27 liitsõnad võivad olla nt *eluaeg, õieaeg, aastaaeg, suveaeg, talveaeg, ürgaeg, keskaeg, söögiaeg, uneaeg, tööaeg, puhkeaeg, ajanäitaja, ajapikku, ajalugu, ajamõõtja, ajahammas, ajaloolane, ajavaru, ajapuudus, ajaarvestus, ajaarvutus, ajamasin*.

Seebilugu

Inge Trikkel

- **Alustada aruteluga** õpikuküsimuste toel (õ lk 19 lõpus). Lugeda teksti **rollilugemise** võtte abil.
- Tv h 30 ei eelda tekstist vastuste väljakirjutamist ja lapsed võivad esialgu nimetada, mis meelde jäi. Küll aga tuleks vastuseid hiljem üheskoos teksti järgi kontrollida ja võrrelda, missuguseid tegevusi lapsed igapäevastena on lisanud.

- Tv h 31 keskendub omadussõnadele, kuid põhineb õpiku lugemistekstil ning arendab sedakaudu ka funktsionaalset lugemisoskust.
- Tv h 32 nõuab pisut pikemaajalist vaatlust ja oma päeva kohta märkmete tegemist. Märkmete põhjal kirjutab iga laps lõpuks töövihiku tabelisse üldistatud ajakava. Valminud tabelleid võrrelda kõigepealt paariti, seejärel klassis. Tahvlile võib õpetaja arutelu käigus koostada mitmesuguseid kokkuvõtteid, nt võrrelda meeldivaid ja ebameeldivaid, tiheda ja laheda ajakavaga nädalapäevi: *Missugused tegevused teevad päeva toredaks? Milleks tuleb end natuke tagant sundida? Kas mõni päev on väga väsitav? Misjaoks on puhkust vaja?* jne.
- Tv h 33 kinnistab sõnaliike, näidates ühtlasi samatüveliste, aga eri liiki kuuluvate sõnade tihedat tähenduslikku seost.
- Sõnaliikide kordamiseks pakub häid ideid Robert Fisher. Järgmised mängud on tema raamatust „Mõtlemismängud” (Atlex, 2006).

Klass jaotatakse neljaliikmelisteks rühmadeks. Iga rühm saab ühe pabeririba. Rühma liikmed lepivad omavahel kokku järjekorra, kes kirjutab esimesena, kes teisena, kes kolmandana ja kes neljandana. Kirjutatakse järgemööda: I. omadussõna, II. nimisõna, III. tegusõna ja IV. nimisõna, mis märgib kohta ehk vastab küsimusele *kus?* Ribamängu teeb põnevaks see, et kui esimene laps kirjutab oma sõna ära, siis ta voldib paberi nii, et järgmine ei näe, mida ta kirjutab. Lõpuks saabub paber esimese kätte tagasi ja ta loeb ette, mis lause välja tuli. Pärast lausete ettelugemist võib koos analüüsida, mis sõnaliigid selles lauses esindatud olid.

Meeskonna iga liige kirjutab paberilipikule ühe sõna. Eelnevalt lepitakse kokku, kes millist liiki sõna kirjutab. Seejärel asetatakse kirjutatud sõnad laua keskele ning vaadatakse koos, kuidas saab antud sõnadest lauset moodustada. Kui tekkinud lause tundub poolik ja veider, siis mõeldakse ja kirjutatakse mõni sõna juurde, et tekiks terviklik lause. Seda mängu võib mängida ka aja peale ning võitjaks osutub rühm, kes antud aja jooksul kõige rohkem terviklikke lauseid suudab moodustada.

Õpetaja annab igale rühmale ühe tähe kombinatsiooni, nt AISV. Rühm moodustab lauseid nendest nimi-, omadus- ja tegusõnadest, mis algavad tähe kombinatsioonis etteantud tähtedega, nt *Armas isa saabus Volvoga*. Sedagi võib mängida aja peale.

Õpetaja valmistab ette teksti, millest kustutab ära kas omadus-, nimi- või tegusõnad. Katkend loetakse ette ja püütakse puuduvaid sõnu ära arvata. Ettelugeja peatub puuduva sõna juures ning teised kirjutavad arvatava sõna oma paberile. Lõpuks loetakse tekst ette koos tekstis ettenähtud sõnadega.

Mängija, kes on õige sõna endale kirja pannud, saab kaks punkti, mängija, kes on kirja pannud tähenduselt sobiva sõna, saab ühe punkti. Sama mängu võib korraldada ka, jagades rühmadele välja lünktekstid. Mängu võib teha ka naljakaks: kirjutada lünkadesse laste poolt pakutud suvalisi ühe sõnaliigi sõnu ning lugeda tekst ette koos nende sõnadega, seejärel kuulata originaalteksti.

Küsisõnad

- Teema sissejuhatuses korraldada mõni keelemäng.
„Kui palju küsimusi?“. Mängida võib üksi, paaris või rühmas. Õpetaja otsustab, millise eseme või teema kohta lapsed küsimusi moodustama hakkavad. Eset näidatakse, teema kirjutatakse tahvlile. Õpilaste ülesanne on teatud aja jooksul esitada etteantu kohta võimalikult palju erisuguseid küsimusi. Küsimused ei tohi korduda. Jälgida tuleb, et erineva sõnastusega küsimused ei väljendaks sisuliselt ühte ja sama asja.
„Kakskümmend küsimust“. Mängijate ülesanne on kahekümne küsimuse abil ära mõistatada mingi ese või olend. Üks mängijatest mõtleb mingile asjale või olendile ning teatab teistele, kas see on ese, loom, lind vms. Esitatavatele küsimustele saab vastata ainult kas „Ei“ või „Jah“. Teised mängijad hakkavad küsimusi esitama ja üks mängijatest peab küsimuste kohta arvet, neid ei tohi olla üle kahekümne. Kui eset või olendit kahekümne küsimuse jooksul ära ei arvata, saab sama mängija esitada uue asja või olendi. Mängija, kes arvas ära õige vastuse, saab ise mõistatuse esitajaks. Et mängu lihtsamaks ja kiiremaks muuta, võib salapärase objekti valikuid kitsendada: mingi teema, loom, raamatu pealkiri, kohanimi, transpordivahend, riideese, mööbliese vms.
Sama mängu saab mängida ka küsides „Kes ma olen?“. Üks mängija läheb klassist välja ja teised otsustavad samal ajal, kes tuntud inimestest või ka raamatutegelastest võiks ukse taga olija olla. Seejärel tuleb ukse taga olija klassi ja hakkab esitama küsimusi, et teada saada, kes ta on. Küsimuste piirarv on jällegi 20.
- **Vaatlus** ja **arutelu** õpiku keelelehekülje põhjal (lk 22). Rõhutada kirjapildi ja tähenduse seost sõnades *kas* ja *kass*; *mis* ja *miss*; *kel* ja *kell*; *kus* ja *kuss*.
- **Kirjutada** antud sõnade kohta **näitelauseid** ja **analüüsida** nende tähendust: *Kas kass tuli juba tuppä?* *Kas õues on sula?* (vrd tähenduseta *Kass kass tuli juba tuppä/Kass õues on sula*); *Mis see miss peab tegema?* *Kel on kell käe peal?* *Kus peab kindlasti kuss olema?* (vrd *Miss see miss peab tegema? Kell on kell käe peal? Kuss peab kindlasti kuss olema?*)

19. NÄDAL

Õpikus on mitu keeleteemat esitatud küll järjest, kõrvutistel lehekülgedel, kuid kindlasti tuleks hoiduda neid üksteise järel järjestikustes tundides käsitlemast. Mõistlik on töö jaotada nädalatundidele ühtlaselt.

Tegusõna pööramine

- Keeleteema „Tegusõna pööramine” (õ lk 23) puhul on nõrgema keeletajuga või kakskeelsetel lastel vaja harjutamiseks lisamaterjali. Vajaduse korral harjutada rohkem nende verbide pööramist, mille astmevaheldus väljendub kirja pildis, nt *lugema–loen*.

Asesõnade lühivormide õigekiri

- Lühivormide teema juures (õ lk 23) pöörata erilist tähelepanu nende sarnasusele teatud nimi- või tegusõnaga ning sellest tulenevatele erinevustele tähenduses ja kirja pildis. Kirjutada vihikusse lausenäiteid, milles selgub nende sõnade erinev tähendus.

Ainulaadne elevantilaps

Myriam Castillo

- See lugemistekst juhatab sisse **sõpruseteema**. Ergutada lapsi vastama tekstieelsetele küsimustele, sest lastele on tavapäraselt võõras ennast kiita. Küsimusele *Mida oskad sina paremini kui teised?* võib vastata pantomiimiga. Teised mõistatavad siis, mida keegi paremini oskab.
- Teksti lugemisele järgneb **paaristöõ** teemal „Sõbra mure”. Mõlemad paarilised mõtlevad, mis neid enda juures häirib või mis muret teeb. Paarilised kasutavad dialoogi: üks esitab mure lahenduseni jõudmiseks küsimusi, teine vastab. Kui ühele murele on lahendus leitud, siis vahetavad paarilised rolli.
- **Kirjutada dialoog** või luuletus mingi mure lahendamise kohta. Nii dialoog kui luuletus peaksid koosnema küsimustest ja vastustest. Võib lähtuda ka ainulaadse elevantipoja probleemist.
- Tv h 34 suunab teksti uuesti tähelepanelikult lugema. Töövõttena võib algul pöörata tähelepanu lause lõpumärgile, seejärel vaadata, missugune sõna alustab küsimärgiga lõppevat lauset.
- Tv h 35 põhitingimus on moodustada otstarbekad küsimused, millele on kindlasti võimalik vastata. Osa küsimusi on tekstipõhised, osa tugineb lapse enda kogemusele.
- Tv h 36 harjutab ühesilbiliste sõnade õigekirja lausete moodustamise kaudu, eeldades, et eri tähenduse mõistmise kaudu kinnistub ka nende sõnade erinev kirja pilt.

Kirjad tulevad

Jaan Kaplinski

- Enne luuletuse lugemist **vaadelda illustratsiooni** (õ lk 26), **ennustada** selle järgi: *Millest võiks luuletus meile pajatada?* Pärast lugemist pöörduda uuesti illustratsiooni juurde ning leida täpsemad seosed luuletuse ja pildi vahel.
- **Lugeda** luuletust nagu proosateksti, riime eriliselt rõhutamata. **Analüüsida** luuletuse sisu: *Mida soovitab luuletaja teha, kui tuju on halb? Kellega võrdleb luuletaja kirju? Miks võrreldakse kirju just valge linnuga (valge tuviga)?*
- **Tutvustada** Jaan Kaplinski luulekogu „Jalgrataste talveuni” (Eesti Raamat, 1987) ja teisi lasteraamatuid, nt „Kaks päikest” (Tänapäev, 2005), „Kuhu need värvid jäävad” (Eesti Raamat, 1975), „Põhjatuul ja lõunatuul” (Tänapäev, 2006), „Õhtu on õunapuu” (TEA Kirjastus, 2007).
- **Arutelu** tänapäevastest kirja või teate saatmise võimalustest ning nende omavaheline võrdlemine: e-post; SMS, telekanalitel edastatavad teated (nt ETV 24 jms); tavaline postitatud kiri, MSN jne.
- Tv h 37 küsimus peab silmas kõiki tänapäeval saadetavaid kirjavorme. Koostada kirja kirjutamise reeglid. Vajaduse korral koostada reeglid rühmatöona, analüüsida neid klassis. Seejärel kirjutada reeglid vihikusse.
- Tv h 38 eeltööna tuletada tahvlil meelde aadressi kirjutamise nõudeid. Vormistada kordamiseks esmalt töövihiku kirjaümbrik. Kirjutada ainulaadsele elevandipojale kiri, arvestades eelnevalt koostatud reegleid, ja voltida kiri päris ümbriku, mille võib iga laps endale meelepäraselt kujundada, unustamata seejuures kirja saatmiseks vajalikku infot ja selle korrektset vormistust.

Järgmisel tunnil võib ümbrikesse pandud kirjad segada ja jagada laste vahel laiali. Igaüks kehastub elevandilapseks, loeb teistele saadud kirja ette ning annab sellele ka oma hinnangu. Õpetaja võib kirja puhul hinnata nii sisu kui vormistamist eraldi.

Mõnda huvitavat postiteenuse ajaloost

- **Tutvustada** uuemaid lastele mõeldud teatmeteoseid. Postiteenuste ajaloole kohta võiksid lapsed ise lisaks uurida mitmesugustest teatmeteostest ja internetist.
- **Lugeda** õpiku teabeteksti (lk 27). Lisaks vaadata aadressil www.youtube.com olevaid videoklippe tekstist parema ettekujutuse saamiseks. Otsingusõnade-na võib kasutada järgmisi: *inca's culture; post of inca's ; carrier pigeon (postituvi)*.
- Tv h 39 valitud vastuseid tuleb kindlasti õpiku järgi kontrollida.

- Tv h 40 küsimuste moodustamist toetavad eelnev töö tekstiga ning vaadatud videoklipid. Nõrgemate õpilaste puhul piirduda tekstipõhiste küsimuste moodustamise ja teksti põhjal vastuste leidmisega.

20. NÄDAL

Rohutirts ja sipelgas

Jean de La Fontaine

- **Arutelu** valmieelsete küsimuste põhjal.
- **Tutvustada valmižanrit:** valm on õpetliku või pilkava sisuga eepiline värssides kirjutatud lühiteos. Valmi tegelasteks on enamasti loomad, kes kujutavad erinevaid inimtüüpe. Valmides naerdakse välja inimeste ja ühiskonna pahe- sid. Valm koosneb kahest osast: esimeses osas esitatakse tavaliselt sündmus, teises antakse õpetlik järeldus ehk moraal. Tutvustada võib ka teisi valme. Tuntumad valmimeistrid on Jean de La Fontaine, Ivan Krõlov, Mart Raud, Ja- kob Tamm. Õpikus antud valm on avaldatud „Väikese eurooplase lugemikus” (Avita, 1999), kus leidub ka teisi valmižanri näiteid.
- Võrrelda valmi tavalise luuletusega. Tuua välja erinevused ja sarnasused. Võrdlemise graafiliseks kujundamiseks võib kasutada Venni diagrammi.
- Lavastada valm nii, et luulevormi asemel kasutatakse kõnekeelset proosa- teksti ja valmi sisu antakse edasi dialoogi kaudu.
- Tv h 41 vanasõnade tähenduse üle **arutleda** üheskoos klassis. *Mis on sarnast vanasõnal ja valmil?* (mõlemad on silmanähtavalt õpetlikud) Kui vanasõna- de tähendus on kõigile arusaadav, siis sobitada õpikuvalmi tegelased sobi- va vanasõna juurde. Harjutuse lisaülesande valmi „Hagijas ja tema sõbratar” (CD-17) kuulata vajaduse korral mitu korda, seejärel mõelda, kelle kohta võiks üks või teine vanasõna sobida.
- Võrrelda loetud ja kuulatud valmi tegelasi ja sisu (tegevusi).
- **Kirjutada ise valm.** Siinjuures on oluline arvestada valmi tunnuseid. Eel- tööna võiks üheskoos koostada tahvlile valmi tunnuste loetelu või kasutada eelnevalt koostatud Venni diagrammi.
- Tv h 42 kordab asesõna lühivormide õigekirja. Kahe tähega märgitud pika häälikuga sõnade tähenduse üle võiks arutada klassis: *maa, saa, mee, tee, muu, suu, sell, mull, sull, tall*. Tuua näitelauseid, milles selgub sõna tähendus. Tagaplaanile peaksid jääma võimalikud *taa* ja *naad* kui tähenduseta moo- dustised, ehkki lapsed võivad neidki pakkuda.
- Tv h 43 lünkadesse sobitatavate sõnade loendis on kaks viga, millest tuleks

õpilasi teavitada (töövihiku 1. trükis): lühivormide reas on vigane sõna *tav*, see peab olema *tal*, ning lühivorm *ta* on jäänud loetelust välja, see tuleb sinna lisada. Harjutuse lõpetamisel jääb üle sõna *sel*. Luuletuse lõplik variant on:

Ma kõnelen nüüd sõbrast sul.

Ta ehtne on, ei seebimull.

Mul iial tuska ta ei tee,

ning koos me sööme kogu mee.

Sa usu, sõbrata ei saa

sa matkata, kui pikk on maa.

Tal lahke meel ning iga kell,

te arvake, mis teeb see sell.

Sel sellil kodus väike tall,

nii armas, lõbus on ta tal.

Ta kauples emalt, isalt ka –

nad talle mulle kingivad.

Kes see Leonhard on? (I-II)

Salme Raatma

- **Arutleda** klassis tekstieelsete küsimuste toel, järgneb **vabakirjutamisülesanne** arutelu põhjal.
- **Lugeda** teksti stopp-lugemise võttega, peatudes osadele järgnevatel küsimustel (õ lk 30 ja lk 32 kuni jutukirjutamise ülesandeni).
- Tv h 44 lähtub küll lugemistekstist, kuid nõuab järelalusoskust ja ise edasimõtlemist. Jätkuülesandena sobiks joonistada sõpruse teemal (ka joonistamistunnis).
- Tv h 45 on keerulisem sõnavaraülesanne. Kõik liitsõnad on teksti esimeses osas (õ lk 29–30): *spordiväljak, elukutseline, maavõistlus, jalgpall, vahekohtunik, väravavaht, orelipink, orelikontsert, memmepoeg, uustulnuk, söögi-laud, klaveritund*.
- Vahvaid liitsõnamänge leiab internetiaadressil <http://www.folklore.ee/Sonamang/>.
- Tv h 46 on sõpruse teema vahekokkuvõtteks. Venni diagrammi saab kasutada jutu „Minu kõige parem sõber” (õ lk 32 viimane ülesanne) kirjutamisel abivahendina.
- Tv h 47 kordab küll ühesilbiliste sõnade õigekirja, kuid et tekst on koostatud õpikuloos järgi, võib seda kasutada nt teemakohaseks rollilavastuseks.
- **Rühmatööna koostada** täiusliku sõpruse **retsept** või **meisterdada** täiusliku sõpruse **muld** (masin, robot vms). See peab koosnema osadest, mis tagaksid igavese sõpruse. Töid esitletakse klassikaaslastele.

21. NÄDAL

Härra Huu

Hannu Mäkelä

- **Arutelu** tekstieelsete küsimuste põhjal.
- Tv h 48 küsimustele võib vastata nii individuaalselt, paaris- kui ka rühmatööna. Oletatavaid vastuseid: *Kuidas peletavad üksindust inimesed, kellel ei ole perekonda, lapsi?* – käivad sageli külas, teatris, osalevad igasuguste seltside töös, tegelevad heategevusega, reisivad, loevad palju, hoiavad sugulaste lapsi, konutavad kodus, peavad lemmikloomi. Missuguseks võivad üksikud inimesed muutuda? – inimesi pelgavaks, tigidaks, pahuraks, egoistiks, kes ei oska teistega arvestada, tüütuks, omaette olijaks, kõikjale sekkuvaks uudishimutsejaks. Nimeta veel kirjandustegelasi, kes elavad üksinda või kellel pole sõpru (võib meenutada ka loetud lugemispalades esinenud tegelasi) – *Pipi Pikksukk, Kunksmoor, Väike nõid, Karlsson, Kummi-Tarzan (sõpradeta)*.
- Tv h 49-50 keskenduvad tegusõna pööramisele, kuid h 49 tugineb otseselt lugemispalale. Kui lauseid veidi kohendada, võib harjutuse dialoogi lugeda eri tegelastega.
- Tv h 51 lõpetab ühesilbiliste sõnade õigekirja teema ja sobib tugevamatele õpilastele.

Isekas hiiglane (I–IV)

Oscar Wilde

- **Ennustada** pealkirja järgi, millest loos võib juttu tulla.
- **Lugeda** stopp-lugemise meetodil: osade kaupa analüüsides ning järgnevat sündmust ennustades.
- Omaloomingulise tööna **kirjutada** muinasjutule lõpp ning alles seejärel kuulata ära originaallõpp (CD-18).
- Tv h 52 eeldab muinasjutu head tundmist ja arendab piltide toel lühikokkuvõtte koostamise oskust. Kokkuvõtete juures olev hiiglase aia joonis värvida ja kujundada (mängivad lapsed, müür aia ümber jms) vastavalt sellele, missuguse tekstiosa kokkuvõtet joonis kajastab. Võimalikud täiendused: *esimene pilt – müür, lapsed müüri taga, silt SISSETUNGIJAD VÕETAKSE VASTUTUSELE, talv aias; teine pilt – müüris auk, osa lapsi puude otsas ja osa juba põgeneb, üksiku suure puuga aianurgas on talv, puu all seisab väike pois; kolmas pilt – roheline aed, lapsed mängivad, müüri pole; neljas pilt – hiiglane lamab puu all õiekuhilas ja lapsed kurvast tema ümber.*
- **Jutustada** harjutuse toel kogu muinasjutt.

22. NÄDAL

KODUMAA ON KÕIGE KODUSEM MAA

- **Tsükli temaatika vaatlus.** Enne kui õpilased teevad oma **mõistekaardi** kodumaast, peab vaatama õpiku mõistekaarti. Võib küsida näiteks, miks on vahelehel märgitud rukkilill, suitsupääsuke ja paekivi (kõik on meie rahvuslikud sümbolid).
- Jätkata võib koduigatsuse, rändamise, kodukoha teemaga: *Mis on sinu kodukohas huvitavat? Mida tahaksid ka teistele näidata? Millal me esindame oma maad?* (nt turismireisil) *Kuidas hoida ja kaitsta oma maad? Missugune keel on kõige ilusam?* (Kõige ilusam keel on ikka emakeel.) Mida teavad õpilased eesti keele probleemidest?

Oma mõistekaardi kodumaast koostavad õpilased alles pärast selle tsükli lugemist ja läbitöötamist.

Kodulaul

Joel Sang

- Enne luuletuse lugemist vaadata tärniga sõnade tähendust sõnastikust.
- **Lugeda** luuletus klassis häälega **ette, arutada** ka selle üle, kas igal lapsel on oma koduõue puu, võib-olla on mõnele lapsele istutatud puu, tähistamaks tema sündi.
- Tv h 53 Olav Ehala „Kodulaul” on enamikule lastele ilmselt tuttav. Kuulata hoolega laulu sõnu, võrrelda seda Joel Sanga „Kodulauluga”: *Mis seob kaht kodulaulu?* (meeleolu, tõdemus, et kodu on kindel tuttav paik, päris oma). Luuletuse kahe esimese salmi kohta peaksid õpilased arvama, et kodust saab alati abi ja toetust; *jalgu selga võtma* tähendab *kiiruga ära minema*. Nimetada, et see on kõnekäänd, millel on piltlik tähendus.
- Jutu „Minu kodu” **eeltööna** võib koostada **jutukaardi**, mis sisaldab rühmitatud (elukoht, ümbrus, inimesed vms) märksõnu. Selle põhjal on hõlpsam kogu juttu kirja panna.
- Eesti Vabariigi sünnipäevakaardile **tervitusteksti kirjutamine** vajab kindlasti eeltööd. Lastel võib lasta ajakirjandusest otsida erisuguseid tervitustekste (riigimeeste kõned vms), neid ette lugeda, omavahel võrrelda, arutleda tervitusteksti tunnuste üle ja võrrelda seda tavalise sünnipäevakaardi tekstidega. Klassi ühistööna võib koostada ühise õnnitluskaardi ja saata see presidendile.

Kes mängida veel ei oska...

Ott Arder

- **Arutelu** luuletusejärgsete küsimuste toel (õ lk 39), **vaadata** ka luuletust illustreerivat pilti: *Kas pildil olevad mehed on head või halvad mängukaaslased?* Põhjendada oma vastuseid.
- Tv h 54 võtab mängu- ja kaaslaseteema kokku. Pinginaabrid töötavad koos. Klassis vastuste ettelugemisel juhtida arutelu, kes siis on hea, kes halb mängukaaslane.
- Loomingulise **ühistööna** võib **koostada käsiraamatu** „Eduka mängimise võti (saladused, alused)”, kus iga laps kirjutab oma lehekülje ideaalsetest mänguoskustest.

Eesti kaart

Henno Käo

- **Lugeda** luuletus klassis häälega ette. **Vaadata** koos autori joonistatud Eesti kaarti (õ lk 40-41). Otsida kaardilt üles oma kodukoht, Mandri-Eesti keskpunkt. Nimetada veel naljakaid kohanimedid. See küsimus võib jääda ka koduseks ülesandeks, kasutada võib nt õpilaste päevikutes olevaid Eesti kaarte.
- Eesti kaart maakondadega on töövihikus lk 58. Selle kaardiülesande võib õpetaja äranägemise järgi täita kas nüüd või hiljem, 26. nädala kaardi ja maade tekstide juures. Sellelt leiavad õpilased oma maakonna ja kannavad sellele maakonna keskuse ning suuremad linnad, võivad kaardile oma maakonna kohta ka midagi joonistada.
- Tv h 55 õiged kohanimed on *Järvakandi, Uduvere, Pillapalu, Tabasalu, Häädemeeste, Mõisaküla, Märjamaa, Kallemäe, Musumäe, Lustivere, Jalalõpe, Aravete, Orissaare, Valuoja*.
- Tv h 56 on mõeldud tugevamatele õpilastele. Kohanimedid: *Mustjala, Mustjõgi, Mustjärv, Mustjõe, Mustjärve, Mustmäta, Mustnina, Mustoja, Mustpank, Mustvee; Valgejõgi, Valgejärv, Valgejõe, Valgejärve, Valgemetsa, Valgeoja, Valgeraba, Valgeranna, Valgeristi* jne. Abiks võib olla õpilaspäeviku Eesti kaart. Põhjalikku infot Eesti kohanimede kohta saab Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaasist: <http://www.eki.ee/knab/knab.htm>.
- Omaloomingulise tööna võivad lapsed ise **kirjutada luuletuse Eesti kohanimedest**. Luuletuse kirjutamisel tuleb kindlasti arvestada ka riimi ja rütmi.

Eestima sünd

Tõnu Seero

- Muistend seletab Eestima mandriosa ja suurimate saarte, samuti ka Võrtsjärve ja Peipsi järve teket. Tugevamale klassile võib anda ülesandeks ise üles leida, mille teket muistend seletab.
- Tv h 57 tegeleb ennekõike kujundliku sõnavaraga, lugemispala on abiks oma kontekstiga, miskaudu selgub väljendite tähendus: *Kurg ja kilpkonn olid jonnakad. Kurg ja kilpkonn surid. Vanajumal hakkas nutma. Vanajumal lasi vihmil sadada.*
- Tv h 58 tegeleb loogilise lauseehituse ja sõnavaraga.
- Tv h 59 vastused on järgmised: 1) 24. veebruar 1918; 2) rukkilill, 3) suitsupääsuke, 4) paekivi, 5) lasti kari karjamaale, 6) Läti, 7) 1 356 000 inimest, 8) 45 227 ruutkilomeetrit (selgitus ruutühikute mõistmiseks), 9) „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm...”, 10) 14. märtsil.
- Nüüd võiks õpilastele anda ülesandeks **koostada mõistekaart oma kodumaast**. Mõistekaardi abil võivad lapsed kirjutada luuletuse Eestimaast (tv h 59 lisaülesanne).

Undi ja jänese talvekortel

J. Kivisäkk

- Alustada pala kuulamisega (CD-19), siis proovida ise lugeda. Lõpuks kirjutada pala kirjakeeles:

Hunt teinud omale jääst ja jänes mätastest talvekorteri, mis neil ka üsna üksteise lähedal olnud.

Kui kevad kätte jõudis, lumi ja jää sulama hakanud, siis sulanud ka hundi talvekortel ära. Hunt olnud siis majast ilma ja läinud jänese mätastest maja juurde, pannud käpa läve peale ja ütelnud: „Oi, oi, oi, minul on külm, lase mul tulla väheks ajaks sisse sooja.” Jänes ei olnud küll esiti lubada tahtnud, viimaks lubanud ikka ja hunt tulnud sisse ja karanud ahju peale. Kui jänes teda välja käskinud minna, ähvardas hunt teda ära süüa.

Siis ei jäänud muud nõu üle, kui pidanud külast abi otsima minema. Ja läinud. Külast kutsunud ta kassi, koera ja kuke. Kui kass ja peni olid onni läve peale tulnud ja hunti välja käskinud minna, ähvardas hunt neid ära süüa. Aga kukk tulnud läve peale ja laulnud sedamoodi: „Kukeleegu, eile ma sõin ühe hundi, täna söön teise!” Seda kuuldes mõelnud hunt, et ta süüakse ära, karanud ahju pealt maha ja vaadanud, kuidas minema saanud.

Siis saanud jänes jälle oma korteri tagasi.

- Teksti juurde sobivad vanasõnad *Inimene õpib nii kaua, kuni elab* ja *Seltsis segasem, hulgas hubasem* (õ lk 43).
- Tv h 60 eeldab õpilasepoolset järeldusvõimet. Omadussõnad, mis sobivad hundi kohta: *håbematu, ahne, laisk, ülekohtune*. Omadussõnad, mis sobivad jånese kohta: *arg, kannatlik, virk, ettevõtlik, heatahtlik*. Üle jääb *kaval*, mis iseloomustab kukke.
- Tv h 61 eeldab erinevate ortograafiavigade leidmise ja õigeks parandamise oskust.
- Tv h 62 tegeleb ase- ja küsisõnade lühivormide kordamisega sõna tähenduse seisukohast.
- Tv h 63 on kirjeldava jutu kirjutamise ülesanne. Eeltõõna on soovitav koostada jutukaart, mille abil on kirjeldavat teksti tunduvalt kergem koostada.
- Tv h 64 kujundab kokkuvõtte koostamise oskust. Eeltõõna võib uudises alla joonida kõige olulisemad laused või lauseosad – need mõtted, mis toovad uudise põhisisu kõige lihtsamalt edasi. Tähelepanu tuleks juhtida sellele, et kokkuvõttesse ei kirjutata tekstis kajastuvaid kirjeldavaid või täpsustavaid pisiasju. Valminud kokkuvõtteid võib klassis ette lugeda ja koos analüüsida.

23. NÅDAL

Lumememm, lumememm, vahva mees

Otfried Preussler

- Pala käsitlemist alustada tekstile eelnevate küsimustega, edasisel lugemisel jälgida osade vahel esitatud küsimusi, lasta õpilastel ennustada, mis palas edasi juhtub.
- Kogu tekst sobib hästi **jutustamiseks**. Kava võib klassis koos teha, anda õpilastele orienteeruv kavapunktide arv (6-7). Jutustada kavapunktide järgi.
- Tv h 65 kontrollib teksti mõistmist, eeldab üldistus- ja järeldusvõimet, oma arvamuse esitamist ning põhjendamist. Internetist EELK Laste- ja Noorsootõõ Ühenduse kodulehelt võib leida kaarna kohta nt järgneva teksti:
Tegelikult pole kaaren ehk ronk sugugi mitte hirmus elukas, nagu rahvalood ja muinasjutud seda väidavad: ebaõiglaselt on teda nimetatud küll surmalinnuks ja nõialinnuks. Arvatavasti tulevad hirmunud arvamused ronga eraklikust eluviisist ja hirmutavast häälest.
Ronk armastab elupaiku, mis jäävad inimestest veidi kõrvale. Ta valib pesapaigaks rabasaare, metsatuka või mahajåetud talukoha.
Kaaren ehitab oma pesa tavaliselt männivõrasse. Kord juba valitud pesapai-

ka jääb rongapaar kasutama pikaks ajaks. Kaaren on paigalind, ta ei lenda talveks soojemale maale, vaid jääb pesa juurde. Ka paarilise valivad kaarnad kogu eluajaks. Veebruarist alates on rongavanemate tiivad ja nokad tööd täis: pesa tuleb ilmakindlaks muuta, pehme kraami, karvade, sulgede ja kuivanud kõrtega vooderdada ning juba märtsi keskpaigast asub rongaeema oma mune hauduma.

Rongaema on tegelikult väga hoolas. Munade soojas hoidmine vajab palju hoolt, kui väljas on 10 kraadi külma! Rongapesas on kuni 10 poega, keda mõlemad vanemad hoolikalt toidavad. Kahe kuuga saavad kaarnapojad iseiseisvaks, aga jäävad perena kokku, et õppida tarkusi, milleta üks must lind elus hakkama ei saa.

Kaarnad söövad kõike, mis noka vahele mahub ja millest jõud üle käib. Koos rebastega hävitavad nad raipeid, aga kõlbavad ka seemned ja marjad.

Vanarahvas uskus, et ronk on sellepärast must, et ta varastas Jeesuselt leiba ning kui pahandus välja tuli, kasteti ta karistuseks tõrvapange. Kätte saadud ronkadelt otsiti ka valgeid sulgi, sest usuti, et valge kaarnasule omanikule ei tule iialgi vaesust ega surma.

Lõokese laul

Henno Käo

- Tekstis on rohkesti ebaharilikke sõnu, mille tähendus tuleb enne lugemist selgeks teha.
- Rahvalaululaadseid värsse püüda **lugeda** nii, nagu lõoke võiks laulda. See nõuab harjutamist ja oma suure mahu tõttu võiks värsid õpilaste vahel ära jagada.
- **Kirjutada** uuema aja lõokese laulud (õ lk 47 viimane ülesanne) vihikusse nii, et riim ei domineeriks. Kes saab hakkama, võib muidugi vaistlikult algriimi ja rütmigi kasutada.
- Tv h 66 küsimusele keelte arvu kohta võib leida veidi kõikevaid andmeid. Valdavalt hinnatakse keelte arvuks koos murretega umbkaudu 14 000 keelt, enam kasutatavaid 5000, nende hulgas ka eesti keel. Lindude keele võis selgeks saada, kui oli olemas kaarnakivi (vt Juhan Jaik „Kaarnakivi”, Eesti Raamat, 1980), aga õpilased võivad leida hoopis erilisi vastuseid, mida tuleks aktsepteerida.
- Tv h 67 nõuab teksti täpset järgimist. Tegelaste ja paikade järjekord: *kuusekänd, vanamees, põllupeenar, malts ja orashein, vikat, kivi, järv, härg, laut, tuli, kana, kull*.

Paabeli segadus

Aleksandr Dulitšenko

- Tekst on õpikus 24. nädala esimene. Koolikalendrit arvestades mahub see 23. õppenädalasse.
Lugeda teksti ja **arutleda**, kuidas võiks illustratsioon (õ lk 48) seda toetada: *Mida on kunstnik Peter Brueghel oma maalil kujutanud? Kas torn sai valmis? Miks otsustas jumal ehitusse sekkuda?*
- Tekstis on jutustatud **muistend**, mis seletab erinevate keelte teket: *Kas sinu arvates on hea, et maailmas on palju keeli? Põhjenda oma arvamust.*
- Tv h 69 küsimustele otsida tekstist täpne vastus.
- Tv h 72 pakub lisaks keeleülesandele ka asjalikku teavet. Aasta lind muutub igal aastal, 2007. aastal oli selleks luik, 2008. aastal teder. Infot saab internetist, sisestada otsingumootoris *aasta lind*. Selle ülesande võib anda lastele.

24. NÄDAL

Koma lauses

- **Lugeda** näitelaused klassis ette. Pöörata tähelepanu ka sellele, et sidesõna võimaldab lauses pausi ja annab võimaluse hingata. Kui pausi ei tehta, siis on lausest raske aru saada. Komata sidesõnad võib ka salmina meelde jätta: *ja, ning, ega, ehk, või ette koma ei käi!*
- Lausete moodustamise harjutus (õ lk 49) teha kindlasti vihikusse, abiks võivad õpilased võtta õpiku teksti lk 44-45.

Sõida tasa üle silla

Peep Ilmet

- Enne lugemist uurida, mida tähendavad tärniga sõnad.
- Kõige rohkem on *l*-häälikut. Kõige ilusama sõna võistluse korraldamisel korraldada lihtsalt **hääletus**, kus õpilased kirjutavad paberile neile kõige enam meeldinud sõna. Tulemustest teha kokkuvõte. Võib rääkida ka sellest, et soomlased valisid oma keele ilusaima sõna, milleks oli *äiti – ema*.
Huvitavat infot eesti keele kõige ilusamate lausete kohta saab haridus- ja teadusministeeriumi kodulehelt: <http://www.hm.ee/>, otsingusõna *keeletalgud*.
- Tv h 76 tugineb Otfried Preussleri loole (õ lk 44-45). Vajaduse korral võib selle juurde tagasi pöörduda.

Sõnategu

Heljo Mänd

- Pärast luuletuse lugemist pildi **vaatlus** ja **analüüs**: lugeda sõnu, mis on sõnapuu otsas. *Kuidas on need sõnad Heljo Mändi luuletusega seotud?* (vt ka esimesed kaks küsimust luuletuse järel)
- Mäng „Hullud vastused”. Mäng paneb proovile mõisteliste seoste loomise ja mõtete loogilise sõnastamise oskuse. Iga mängijale antakse kolm paberitükki. Ühele paberile kirjutavad lapsed ükskõik millise küsimuse, teisele paberitükile kirjutavad nad ükskõik millise nimisõna ja kolmas paber jäetakse tühjaks – sinna kirjutatakse hiljem vastus. Seejärel asetatakse küsimuse paber ühte karpki ja nimisõna paber teise karpki. Küsimused segatakse omavahel ja nimisõnad aetakse segamini omavahel. Seejärel saab iga laps karpidest ühe (võõra) küsimuse ja ühe (võõra) nimisõna. Tegevuse eesmärgiks on vastata saadud küsimusele just selle nimisõna abil, mis karbist juhuslikult võeti. Vastus kirjutatakse tühjale paberitükile, mis igaühel endale jäi. Küsimused ja vastused loetakse ette ning iga vastus, mis sisaldab antud nimisõna ja on loogiline ning mõttekas, annab ühe punkti. Ebaloogilise vastuse eest punkti ei saa.

Mängida saab ka nii, et lepitakse eelnevalt kokku mingi õpitud teema, mille kohta lapsed küsimusi ja nimisõnu kirjutama hakkavad. Siis saab seda kasutada kordamistegevusena (mis tahes õppeaines).

Lapse kõne ema ja isaga

Lehte Hainsalu

- See luuletus võimaldab meelde tuletada samatähenduslikke sõnu e **sünonüüme**. Analüüsida ridade kaupa sõna *tee* eri tähendust selles luuletuses: *teed – joogid, teed – rajad, teed – tegusõna tegema vorm (sina) teed*.
- **Rühma-** või **paaristööna** võib lasta mõelda veel selliseid sõnu, millel on mitu tähendust ning moodustada nendega lauseid või koguni luuletusi, nt *hari – kukehari, mäehari, põrandahari; tint – kirjutusvahend, kala*.
- Õpetaja võib tahvlile kirjutada lause *Kas ma võin või ei või või või rasvaga panni määrada?* Nüüd tuleks anda õpilastele aega erinevate samatähenduslike sõnade väljatoomiseks. Antud lauses on nendeks *või*-vorm tegusõnast *võima, või – sidesõna, või – rasvaine*.

Jorutus

Pähklid ja paiglid

Hando Runnel

- Harjutada mõlema luuletuse lugemist rütmiliselt ja hästi väljendusrikkalt. Paiglid võiksid nt paid olla (küsimused õ lk 53), seega võiks lugeda *pai*-sid venitades, *glid* kostaks aga hästi lühidalt. Kirjapilt näitab, kuidas traktor liigub ja kuidas pähklid pröksudes lahti lähevad.

Vanasõnad

Gianni Rodari

- Enne ülesande andmist (õ lk 54) võiks õpilastele öelda vanasõnade arvu 6, on kergem otsida: *Öösel on kõik kassid hallid*. (Nii nagu pimedas öös on kõik kassid ühte värvi, võib mõnes talle sobivas olukorras mõni inimene tunduda järsku väga meeldiv. Aga kõik, mis hiilgab, pole kindlasti kuld.) *Ka üks on võitlusväljal sõdur*. (Ka kõige pisemast või ühestainsast inimesest piisab, et keerulisi ja raskeid olukordi lahendada.) *Julge pealehakkamine on pool võitu*. (Ei tule karta raskusi ühegi ettevõtmise alustamise juures.) *Kesktee on kuldne*. (Tuleb igas ettevõtmises olla tasakaalukas ja hoida end tagaplaanil.) *Lõpp hea, kõik hea*. (Kui mingi raskelt kulgenud ettevõtmine lõpeb siiski hästi, on kõik korras.) *Küps pirn kukub ise maha*. (Mõne keerulise olukorra juures ei maksa kohe kiirustada – tuleb oodata, kuni olukord laheneb või muutub rahulikumaks.)
- Vanasõnamäng. Õpetaja valmistab ette 3-4 vanasõna ja kirjutab need sõna- haaval väikestele paberitükkidele. Iga laps saab ühe paberitüki, millele on kirjutatud üks sõna mingist vanasõnast. Õpetaja märguande peale hakkavad lapsed üksteise käest sõnu küsima ning mõistatama, missugused sõnad moodustavad kokku vanasõna. Mängu lõpptulemuseks on laste rühmad, kes on rivistunud üles nii, et moodustub terviklik vanasõna. Vanasõnamängu võib kasutada ka häälestuseks, vanasõnad võiksid olla seotud tunni teemaga.
- Tv h 77 sobivad kokku *Öösel on kõik kassid hallid* ja *Kõik ei ole kuld, mis hiilgab*, *Ka üks on võitlusväljal sõdur* ja *Parem üks hüppamas kui viis-kuus virisemas*, *Julge pealehakkamine on pool võitu* ja *Iga algus on raske*, *Kesktee on kuldne* ja *Esimesed heidetakse, tagumised tapetakse, keskmised koju tulevad*, *Lõpp hea, kõik hea* ja *Kuidas töö, nõnda palk*, *Küps pirn kukub ise maha* ja *Mari ei kuku enne, kui ta küps on*.

- Tv h 78 sõnade seletusi: **lakk** – hobuselakk, küünelakk, põrandalakk; **keel** – emakeel, kehaosa; **silm** – kala, näo osa; **vara** – varandus, ajaliselt varem; **maks** – tasu, kehaosa; **viis** – lauluviis, hinne, number; **puur** – linnupuur, tööriist; **kurk** – aedvili, kehaosa.
- Tv h 81 eeltööna meenutada, mida väljendab nimisõna, omadussõna, tegusõna, ja millistele küsimustele nad vastavad. Laused võivad olla nt niisugused: *Kass püüab priskeid hiiri. Koer näris suurt konti. Lapsed täidavad keerulisi ülesandeid. Nõid nõiub pahasid poisse.*

25. NÄDAL

Pinni-peni kiri

Jetta Ollik-Andevei

- Eeltööna võib lasta kooli tuua **fotosid** oma lemmikloomadest ning teha neist klassis **näitus**. Eelneva koduse ülesandena võib koostada oma **lemmiklooma kirjaliku tutvustuse**. Kirjelduse koostamiseks võib anda õpilastele ette mõned pidepunktid: nimi, vanus, päritolu, välimus, iseloom, harjumused-kombed, sünnipäeva pidamise traditsioonid, lemmiktoit, lemmikpereliige, lemmikmagamiskoht, lemmiktegevus, suhtlemine jms. Hea tahtmise korral on võimalik organiseerida klassis lemmikloomapäev – kõik, kellel lubatakse ja kel on vastavad võimalused, toovad oma elusa lemmiku kooli kaasa.
- See tekst võimaldab meelde tuletada ka **kirja kirjutamist**. Võib küsida, milliseid vigu tegi Pinni-peni oma kirjas. Puudub kirja alguses pöördumine, aadressaat, kellele võis Pinni kirjutada. Las õpilased pakuvad ise variante. Samuti on puudu lõpetus, nt *Tervitades Pinni*, ja märkimata koht ning kuupäev. Üks võimalus on kirja meeldetuletuseks kirjutada Pinnile kiri nõnda, kuidas nägi olukorda tema sõber Muffi.
- Tv h 85 eeltööna võib lasta loetud teksti lugeda või jutustada nii, nagu kõneleks Maie: *Eile oli Pinni-penil sünnipäev. Ta sai nelja-aastaseks...* Alles seejärel asuda kirjutamise juurde.
Omaloomingulise jutu võib soovi korral **kirjutada** hoopis oma lemmiklooma sünnipäevast looma enda pilgu läbi.

Kas loomad räägivad?

- **Arutleda** koos/rühmas/paaridena järgmiste küsimuste üle: *Kas loomad räägivad? Kuidas loomad räägivad? Millal loomad räägivad? Mida loomad räägivad? Kellega loomad kõnelevad? Milliseid kogemusi on sinul loomade rääkimisega?*

- **Kuulata ja mõistatada** erinevate loomade/lindude hääli CD-lt „Kas tunned hääli?” (Anne Uusen, Mare Müürsepp, Koolibri, 2003).
- **Paaristöona** esitada väike **dialog** vabalt valitud loomade omavahelisest kõnelusest. Dialogi võib esitada kahel moel: kasutades matkitud loomahäält või inimkeelt. Loomahääle matkimisel esitatud dialogi kuulamise järel võiksid kaasõpilased püüda ära arvata, millest kõneldi.
- **Uurimistöona** otsida näiteid loomade omapärastest suhtlemis- ja käitumisharjumustest.
- Pärast teksti lugemist võib nuputada, millest räägivad fotol olevad kutsikas ja kassipoeg. Näiteks koer tõmbab saba jalgade vahele, kass ajab saba ja karvad turri, kui neil on hirm. Kurjad haned näiteks ajavad tiivad laiali ja suruvad kaela maa ligi. Kukk hakkab kurjaks saades tiibu lehvutama.

Millisel loomal on kõige rohkem hüüdnimesid?

- Eeltööna panna kirja (paaris või rühmas) Eestis elavate kodu- ja metsloomade erinevaid nimetusi (nn hüüdnimesid). **Arutleda** selle üle, millega need seostuvad (välimuse, iseloomu, elukoha, elukommete jms alusel).
- Võib anda ka väikese **uurimisülesande**, kus lapsed otsivad kõige huvitava- maid loomade-lindude rahvapäraseid nimetusi. Internetaadressilt www.bio.edu.ee leiab väga paljude loomade, lindude jt rahvapäraseid hüüdnimesid.
- Loomanimetuste põhjal võib koostada kogusid, viktoriini või ristsõnu. Viktoriini ja ristsõnu võivad lapsed ka ise koostada.

Haldjas Heldeke

Mireille Saver

- Enne lugemist vaadata sõnastikust üle tärniga sõnad.
- Tv h 86 eeldab nii teksti mõistmist, mälu kui ka laste loomingulisust. Harjutuse küsimustele vastamiseks kasutada õpikut (lk 57-58).
- Tv h 87 tegeleb sõnavaralise tööga õpiku sõnastiku abil.

Koer poiss sõitis jänest

Ott Arder

- Enne lugemist **ennustada** pealkirja järgi, millest luuletus kõneleb. See annab õpetajale ka teada, kui paljud lapsed tunnevad pealkirjas ära kujundliku väljendi.
- Eeltööna võiks kirjeldada, missugused tunded ja mõtted valdavad piletita sõitjat. Lapsed võivad kirjeldada ka oma piletita sõidu kogemusi (juhul kui mõnel on kogemata pilet või kuupilet ununenud, vananenud vms). Arutleda

võib ka selle üle, kuidas käituvad piletikontrolörid ja missugused seaduslikud karistused kehtivad piletita sõidu korral.

Sõna *konduktor* vajab ilmselt lisaselgitust, sest tänapäeva lapsed ei pruugi sellist ametimeest (-naist) üldse tunda.

- Pärast pala lugemist anda õpilastele võimalus nimetada veel sõnaühendeid, millel on selline **piltlik tähendus**, nt *karuteene*, *koerailm*, *kiidukukk*, *jänes püksis*.

Miks me nii räägime?

- Lugu selgitab väljendi *jänest sõitma* sünniloo tausta. Õpetaja võiks **tutvustada** Tiit Kuninga raamatut „Miks me nii räägime?” (Ilo, 2001), mis seletab ka teisi käibel olevate väljendite sünnilugusid.
- Loomingulise ülesandena võiksid lapsed (rühmatöös) **välja mõelda** kujundlike väljendite sünnilugusid. Kasulik oleks tundi tuua „Peep ja sõnad” (Avita, 1999), kust leiab enamlevinud väljendeid lapsepärases ilukirjanduslikus vormis.
- Pärast pala lugemist teha kõigepealt tv h 89, mis seletab sõna *karuteene* teket. Mees ja Karu on valmi tegelased. Pärast sidesõnade märkimist ning vajalike komade lisamist lausesse peaks kindlasti arutlema valmi sisu ja väljendi *karuteene* seose üle.
- Tv h 90 mõistekaardi *karuteened sõbrale* võivad olla nt valetamine, sõbra pahanduse varjamine, talle oma vihiku andmine, et sõber maha kirjutaks, etteütlemine, sõbra eest tema ülesannete äratemine.
- Tv h 88 sisaldab õige mitut ülesannet. Kõigepealt lugeda teksti dialoogina, kus üks õpilane oleks jutustaja, teine vedur ja paar last vagunid. Analoogiline on ülesanne vihma ja vihmavarju kõnelusest, mille võib jätta koduseks tööks. Selle dialoogi põhjal kirjutada vihikusse oma jutt. Keeleülesande võib õpetaja äranägemise järgi teha ka mõnel muul sobival ajal.
- Tv h 91-92 eeltööna korrata üle komaga ja komata sidesõnad (õ lk 49).

26. NÄDAL

Suur algustäht

Vaadelda keelelehekülje **näiteid** (õ lk 60) ja tuua omalt poolt lisa.

Keelemäng „Guggenheim”. Mängijad kirjutavad paberilehe äärel ült alla kategooriate nimekirja (poiste nimed, tüdrukute nimed, riigid, linnad, jõed, järved jne). Kategooriad võib valida õpetaja vastavalt keeleteemale (suur algustäht, väike algustäht vms). Seejärel kirjutavad mängijad lehe üläärele

võttesõna – kas oma nimetähed või mõned kokkulepitud tähed või mingi teema nimetuse tähed. Seejärel tuleb võttesõna iga tähe alla kirjutada vajalikke sõnu kindla aja vältel. Punktiarvestus käib nii: 2 punkti sõna eest, mida mitte keegi teine pole kirjutanud, 1 punkt õige sõna eest, mis on veel kellelgi kirja pandud, 0 punkti sõna eest, mis ei sobi sellesse kategooriasse või on valesti kirjutatud.

Näidis:	A	R	V	U	T	I
Poisinimi	Ants	Rein	Venno	Urmas	Tom	Ivo
Riiginimi	Argentina	Rootsi	Vatikan	Ungari	Taani	Itaalia
Linna- vm asulanimi	Antsla	Rapla	Viljandi	Uppsala	Tapa	Ikla

- Keeleharjutus (õ lk 60) nõuab lisaks suure algustähe valiku otsusele ka täpset ära kirja, mida õpetaja peaks kontrollima.

Arvutihull

Valeria Ränik

- **Enne** teksti juurde asumist **vestelda**, millised on arvuti eelised, aga ka mil-liseid ohte tuleb silmas pidada. Kuidas ja kui palju õpilased arvutit kasu-tavad?
- Tekstijärgsele küsimusele (õ lk 61) leiab vastuse ka õpiku sõnastikust, seal on antud *filoloogia*, kuid asjakohane oleks otsida vastust võõrsõnade leksikonist (ka ÕSis on märksõnana üksnes *filoloogia*).
- Tv h 93 teise küsimuse vastus tuleb tekstist välja kirjutada. Esimene küsi-mus nõuab järeldust: *Noorem vend on Ville, sest Eero peab tema öeldud sõnu parandama*.
- Tv h 94 11 ametit on *maaler, ehitaja, koristaja, ajakirjanik, laulja, insener, teadlane, müüja, õpetaja, apteeker, kirjanik*.

Kui ma suureks saan...

Mario Kivistik

- Eeltööna kirjutada 3 minutit teemal „Kelleks olen unistanud oma elu jooksul saada?“ (**vabakirjutamine**).
- **Arutelu** pärast luuletuse lugemist: *Kui vana võib olla laps, kes selles luuletu-ses unistab? Põhjenda oma vastust. Miks ei selgu luuletuses, kelleks see laps saada tahab? Võib uurida, kas mõne lapse vabakirjutises selgub ka see tõsi-asi, et mida väiksem laps, seda kiiremini ning sagedamini soovid ja unistused muutuvad. Soovijad võivad oma kirjutise ette lugeda*.

- Võib ka arutleda teemal, kas on olemas tähtsamaid ja vähem tähtsaid elukutseid, kas kuningas ja president on olulisemad elukutsed kui õpetaja ja müüja. Võib pärida, kelleks õpilased tahavad saada.

Lapsed endast

- **Eeltööna** kõnelda oma suurest unistusest teistele seda otse nimetamata. Kuulajad mõistatavad kirjeldatu põhjal, mis unistusega on tegu (vt õ lk 64 ülal esitatud ülesanne sobib paremini sisse juhatama tekste, milles lapsed ise oma unistustest räägivad, s.o lk 63).
- Enne teksti juurde minekut anda õpilastele võimalus ka **kirjutada oma tulevikut**: *Kelleks tahad saada? Kus kavatsed elada?* Võiks lasta teha see töö lehtedele ja pärast ette lugeda nii, et autorit ei nimetata. Mõistatamine tekitab kindlasti elevust. *Kelle kirjutis meeldib kõige rohkem? Miks? Kelle oma on kõige põhjalikum ja usutavam? Kelle oma on naljakas? Miks?*

Maailma maad

Lehte Hainsalu

- Teksti lugemise ajal võib anda õpilastele ülesande **leida** Tõnni nimetatud kohad **maakaardilt**. Vaarema on vanaisa või vanaema ema. Võib ka küsida, miks Tõnn luges kohanimed valesti (vahest ei osanud ta veel hästi lugeda, vahest proovis vanavanematele nalja teha). Küsida kindlasti, millise algustähega kohanimed kirjutatakse.
- Põnevust võib pakkuda tekstis esindatud perekonna omavahelise **dialogi jätkamine**: rühmatööna valmib igal rühmal oma versioon edasistest mööda Eestimaad rändamise vestlusest, milles kasutatakse vale esitähga kohanimed. Esitused võivad olla dramatiseeringulaadsed.

Orienteerumine ehk asukohast arusaamine

Ellen Niit

- Enne teksti lugemist täpsustada, mida tähendab *kollama*. Siinkohal võib õpetaja ka seletada, miks luulekeel tihtipeale tavakeelest erineb.
- Ülesanne kirjutada luuletusest välja riiginimed (õ lk 65) pole keeruline, pealinnanimede lisamine võiks ka esialgu jääda iseseisvaks või paarisööks: *Holland – Amsterdam, Belgia – Brüssel, Taani – Kopenhaagen, Rootsi – Stockholm*. Pärast kirjutada linnade nimed tahvlile, et õpilastel oleks õige kirjapilt silme ees. Võib ka küsida, kas keegi on neis linnades käinud.
- Tv h 96 välja kirjutatud nimed: *Rooma – Itaalia, Pariis – Prantsusmaa, Berliin – Saksamaa, Moskva – Venemaa, New York – Ameerika Ühendriigid, Buenos Aires – Argentina, Riia – Läti*.

- Tv h 99 võib olla juba täidetud Henno Käo „Eesti kaarti” (õ lk 40-41) käsitledes. Kui seda seni pole tehtud, siis täita see nüüd. Ülesanne on mõeldud ennekõike tugevamatele õpilastele, kuid ka nendel võiks kindlasti lubada kasutada õpilaspäeviku Eesti kaarti.

27. NÄDAL

Koma loetelus

- Keeleteema peaks sisse juhatama 27. õppenädala (õpikulehekülje ülaserava nädalajaotuses märgitud 26.). Keelelehekülje näitelause (õ lk 66) võib ilma komata ka tahvlile **kirjutada** ja anda õpilastele ülesanne panna koma nii, et inimene jääks ellu ja vastupidi.
- Harjutus (õ lk 66) tuleb kindlasti **vihikusse** kirjutada. Enne seda peaks lau-seid klassis ka suuliselt moodustama.

Kuidas Eestimaad kokku pressiti

Heino Gustavson

- Tekstis on rohkesti harva esinevaid sõnu. Teha selgeks nende tähendus.
- Pärast lugemist **arutleda**, missuguse žanriga on tegu. Muistendi mõiste ja tunnused peaksid lastele nüüdseks tuttavad olema. Otsida tekstist vastavaid näiteid.
- Eesti kõrgeim mägi asub Haanja kõrgustikus, kõrgus 317,6 m (tekstijärgne küsimus õ lk 67).
- Tv h 100 suunab otsima lisainfot: *Vanapagan tahtis teha oma tempe. Haanja, Otepää ja Viljandi kõrgustikud asuvad Lõuna-Eestis. Vooremaa asub Jõgevamaal ja Põhja-Tartumaal. Põhja-Eesti paekalda kõrgus on 40–56 meetrit.*

Saladuslikud kujud Lihavõttesaarel

Siiditee

- Teabetekste lugedes **vaadata** ka illustreerivaid **fotosid**. Lasta õpilastel arvata, mida need kujud võiksid tähendada (õ lk 68). Uurida kaarti, otsida sealt tuttavaid kohanimesisid (õ lk 69). *Kas leiad kaardilt Itaalia? Kuidas selle ära tunneda? Kus on India?* jms klassi üldteadmistele vastavalt.
- Lihavõttesaar asub Vaikse ookeani lõunaosas Lõuna-Ameerika läänekalda lähedal. Kui klassis on kaart, siis võiks saare asukoha ka kaardil üles otsida. Lihavõttepühi nimetatakse ka ülestõusmis- ja munadepühadeks, mõnikord koguni kevadpühadeks (õ lk 68). Vestelda klassis, miks neid pühi nimeta-

takse lihavõtte- või ülestõusmispühadeks (järgnevad pikale paastule, Jeesus Kristuse surnust ülestõusmise pühad).

- Tekstijärgsele küsimusele on vastus lugemistekstis endas, *malemäng* ja *paber* on pärit Hiinast, *araabia numbrid* mõistagi Araabiast. Võib uurida ka nt rooma numbrite kohta.

Kui pikk on Hiina müür?

- Enne teksti lugemist **meenutada** ilmakaari ja nende nimetusi. Kaardilt võib vaadata, kus asub Hiina. **Vaadelda** teksti juures olevat **foto**t (õ lk 70): *Missuguse mulje Hiina müür sulle jätab? Misjaoks võis see olla ehitatud? Kas tead, kus on Eestis kaitserajatisi? Kui pikk on nt Tallinna linnamüür?*
- Tekstijärgsele küsimusele (õ lk 70) saab kõige lihtsamini vastuse kaardil mõõtes. Tallinnast umbes 5000 km kaugusel asub näiteks India pealinn Delhi (5195 km).
- Tv h 102 on tärniga ja sobib ennekõike lastele, kellele meeldib kaarti uurida. Juhtida õpilaste tähelepanu sellele, kuidas kirjutada kohanimed. Ülesande sooritamiseks anda kindel aeg, näiteks 5–7 minutit, siis loendavad õpilased, mitu sõna nad kirjutasi. Kontrollimiseks alustada suurimast arvust. Võitja loeb oma sõnaketi ette nii, et teised jõuavad ära märkida need kohanimed, mida ka nemad on nimetanud. Pärast võib küsida, millised kohanimed veel kirjas olid.

Milline on Antarktise manner?

- **Uurida** Antarktise asukohta gloobusel. Ühtlasi **tutvustada** lastele ka põhjapoolust ehk Arktikat. Lasta lastel otsida lisainformatsiooni ja huvitavaid fakte Antarktise kohta nii internetist kui ka erinevatest teatmeteostest. **Koostada** väikesed **referaadid** Antarktise teemal.
- Antarktist nimetatakse ka lõunanabaks ja Arktikat põhjanabaks. Pingviinid ja jääkarud ei saa omavahel kokku, sest pingviinid elavad Antarktises ja jääkarud Arktikas (õ lk 71). Teema võimaldab rääkida ka loodushoiust, sellest, et maakera kliima soojenemine tekitab suuri probleeme Antarktises: jää sulab. Võib anda tublimatele võimaluse koostada järgmiseks tunniks **ettekanne** Antarktisest ja Arktikast.

Andrus Kivirähk

- Enne kirjanikku tutvustavat teksti (õ lk 72) võib õpilastelt küsida, mida nad Andrus Kivirähkist juba teavad: *Kas meenub mõni eesti keele tunnis loetud Kivirähki lugu? Kas oled näinud Lotte multifilmi? Kuidas see on Andrus Kivirähkiga seotud? Miks tema puhul tihti ka teatrast räägitakse? Seejärel lugeda Kivirähki tutvustavat teksti ja uurida raamatute kaanepilte.*

Vapper keefir

Andrus Kivirähk

- Kõigepealt **lugeda** näidendikatket klassis omaette. **Arutleda**, miks on tekstis n-ö itaaliakeelseid väljendeid. **Iseloomustada** tegelasi.
- **Rühmatööks** (õ lk 75) varuda paar päeva aega. Kuulata osaliste esinemist klassis. Võib korraldada ka autoriõhtu, kus näidend ette kantakse.
- Tv h 103 on otstarbekas täita samm-sammult, nagu õpikutekstiga tegelemine nõuab. Mõni laps klassis on ehk näinud Tarzani filmi ja teab, et see on mees, kes kasvas üles džunglis ahvide seas.
- Tv h 104 eeltööna pöörduda taas õpiku poole (lk 72). Lastele tulevad ehk teoste pealkirjad paremini meelde: 1. „*Limpa ja mereröövliid*”, 2. „*Sirli, Siim ja saladused*”, 3. „*Lotte reis lõunamaale*”.

28. NÄDAL

Väike algustäht

Keeleteema peaks sisse juhatama 28. õppenädala (õpikulehekülje ülaserava nädalajaotuses märgitud 27.).

- Väikese algustähe juures rõhutada, et vastupidi mitmele muule keelele, **ei kirjutata** eesti keeles **nädalapäevade ega kuude nimetusi suure algustähga**.
- Ka harjutuse esimest sõna (õ lk 76) ei kirjutata suure tähega, kui pole tegemist vertikliku lausega. Kuud järjekorras: *jaanuar – näärikuu, veebruar – küünlakuu, märts – paastukuu, aprill – jürikuu, mai – lehekuu, juuni – jaanikuu, juuli – heinakuu, august – lõikuskuu, september – mihklikuu, oktoober – viinakuu, november – talvekuu, detsember – jõulukuu*
KELK – tähtede taga on sõnad *kagu, edel, loe, kirre*.

Naljapäevad

Jaan Rannap

- **Arutelu** aprillinalja tegemise eetilise külje üle. Õpilased võiksid tuua näiteid, kuidas nemad on kellelegi aprillinalja teinud või saanud ise ninapidi veetud. *Millised on head naljad, millised halvad naljad?* Võib teha väikese uurimuse pereliikmeid küsitledes – missugused olid ema-isa- ja vanaema-vanaisa-aegsed aprillinaljad. **Võrrelda** tänapäevaseid nalju vanaaegsete naljadega.
- Tv h 109 vastused võiksid põhineda eelnenud klassiarutelul.
- Tv h 110 diagramm tuleb täita uurimistöo vastuseid kasutades. Võib ka ennustada: sel juhul kantakse diagrammi oletatavad sarnasused ja erinevused, hiljem täiendatakse.

- Tv h 111 eeldab õpilase enda elukogemusele tuginevaid üldistusi. Kui töövihiku näidiseist on mõtete ärgitamiseks vähe, siis võib õpetaja aidata, nt jäävad muutumatuks *päikesetõus hommikul ja loojumine õhtul, lapsed käivad ikka koolis, talvel käib külas jõuluvana, päeval on enamasti valge ja öösel pime* jne.

Lapsesuu ei valeta

- **Jutustada** naljakaid tõsielulisi juhtumeid. Neid meenutama võiks suunata tunnieelsel päeval, siis saab enne kodus ka vanematega rääkida. Vahel on kodus ka juhtumiga seotud **fotosid**, mida võiks kooli kaasa tuua. Võib **koostada** klassi naljakate juhtumite **raamatu**. **NB!** Juhtumid ei tohiks kellegi tundeid ega isikut riivata.
- Vahvaid anekdoote saab lisaks otsida nt aadressilt <http://www.folklore.ee/~liisi/o2/kataloog.php>.

Munakuu

Mall Johanson

- Tsükli teabetekstide juures oli lihavõttepühadest juba juttu (õ lk 68). **Enne** pala **lugemist** meenutada, missuguseid nimetusi veel kasutatakse ja kust need on tulnud. Rääkida lihavõttepühade kombestikust: *Mis kuu on munakuu? Kas see on igal aastal tingimata üks ja sama?* Lisaks mitmesugustele trükistele saab Eesti rahvakombestiku kohta infot nt internetiaadressilt <http://www.folklore.ee/Berta/tahtpaev-urbepaev.php>.
- **Pärast** teksti **lugemist** vestelda laste oma pere tavadest (õ lk 80).
- Tv h 112 retsepti koostamisel võib kasutada koduste või õpetaja abi. Tähtis on, et retsept oleks selgesti ja arusaadavalt kirja pandud.
- Tv h 114 kummassegi veergu tuleb seitse nime/nimetust: *Rootsi Kuningriik, Pauka, Inglismaa, Prantsusmaa, Berliin, Helsingi, Pariis; kirre, esmaspäev, laulmine, eestlane, aprill, lehekuu, hiinlane.*
- Tv h 115 luuletuse tekst:

*Maamees kohendamas atra,
mahla tilgutavad kased,
kääksub kevadine kiik.*

*Kuldnook kaevukoogul vatrab,
imestades vilet laseb –
õnnest sorakil ta tiib.*

*Kana kõõrutab ja siblib,
kirjutiivuline liblik
juba õhus kumiseb.*

*Tärkab oras, sirgub rohi,
pungi avab metsakohin,
õhtul sitik sumiseb.*

*See on jälle ärgand kevad,
rõõmus, ilus, kuldne kevad
elab, liigub, lennutab.*

Luuletuses on elusolenditest nimetatud *maamees – kohendab atra, kuld-nokk – laulab, vatrab, kana – kõõrutab, siblib, liblikas – kumiseb, sitikas – sumiseb.*

- Tv h 116 tabel täita vajaduse korral üheskoos: Saaremaa – *saarlased, eesti keel*; Saksamaa – *sakslased, saksa keel*, Ukraina – *ukrainlased, ukraina keel*, Soome – *soomlased, soome keel*, Venemaa – *venelased, vene keel*, Hiiumaa – *hiidlased, eesti keel*, Taani – *taanlased, taani keel*, Ameerika – *ameeriklased, inglise keel*, Prantsusmaa – *prantslased, prantsuse keel.*

29. NÄDAL

Hea õnn

Jaapani muinasjutu järgi Jaan Rannap

- Pärast muinasjutu lugemist **vestelda**, mille poolest see muinasjutt laste arva-tes tavalisest erineb: *Kas muinasjutu lõpp on õnnelik? Miks see siiski on muinasjutt? Missuguseid ühiseid jooni on sellel nt valmiga?* (selgesti sõnastatud õpetlik iva)
- **Jutustada** muinasjutt võimalikult tekstilähedaselt (õ lk 81). Toeks võib enne **koostada kava**.
- Tv h 117 näidisvastused: *ei liigutanud lillegi – laiskles; õnn kukub sülle – saab ilma töö ja vaevata kõik, mida soovib.*

Hans Christian Andersen

- **Enne** kirjanikku tutvustava teksti **lugemist** oleks hea rääkida muinasjuttudest, mida õpilased on lugenud. Meenutada **muinasjutu tunnuseid** (kindel algus „Oli kord, elasid kord...”, kindlad arvud 3, 7, 12, tegevuses hea ja kuri tegelane, õnnelik lõpp, pole kindlat kohta ega aega, sarnased lõpulaused, võlusesemed). Võib ka tagasi pöörduda jaapani muinasjutu juurde (õ lk 81) ja uurida, missugused tunnused on sellele omased.

Keisri uued rõivad

Hans Christian Andersen

- Enne lugemist **ennustada**, missugused võiksid keisri uued rõivad olla.
- Pala lugemisel **vaadata** ka **pilti** (õ lk 84): *Iseloomusta keisrit pildi järgi. Kas see vastab sinu kujutlusele, mis tekkis lugu lugedes? Uuri keisri saatjate ilmet. Mis sa arvad, kuidas nad suutsid nii naeruväärses olukorras surmtõsiseks jääda? Õpetaja äranägemise järgi võib pöörata tähelepanu ka muudele pildi detailidele ja nende kohta küsimusi esitada.*

- Tekstijärgsele küsimusele (õ lk 84) võib eelneda **arutelu** edevuse ja rumaluse teemal. Iga tegelase iseloomustamiseks lugeda muinasjutust ette vastav lõik.
- Tv h 119 sündmusi järjestada ei valmista õpilastele raskusi, kui enne on jutuga klassis küllalt tegeldud. Lõikude järjenumbrid on 1, 5, 7, 2, 9, 4, 3, 8, 6. Harjutust võib kasutada loo jutustama õppimise juures (õ lk 84).

Praetud kala friikartulitega

Donald Bisset

- **Iseseisva uurimise** ülesande (õ lk 86) asemel võib ka enne pala lugemist rääkida, kes on kormoran. Infot saab internetist, nt Vikipeedias on nimetatud, et kormoranid on väga head ujujad ja sukeldujad, kuid nende sulestik vettib. Sellepärast kuivatavad nad oma laiali laotatud tiibade sulestikku tuule käes merekividel ja karidel. Samuti suudavad kormoranid hästi lennata, kuid kõndimine on neile vaevarikas.
Eesti haudelinnustikus on kormoran suhteliselt uus. Ta elab ja pesitseb laidudel (näiteks Tondirahul), puhkab ranniku lähedal kividel. Kormoranid pesitsevad kolooniatena nii maapinnal kui ka puudel ja tehisrajatistel, tegutsedes enamasti hulgakesti. Kõrge pesa teevad oksarisust või kõikvõimalikust sodist (adru, kilekotid ja muud).
- Tekstijärgne ülesanne jääks sel juhul kodutööks. Soovitada võib entsüklopeediat ja internetti: <http://bio.edu.ee/loomad/Linnud/PHACAR2.htm>.
- **Lugeda** pala **osalistega**: jutustaja, Alice, Denis. Valida võiks soravama lugemisoscuse ja väljendusrikkama miimikaga õpilased, aga muidugi võib ka osalisi vahetada.
- **Pärast teksti lugemist** meenutada, kuidas vormistatakse kirja ja kirjutada Alice'i vastus Denisele (õ lk 86).
- Tv h 121 ei nõua otseselt teksti poole pöördumist. Kes oskab, kirjutab peast: *Kala maitstes talle. Denis tuli oma vanaema vaatamast. Denis oli väga viisakas. Taktitundeline inimene arvestab teiste harjumuste ja tunnetega, on viisakas. Denise tarkust näitas see, et ta arvestas kormorani kalaarmastusega. Rabakana armastas teri ja marju. Nad hakkavad koos teed jooma igal laupäeval. Külalislahkus on see, kui arvestad oma külalise soovide ja harjumustega, püüad teda nii vastu võtta, et ta tunneb end kui kodus.*
- Tv h 122 lausete lõpetamisel on otstarbekas kasutada õpikut.
- Tv h 125 ristsõna vastused: 1) *reede*, 2) *Peipsi*, 3) *laulmine*, 4) *Norra*, 5) *Brüssel*, 6) *aprill*, 7) *nädal*, 8) *edel*, 9) *Narva*; lahendussõna: *esmaspäev*.

30. NÄDAL

KEVADE ON SALA TULNUD...

- **Tsükli temaatika vaatlus**, vestlus kevadetundest, -märkidest: *Kes on rändlinnud? Missuguseid paigalinde tead? Mis kuu on lehekuu?* Selgitada, milliseid rahvakalendri kuunimetusi õpilased veel teavad. (Rahvakalendri kuunimetusi on nt õ lk 76.) *Millal on emadepäev, volbripäev? Kuidas hoida loodust? Miks peab loodust hoidma? Kas kooliaeg on olnud väsitav?* jne.

Ajalehed, ajakirjad ja raamatud

- **Juhtida** õpilaste **tähelepanu** ka sellele, et ajalehtedel-ajakirjadel on nimed nagu nt inimestel ja need kirjutatakse läbiva suurtähega ega panda jutumärkidesse. Samuti sellele, et pealkirjades on ainult esimene sõna suure tähega ja need pannakse jutumärkidesse. **Raamatutel on pealkirjad, perioodikaväljaannetel – ajalehtedel-ajakirjadel – nimed.**
- Tuua näiteid autoritest ja nende teostest, nii ilmneb vahe selgesti: „Bullerby lapsed” – Astrid Lindgren, „Oliüks” – Henno Käo, „Vana aja koolilood” – Tiia Toomet, „Kunksmoor” – Aino Pervik

Kevad

Heljo Mänd

- Enne lugemist selgitada, mis on luht. Missuguseid looduslike rohumaade nimetusi lapsed veel teavad? (niit, niidumaa, aru, arupealne, nurm, aas)
- Luuletuses on palju puhtaid **riime**, nimetada riimipaare. Kes soovib, võib proovida ise väikese kevadsalmi teha.
- Luuletusejärgsed ülesanded (õ lk 89) ärgitavad vestlusele kevadest. Tuulevaikust väljendab värss *tuul kõnnib kikivarvul*. Kollase liblika nägemine ennustab kuldset suve, kirju liblikas põnevat suve: *Kas kevad tekitab suveootusi? Missugust suve sina ootad? Mida plaanid suvel ette võtta? Kas ootad üllatusi?*

Kevade on tulnud

Jaan Kaplinski

- **Enne** luuletuse **lugemist** vaadata üle tärniga sõnad ning tuletada meelde ilmekat lugemist: iga luulerea lõpus pole pausi, paus on mõtte lõpus ja kirjavahemärgi puhul. **Pärast ilmekat ettelugemist** paluda õpilastel loetleda kevade tegusid selles luuletuses: kevade on teinud lumikellukesed lahti, sulatanud jää Emajõeelt ja paisutanud jõevee üle kallaste, rändlinnud on

kohale jõudnud, lapsed saavad rohkem väljas olla. Paluda ka õpilastel endil kevademärke nimetada: *Milliseid linde oled näinud-kuulnud? Millised lilled juba õitsevad?* jms. Luuletuse võib ka pähe õppida.

Vareste jutt

Eesti rahvajutt

- **Enne** teksti häälega **lugemist** anda õpilastele võimalus pala silmadega lugeda, sest selles on palju kirjavahemärke. Teksti peaks ette lugema **dialoogina**, jäljendades vareste häälitsemist. Võib ka küsida, kas varesed on ränd- või paigalinnud. Tuletada õpilastele meelde ka muinasjuttu „Varese reis soojale maale” õpiku I osast.

Inetu pardipoeg (I–III)

Hans Christian Andersen

- Enne muinasjutu käsitlemist pöörduda Hans Christian Anderseni tutvustava lehekülje juurde (õ lk 82) ja **meenutada** teisi tema muinasjutte.
- See pala võimaldab **arutleda** sallivuse, koolikiusamise, koolivägivalla üle, kuid arutluse neil teemadel võiks jätta III osa lõppu, et muinasjutt kõigepealt ise oma humaansusega õpilastele muljet avaldaks.
- **I osa** lugemist aitavad suunata õpetajapoolsed küsimused: *Leia muinasjutust mõisa kirjeldus.* (1. lõigu kolm esimest lauset) *Milliste omadussõnadega iseloomustas autor viimasest munast koorunud kummalist linnupoega?* (suur ja inetu) *Mille poolest inetu pardipoeg teistega sarnanes?* (oskas ujuda) *Kuidas suhtusid teised linnud inetusse pardipojasse?* *Loe vastavad laused ette.* (viimane lõik) *Miks oli teiste mõisa asukate käitumine vale?* (hindasid ainult välimust, ei püüdnud teda tundma õppida jne, õpilased nimetavad kindlasti rohkemgi põhjusi).
- Muinasjutu **II osa** on salvestisena (**CD-22**). Tv h 126 küsimustele vastata lühidalt kuulamise ajal, viimane küsimus nõuab oma arvamuse avaldamist ja pala idee sõnastamist. Vastused: *Pardipoeg põgenes soo äärde, sohu. Koer. Vana naise juurde. Naine ei näinud hästi. Kass. Talupoeg. Inetu pardipoeg arvas, et talle tahetakse liiga teha. Võib küll, ka inimesed ei näe teinekord teise inimese sisemist ilu, head iseloomu, otsustavad ainult välimuse järgi.*
- **III osa** tekstitööd võib õpetaja suunata järgmiselt: *Leia tekstist aia kirjeldus.* (1. lõigu teine lause) *Loe ette pardipoja mõtted enne luikede juurde lendamist.* (2. lõigu algus). *Kuidas need mõtted pardipoega iseloomustavad?* Eeldatav vastus oleks vahest, et pardipoeg ei tahtnud enam niimoodi edasi elada. Võib-olla leiavad lapsed midagi muud, võib ka teisi vastuseid aktsepteerida.

Leia viimasest lõigust autori mõte hea südame kohta. (hea süda ei lähe iialgi uhkeks)

- Nüüd võiks õpetaja arendada edasi vestlust kooliteemadel: *Kas muinasjutt on ainult lindudest või võib siit leida ka seoseid inimeste eluga? Kuidas koheldakse koolis teistest erinevaid õpilasi? Mida tuleks suhtlemisel uute õpilastega, kaaslastega silmas pidada? Kuidas võib kiusamine, narrimine teisele mõjuda? Tuletada meelde pardipoja mõtteid enne luikede juurde lendamist. Õpetaja leiab kindlasti vestluse arenedes isegi võimalikke küsimusi juurde.*
- Tv h 127 katkendid on tuttavatest muinasjuttudest: 1) „Vapper tinasõdur”, 2) „Printsess hernel”, 3) „Inetu pardipoeg”

Rebase-onu ja Jänku-onu

Joel Chandler Harris

- **Enne lugemist** uurida, kas lapsed on kuulnud onu Remuse juttude salvestisi. Võimaluse korral võiks klassis **kuulata** mõnd lugu Tõnu Aava esituses. Tore oleks valida „Rebase-onu ja Kilpkonna-onu kohtumine”, mis on ka CD-l, siis saab hiljem eri näitlejate esitust võrrelda.
- Kõigepealt **lugeda** pala iseseisvalt, seejärel valida osalised (jutustaja, Rebase-onu, Jänku-onu ja Siili-onu) ning esitada lugu klassis (õ lk 95).
- Tv h 128 tegelaste nimed võib esialgu kirjutada ilma teksti vaatamata, seejärel ennast kontrollida.
- Tv h 129 kuulamisülesande (CD-24) õiged ja valed väited: Õ, V, V, Õ, Õ, V, Õ, Õ.
- Tv h 130 katkendid on pärit järgmistest teostest: 1) „Mary Poppins”, 2) „Sirli, Siim ja saladused”, 3) „Bullerby lapsed”, 4) „Kummi-Tarzan”, 5) „Kevade”, 6) „Kunksmoor”.
- Tv h 132 mõistatuste vastusteks sobivad järgmised sõnad: *naeris, võõrasema, tee, varsakabi, kurk, iiris, mandariin.*

31. NÄDAL

Liitsõna

- Liitsõnamoodustusega on varem tegeldud, **meenutada**, mis on liitsõna, kuidas see tekib.
- **Vaadelda** keelelehekülje pildilisi **näiteid** (õ lk 96). **Joonistada** ise nn piltliitsõnu. Koostada liitsõnu segipaisatud tähtedega sõnaridadest. Segipaisatud tähtedega liitsõnu võib esitada ka kokkulepitud kategooriatena – loomad, koolitarbed, ilmastikunähtused vms –, nii on lihtsam pikki sõna ära arvata.
- **Koostada** ise niisuguseid ülesandeid ning anda kaaslastele **lahendada**.

Karuemal on karupoisid...

Lehte Hainsalu

- **Lugeda** luuletust rütmi kaasa plaksutades või koputades. Kas kellelgi meenub mõni laul, mis võiks ühe või teise rütmiga sobida? Proovida teksti laulda.
- Leida luuletusest **liitsõnad**: *Mis on nendel sõnadel ühist?* (paari kaupa ühesugune täiendsõna – liitsõna esimene osa –, korduv põhisõna – liitsõna viimane osa – *ema* ja *poeg*) *Missuguse mulje need kordused loovad?* (rõhutavad sisu, meenutavad rahvalaulu)
- **Arutleda** klassis üheskoos: *Mitmest erinevast pereemast ja lapsest oli juttu? Nimeta need. Mis on ühist kõikidel luuletuses esitatud emadel?*
- Tv h 133 emade kirjeldused, mis klassis ette lugeda:
 1. Sellel emal on kaks last – poiss ja tüdruk. Sellel emal on juba väikesest peale üks ja sama unistus – olla printsess suures ja uhkes kuningalossis. Juba väike tüdrukuna oli ta puukuuri tagant avastanud ühe niisuguse ukse, mis viis kuningalossi. Suurena oli ta selliseid ukse leidnud igalt poolt. Nüüd oli ta unistuses juba kuninganna. (*Sirli ja Siimu ema raamatust „Sirli, Siim ja saladused“*)
 2. Sellel emal on üks laps – julge ja särtsakas tüdruk. Kahjuks pidi ema oma tütrest lahkuma juba siis, kui tüdruk veel üsna väike oli. See ema istub taevas pilvepiiril ja jälgib oma lapse tegemisi. Tema tütar teab seda ning lehvitab talle sageli. (*Pipi Pikksuka ema*).
 3. Selle ema loojaks on kirjanik Tove Jansson (selle lause võib esialgu mainimata jätta ning lisada alles lõpuks, kui lapsed ema muidu ära ei tunne). Enamasti kutsutakse teda mammaks. Ta ei lähe peaaegu kunagi endast välja ning võtab enda õlule igasuguse vastutuse. Ta lubab oma lapsele ja tema sõpradele peaaegu kõike. Teda ei näe peaaegu kunagi ilma käekotita, milles ta hoiab kõike eluks vajalikku – villaseid sokke, kõhurohtu ja puukoore tükikesi. Viimastest valmistab ta suvel koorelaevukesi, millest kõige esimese kingib oma lemmikule. (*Muumimamma*)
 4. Ta on sinu jaoks ainus. Ta on alati kõige parem. Vahel on ta kurb, vahel rõõmus. Ta on õnnelik, kui sul hästi läheb, ja kurb, kui sa haiget saad. Ta on igal lapsel erinev. (*igaihe enda ema*)

Portree

Tiia Toomet

- Enne lugemist **arutleda** tekstieelsete küsimuste toel. Vahest on mõnel lapsel alles oma esimesed joonistused emast, tuua need kooli kaasa.
- **Korraldada näitus** lasteaias või kooliajal emale tehtud kingitustest, kaarti-

dest ja joonistustest ning rääkida nende juurde lugusid, mis on kingitusega seotud.

- Tv h 134 liitsõnu kontrollida tekstist: *hallipäine, piirjoon, äärejoon, suunurgad, pliatsikarp, hambajäljed* või *hammustamisjäljed, kustutuskumm, toauks*.
- Tv h 135 liitsõnad tuleb eelmise harjutuse eeskujul ise moodustada, loominguilisust ja leidlikkust sõnamoodustuses tuleb soosida, mitte nõuda ainuvõimalikku tuletist: *heledajuukseline* või *heledapäine* või *linalakk*; *pruunisilmne* või *sõstrasilmne*; *rõõmsatujuline* või *rõõmsameelne*; *naerunäoline* või *naerunäoga*; *õhtuajal* või *õhtutundidel* või *hilisõhtul*; *tugitoolis*; *seiklusjutte*; *pannkooke*.
- Tv h 136 ema iseloomustavaid sõnu kasutada hiljem kirjeldava jutu koostamisel. Küsida ema iseloomustavaid sõnu ka oma pereliikmetelt. Liitsõnalised omadused on siinkohal soovituslikud, mitte kohustuslikud.

Mõista, mõista, veike vader

Hilli Rand

- Enne lugemist **ennustada**, millest võiks palas juttu tulla. Võimaluse korral võtta kooli kaasa emade või vanaemade säilinud salmikuid või laulikuid (isetehtuid) ning seada neist üles näitus. Võrrelda tänapäevaseid salmikuid („Minu sõbrad” jms) vanaaegsetega.
- **Koostada ideekaart** teemal „Minu salmik”: *Milline näeks välja sinu salmik? Mida salmikuks kasutaksid (vihikut, väikest joonistusplokki jne)? Millistest osadest see koosneks? Mida palud sõpradel sinna kirjutada, joonistada või veel midagi teha? Mida teed salmikuga siis, kui see täis saab? Kellele annad sina oma salmikut täitmiseks?*
- Tv h 137 küsimustele vastata eelnenud arutelu ja võrdluste põhjal.
- Tv h 138 ristsõna vastused: *südamesoov, lillekimp, põsemusi, naerusuu, emadepäev, laulusalm*.

32. NÄDAL

Oh sina paha peavalu...

Jaan Kaplinski

- Millist salmi või ütlemist kasutatakse sageli valu ja haiguse peletamiseks? – *Varesele valu, harakale haigus, mustale linnule muu mure, meie laps saagu terveks!*
- Valik valu peletamise salme:

Saunas lapsi viheldes loeti: varesele valu, harakalle alu, muu latsele luuvalu, minu latse kõtt (kõht) tervess!

Kui laps vahest haiget sai, siis puhuti pääle ja loeti: harakale halu, varesele valu, mustale linnule muu töbi... Sääli oli neid saagimehi palju, kes seda valu sai. Karule kaits (kaks) kapatäit, rebasele riitäs...

Viirus-vaarus, harakale haigus, varesele valu, meie laps saab terveks!

- **Lugeda** luuletust rütmi kaasa plaksutades või koputades: *Mitu erinevat rütmi on luuletuses? Millised värsid alustavad uut rütmi?*
- Pärast luuletuse lugemist **arutleda**, kuidas on Jaan Kaplinski luuletus vanade salmidega seotud. Pealkirjastada luuletus (ül pärast luuletust õ lk 103).
- Vanasõnad (õ lk 103 lõpus): *Haigus tuleb hobustega, läheb härgadega. Ega haigus käi mööda puid, haigus käib mööda inimesi. Lapsel valutab sõrmeots, emal (valutab) süda.*
- Lisaks leiab hulga vanasõnu haiguse kohta aadressilt <http://haldjas.folklore.ee/~kriku/MOISTA/>.

Lühendid

- **Arutelu** näidisküsimusi: *Milliseid lühendeid kasutad koduse õppimise märkimisel päevikusse? Milliseid lühendeid oled kasutanud matemaatikas (kõik õpitud mõõtühikud), loodusõpetuses (kaardil kasutatavad lühendid)?*
- **Koostada** reeglipäraseid **lühendeid** ning lasta kaaslastel ära arvata, milliseid sõnu on lühendatud. Naljakaid lühendeid leiab ka internetiaadressilt <http://www.folklore.ee/Lyhendid/>.
- Keelelehekülgede harjutuses (õ lk 105) võivad mõõtmise ja retseptis kasutatavad lühendid kattuda. Leppida kokku, et retsepti veeru lühendeid mõõtmise alla enam ei kirjutata või jätta retsepti veerg tabelist üldse välja.

Kunksmoori haigus

Aino Pervik

- **Arutelu** tekstieelsete küsimuste põhjal (õ lk 106).
- Otsida informatsiooni erinevate ravimtaimede kohta. Koostada referaat ühest ravimtaimest. Referaadimaterjali saab hõlpsasti aadressilt <http://www.bio.edu.ee> või <http://www.loitsukeller.ee>.
- Uurida Kunksmoori retseptis sisalduvaid ravimtaimede nimetusi (õ lk 104) ning teha kindlaks, millised neist on päris ja millised väljamõeldised. Siinised kirjeldused on internetis aadressil <http://bio.edu.ee/taimed/general/indexnimek.html>.

Konnamünt ehk põldmünt, kapsahein, kirbuhein. Põldudel kasvav pipar-

mündilõhnaline mündi perekonda kuuluv taim, mis on Eestis küllaltki levinud. Põldmünti võib kasutada teena samuti kui piparmünti. Viimase asendajana on teda ka tarvitatud. Põldmündil on nõrgem ravitoime ning tal pole ka nii head maitset kui piparmündil. Seevastu sobib põldmünt hästi villa värvimiseks. Olenevalt töötlemisviisidest saab tema abil kollase või punase villa.

Angerpüss ehk angervaks naesterohi, orm, vorm. Angervaks on meil väga tavaline taim. Niisketel järve-, jõe- või ojakallastel moodustab ta sageli suuri padrikuid. Kuna angervaksametsad on kuni pooleteise meetri kõrgused, taime varte alumised osad puitunud ja kogu vars karedate soontega, siis on selline koht vahel raskesti läbitav. Inimene on õppinud kasutama angervaksa õisi, juuri ja varretippe ehk ürte. Kõiki neid kasutatakse rahvameditsiinis ravimina. Nimi *naesterohigi* viitab sellele, et temaga on arstitud naistehaigusi. Temast valmistatud teed on joodud pärast sünnitamist võimaliku tekkiva palaviku vastu. Angervaks aitab ravida reumat ja närvivalu, krampe, närvilisust, kõhulahtisust jne. Ka alandab angervaks palavikku ning paneb inimese higistama. Tee valmistamiseks tuleb supilusikatäiele ürdile valada peale klaas keeva vett ja seejärel jooki hoida veerand tundi soojas. Seda juuakse kuumalt. Kuid levinud on ka erinevad leotised, juurikatest (botaanikute keeles mõeldakse siin risoomi) võib teha vanne. Vanni valmistamiseks peab aga juurikas tõmbama kuni üheksa tundi: muidu ei tule sellest toimeained välja. Angervaksa on kasutatud värvimisel ja nahkade parkimisel.

Pimpernel(I) tähendab inglise keeles ürt-punanuppu. Ürt-punanupp kasvab Lääne-Eesti niitudel ja jõekallastel. Tema kurgilõhnalisi lehti on lisatud salatitele. Naised on liigvererikast menstruatsiooni tohterdanud ürt-punanupu õitest (ja ka juurtest) keedetud teega. Verejooksu peatavast omadusest on tuletatud punanupu ladinakeelne nimigi – *sanguis* tähendab verd ja *sorbere* imendumist. Samast omadusest on inspireeritud ka Eesti rahvapärased nimetused *verejuur* ja *verirohi*. Õienuttide kujust lähtudes on jõutud nimedeni *punanupp* ja *punapea*.

Tiimeon võib olla tüümian ehk aed-liivatee, mis sobib hästi itaaliapäraseks toitudesse. Ta on igahaljas 10–30 cm kõrguseks kasvav punakate või valgete õitega põõsas. Teda kasutatakse ka desinfitseerimiseks ja lima lahtistavate kõharohtude valmistamiseks. Tüümianitee aitab külmetuse, kõha ja unetuse puhul.

Mõõgavill ehk harilik maavits on tavaline taim Eestis. Kasvab kaldavõsastikes, mererannal, lodumetsades, elamute ümbruses, lepikutes. Eelistab niisket kasvukohta. Maavitsaliste sugukonnast, mitmeaastane, vars talvitub ületalve. Roniv poolpõõsas alumises osas puitunud varrega. Varred roomavad

ja väändunud. Võib ronida 30 kuni 300 cm kõrgusele. Lehed piklikmunajad või kolmnurkjad, terved või kolmetised. Õied lillad ja kollaste tolmukatega, meenutavad kartuliõisi. Valminud marjad on punased või oranžikad, mürgised. Taimel tugev omapärane lõhn. Selle taime varred lõigatakse peenikes- teks tükkideks ja keedetakse ummukses, pruugitakse verepuhastamise tarvis. **Väljamõeldis** on ilmselt soomünt.

- Tv h 139 küsimustele vastata enne õpiku kuulamisülesannet (õ lk 107), sest viimane küsimus nõuab ennustamist.
- Tv h 140 lõigud järjestada pärast teksti kuulamist (CD-25).
- Tv h 143 lünkadesse sobivad lühendid: *kibuvitsatõmmis – 20 g; ½ l keeva vett. 6–10 h; ½ kl kaks kuni kolm korda p. Konnamüüdi tinktuur – 100 g ürti ½ l viina kohta; 7 õp; 1 kl veele lisada 1 tl tinktuuri.*

Kohandatud harjutusprogramm

Ethan Mordden

- Korraldada **ajurünnak** tekstieelsetele küsimustele tuginedes. Õpetaja paneb tahvlile kirja kõik mõtted, mis lapsed välja pakuvad. Seejärel analüüsitakse üheskoos, missugune eluviis on tervislik: seda toetavad väited joonida alla. Lõpuks koostada nimekiri tegevustest, mis aitavad terve olla ja annavad hea enesetunde.
- **Lugeda** pala **osalistega**: jutustaja, mina-tegelane, Puhh, Notsu, Tiiger.
- Rühma- või paaristööna **koostada** Puhhile ja Notsule tõeliselt tervislik ja kummalegi jõukohane **treeningprogramm**.
- Tv h 144 kordab lühendeid, aga jätkab õpikuteksti tegelastega ja tervisliku elu- viisi teemal. Lisaks võib arutleda, mis teeb õpiku ja töövihiku lood naljakaks.

33.–35. NÄDAL

Pisike puu

Ott Arder

- Korraldada **ajurünnak** tekstieelsete küsimuste põhjal. Õpetaja leiab infot nt keskkonnaministeeriumi kodulehelt <http://www.envir.ee/>, kustkaudu pää- seb keskkonnakaitset käsitlevatele lehekülgedele.
- **Miniprojektina** kasvatada klassi aknalaul seemnest taim (iga laps oma), jäl- gida taime arenemist. Kindlasti tuleb taime arenemise kohta pidada päevikut. Kooli lõppedes viia noor taim koju ning vastavalt võimalustele istutada see ümber kas peenrale või suuremasse potti ning kasvatada uute seemnete val- mimiseni.

Õlikatk

Aino Pervik

- **Arutelu** veekogude reostamise juhtumitest ja võimalikkusest. Värskeimaid näiteid leiab Google'i kaudu, sisestades otsingusõnaks *reostus* (vt ka tv h 147).
Võimaluse korral näidata aadressilt <http://www.envir.ee/1694> otsingusõna *oil pollution* alt avanevaid videoklippe õlireostuse tagajärgedest, reostuse likvideerimisvõimalustest jms.
Teha katseid õli või bensiini vette sattumisest. Reostatud vette kasta erinevaid esemeid ning vaadelda, kuidas käitub õli, kui esemed veest välja võtta.
- Otsida infot merelindude kohta ning **koostada** ühe linnu kohta **referaat** (õ lk 113 viimane ül).
- Tv h 146 kordab ajavorme: olevikku ja minevikku. Lõik on võetud õpikutekstist, lisaks võib tähelepanu pöörata autori sõnavalikule: *Kuidas tekitab autor lugejas tunde, et toimunud on midagi koledat?* Püüda leida ilmekaid sõnu, mis niisuguse meeleolu loovad, nt *õlimeri, kiljuvad linnud, sõnulselamatatu, tuustid ja kimbud, paljas sinetav nahk, konutas osavõtmatult, loksus elutult, täis lükitud elutuid kehi*. Katkendis on üks lause, milles polegi tegusõna: *Miks autor on niisugust vormi kasutanud?* Õpiku sama lõigu lõpus on veel üks niisugune (*Õlikatk*).
- Tv h 147 internetist leitud uudise põhjal kirjutada lühikirjeldus. Kui puudub internetist otsimise võimalus, siis saab vastavaid artikleid leida õpetaja ning jagada lastele lugemiseks erinevaid artikleid.
- Tv h 148 teate võib kirjutada eelnevalt loetud artiklis käsitletud juhtumi põhjal.

Võime (I-II)

Magda Szabó

- **Arutleda** võimete teemal, tuginedes tekstieelsetele küsimustele. Meenutada neid kirjandustegelasi, kellel on erilised võimed: väike nõid, Kunksmoor, Pipi Pikksukk (tugevus); igasugused muinasjututegelased jt.
- Tv h 149 eeldab õpikuteksti kasutamist, tegelased on *orav János Saarelt, Tamme Tamás, Valentin, koer Sukk, kass Kõuts*.
- Tv h 150 loendist sobitada lünkadesse esmalt need, mida kindlasti teatakse, järelejäänutest on lihtsam oma valik teha: *hobune, susi, kägu, ööbik, madu, part, jänes, hunt, karu, orav, mõtus*.
- **Korraldada** klassis eriliste oskuste **demonstratsiooninemised**, sest iga laps oskab teha midagi väga hästi või suudab teha midagi sellist, mida teised ei suuda.

Ämblik

Elwin Brooks White

- **Arutelu** meeldivatest ja ebameeldivatest loomadest: *Mis omadused põhjustavad kellegi meeldivuse või ebameeldivuse? Kas niisugust suhtumist saab ka inimestele üle kanda? Miks? Kui õige on üldse öelda: „Ta meeldib/ei meeldi mulle“?*
- **Pärast** teksti **lugemist** ja kirjeldamist (õ lk 117) püüda ämblikku ka iseloomustada: *Kuivõrd see vastas sinu ootustele? Mida arvab Wilbur ämblikust? Mis sa arvad, kas raamatus osutub ämblik "verejanuliseks" tegelaseks? Põhjenda.*
- Tv h 151 märksõnu võib ka õpikutekstist välja kirjutada. Abivahenditena kasutada lisaks pildi- või videomaterjali.
- Tv h 152 õpetab lapsi küsimusi formuleerima ja nendele vastust otsima, tutvustab uurimistöõ põhiolemust.

Nahavärv

Sandrine Monnier-Murariu

- Alustada pala käsitlust, rääkides inimeste nahavärvist. Eestis tavalise valge nahavärvi kõrval on ka kollase, musta, punaka nahaga inimesi: *Mis on inimese juures oluline? Öeldakse, et ehmunud inimene on näost lubivalge ja keegi on kadedusest roheline, piinlikkustunne teeb näost punaseks: Mis värvi ollakse näost, kui keegi kardab, on hirmul, on kade? Inimese naha värv on seda karva, nagu ta oma südames tunneb.*
- Tv h 154 räägib sallivusest. Sallivus on see, kui tunnustatakse enda kõrval ka erinevat. Ei tohi halvustada teisi nahavärvi, usu, kommete, näo, pikkuse jms pärast. Samas on asju, nähtusi, mida ei tohi sallida. Paluda lastel neid nimetada. (laiskus, argus, kadedus, kiusamine jne)

Soe klassipilt

Hilli Rand

- Pärast pala lugemist **arutleda**, miks on lool just niisugune pealkiri. Lapsed naeratavad, on õnnelikud, seega ka pilt on soe.
- **Võrrelda** fotosid (õ lk 122 ja 123): *Kumb pilt tundub sulle „soe“? Miks? Kas värvid teevad pildi helgemaks/rõõmsamaks? Kas mustvalge foto ei või kunagi rõõmus olla? Põhjenda.*
- Tv h 155 keskendub fotodele ja nende võrdlusele. Kevadiste tundide juurde võib sobida väike **fotonäitus**. Panna pildid nt pinginaabrite kaupa või eraldi poisid ja tüdrukud, piltide juurde kirjutada vahvaid pealkirju.

- Tv h 156 meenutab kooliaasta vältel loetut, lood on: 1) „Nahavärv” S. Monnier-Murariu; 2) „Väike nõid” O. Preussler; 3) „Bullerby lapsed” A. Lindgren; 4) „Seebilugu” I. Triikkel; 5) „Kes see Leonhard on? S. Raatma; 6) „Nõiutud Tuks” J. Jaik; 7) „Lepatriinude jõulud” J. Põldma; 8) „Võime” M. Szabó; 9) „Praetud kala friikartulitega” D. Bisset; 10) „Ämblik” E. B. White; 11) „Kummi-Tarzan” O. L. Kirkegaard.

Küsimused, mis õhutaksid mõtlemist raamatu lugemise ajal või hilisemal analüüsimisel

- Mis selles raamatus meeldis?
- Mis selles raamatus ei meeldinud?
- Mis tundeid see tekitas? Mis mõtteid tekitas?
- Kuidas raamat algas? Kas algus oli mõjuv? Põhjenda.
- Kuidas raamat lõppes? Kas lõpp meeldis? Põhjenda.
- Kas raamatus oli ka meenutusi?
- Milliseid olulisi sõnu kirjanik kasutas? Kas keelekasutus oli mõjukas? Millistes kohtades? Mil moel? Too näiteid.
- Mis on loo probleem?
- Kas selle lahendamine tegi muret? Miks? Kuidas suutis autor panna selle pärast muretsema?
- Kuidas hoidis autor huvi üleval?
- Mida näitas autor elu kohta?
- Mis selles raamatus eriti meeldis?
- Mis oli sinu jaoks oluline?
- Kas see oli etteaimatav? Miks?
- Milliseid uusi mõtteid ja ideid tekkis selle raamatu lugemisel?
- Mil moel muutusid loo tegelased? Miks?
- Kuidas see mõjutas teisi tegelasi?
- Mida teeksid teisiti, kui saaksid kellegagi tegelastest kohad vahetada? Kas käituksid kõigis olukordades samuti kui peategelane?
- Kas saaksid end peategelasega samastada? Miks? Kas mõni teine tegelane meenutas mõnd tuttavat või sind ennast? Mille poolest?
- Mida sa õppisid tegelaste käitumisest või mõtetest?
- Kas tegelased olid usutavad? Miks?
- Kas sa tahaksid lugeda veel mõnd raamatut samade tegelastega? Miks ?

Kirjanduslikud kirjad – kui õpilased loevad ühte ja sama raamatut, siis võiks pakkuda võimalust asuda raamatu teemal üksteisega kirjavahetusse: kirjutada oma mõtetest ja tunnetest, mida loetav raamat on tekitanud. Selleks võtta üks tühi vihik, kirjutada sinna esimene kiri, anda vihik kaaslasele, kes kirjutab samasse vihikusse vastuse. Sel moel võivad kirjavahetuses olla viis-kuus õpilast korraga. Samas saab õpetaja seda kirjavihikut aeg-ajalt sirvida ning ka omapoolse kirja kirjutada – kujuneb vahva arvamustevihik.

Õhtusöök – mänguline ilukirjanduse lugemiskontroll. Moodustatakse rühmad ning iga rühm valib (või määrab selle õpetaja) ühe lasteraamatu. Rühma liikmed kehastuvad selle raamatu tegelasteks. Seejärel teatab õpetaja, et iga raamatu seltskond moodustab ühe laudkonna, kes on kokku saanud õhtusöögil, ning iga laudkond peab välja mõtlema omavahelise vestluse, mis esitatakse ülejäänud kaaslastele. Vestluses osalejad peaksid käituma ja rääkima vastavalt oma tegelaskuju iseloomule ning vestluse teemaks võib olla mõni selle raamatu sündmus. Kaaslaste ülesanne on ära arvata, millise raamatuga on tegu ja kes tegelastest istuvad sel õhtusöögil ümber laua.

Metoodilist kirjandust

Buehl, D. Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis. 2. väljaanne. Tallinn: Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 2002

Fisher, R. Mõtlemismängud. Tartu: AS Atlex, 2006

Lugemine ja kirjutamine iseseisva mõtleja kujunemiseks. Käsiraamat. I–VIII. Tallinn: Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 1999